

decal 21 6121

1-400-2-21

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૩૩૦૦ વર્ષિક

પુસ્તકનું નામ લલપાટના દાર

વિષય ૬ : ૩

તલવારની ધાર !

(મોહમેદન-દુકીશ સંસારની એક વાર્તા.)

લખનાર-“મશરેફ”

તે

“મુંબઈ મેજાહ”ના અધિપતિ અને માલેક, તથા. ‘પરસ્તાને ચંકરમ,’
‘મેચેન દુન્યા,’ ‘ધેલા ધાંચીનું કુટુંબ,’ ‘જેહાંગીર નામું,’ ‘હમશીર
કે શમશીર?’, ‘અકકલમંદ મેવકુશ,’ ‘કીસમતની કીશતી,’ અને
‘તંકદોરની તંકલીફ’ વીગેરેના લેખક.

 આ પુસ્તક મીં સોહરાબ શહેરિયાર ઈરાનીએ મુંબઈ
ધોબીતળાવે “બીમરડીવાલા હાઉસ” માં પ્રગટ કીધું છે, અને
મીં અરદેશર ખંરશૈદજી દેશાઈએ “નવરંગ પ્રેસ” નં. ૭૫
બ્રાડરોડ કોટ મુંબઈમાં છાપ્યું છે. ઓક્ટોબર, ૧૯૧૮.

કીમત રૂ. ૧.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
સંગ્રહાલય
ગુજરાતી કોપીરાઇટ-સંગ્રહ
૭૭૦૦

અર્પણ.

મહારા હેટનાં કટકાઓને, મહારા ઉપર ઉપરના મીત્ર
પણ અંદરથી દુશમનના દાંત ધરાવનારાંઓને,
મહારી નોવેલોપર નોવેલો નીકલતી જોધને
હેખતાઈ જનારાંઓને આ નોવેલ હું
ગંભીર થઈને ગુપચુપ અર્પણ કરી
દઉં છું.

“મશરેક.”

મહારા એ બોલ.

આ મહારી નવમી નોવેલ છે અને તે તહમો મહેરબાનના હાથમાં મુકતાં પાક પરવરદેગારનો હું ઘણો શુક્રશુકાર છું.

એના જો કે પ્રકરણો થોડાં છે છતાં ૬ હું પ્રકરણજ એટલું લાંબું છે કે તેમાં આખી એક લાંબી વાર્તા સમાઈ ગઈ છે. એ વાર્તાઓને ચુંટી લઈને આ એક નોવેલ મેં બનાવી છે.

અને, હવે, આ નોવેલ જે મહારી નવમી નોવેલ છે તે નીકળેલી જાણીને વલી ખીયારાં કેટલાંકો બળીબળી જવા માંડશે તેથી તેમના જગેલા જીગરને શાંતી આપવા માટે હું એ નોવેલ તેઓને અર્પણ કરું છું. દમ બદમ બહાર પડતી મહારી નોવેલોથી મહારા મીત્ર-શત્રુઓ ખીયારાં અકલાઈ ગભરાઈ જાય છે અને તેથીજ તેમના આંસુઓ નુછવા આ અર્પણી રમાલ મેં પેશ કરીધો છે.

અને, સેવટે, મહારાં ધરાક મહેરબાનોનો હું ઉપકાર માનું છું.

દુવાગીર,

સોહરાબ શહેરિયાર ધરાની,

‘ મશરેક. ’

“ બીમરડીરાલા હાઉસ,”

ધોબીતલાવ, મુંબઈ.

ઓક્ટોબર ૧૯૧૮.

“મશરેક” નું અઠવાડીક પત્ર

“મુંબઈ મંજહ”

૧૯૧૯ થી નવા સુધારા વધારા સાથે

૧૯૧૯ ના આખા વરસનું લવાજમ

માત્ર રૂ. સવાત્રણ.

૧૯૧૯ ના ધરાકોને તદ્દનજ નવી નોવેલ

લેટ.

એક પોસ્ટકાર્ડ નીચે સરનામે લખીને ૧૯૧૯ ના ધરાક
તરીકે નામ નોંધાવો.

મેનેજર “મુંબઈ મંજહ”

“મુંબઈ મંજહ ઓફીસ,”

કાર્ડ મારકેટ ગારડન, મુંબઈ.

બનામે પાક ખુદા.

તલવારની ધાર!

(મોહમેદન સંસારની એક વાર્તા.)

લખનાર—મશરેફ.

પ્રકરણ ૧ લું.

“ગરદીશ મંઝીલ”ની ગુલરખસાર.

સ્કેંકડો વરસોની વાતપર આપણી આ વાર્તાનો પરદો ખુલે છે. આપણને એક કદ્દીત નોવેલ સાથે કામ હોવાથી ઇતિહાસને હાથ ન લગાડીશું, છતાંબી આપણને બાદશાહી ઝનાનખાના અને રાણીના મહાલ સાથે કામ હોવાથી કદ્દીત નામોના રાજ અને રાણી સાથે આપણી વાર્તામાં આગલ ચાલીશું.

હાલમાં જ્યાં ભોપાલ છે, તેના સીકંદરી સરાઈ નામના તે વખતના એક ધોરી મોટા રસ્તાપર એક મહાલ રોકેા મોટા બંગલો આવેલો હતો, જે આરાસ્તા મકાનનું નામ “ગરદીશ મંઝીલ” હતું.

આ એક ઘણુંજ વિચીત્ર નામ હતું, છતાંખી તેમાં હાલ વસનારી બેગમ ગુલરખસારે તેનું નામ ફેરવ્યું નહીં, અને પીદર તરફથી મહેલા તે મહાલને વેચી કે છોડીને તે કંઠે જવાનુંખી પસંદ નહીં કરીને તેમાં રહેતી વસ્તી રહી હતી.

બેગમ ગુલરખસાર સીફ પચીસ વરસની કુલકુલા જવાની સાથની એક ઘણીજ હસીન સુરત ઔરત હતી. તે બેવા હતી, મગર તે નવજવાન વીધવા બેગમ પાસ દાલતનો ગોચા એક ડુંગર હતો.

ગુલરખસાર જ્યારે સત્તર વરસની થઈ ત્યારે તેના પીદરે તેને પરણાવી, અને લગનની ભેટમાં તેણે પોતાની બેટીને “ગરદીશ મંઝીલ” મહાલ વેચાતો લઈને આપ્યો—ગુલરખસારના પીદરને ઘણા-ઓએ ના કહ્યું કે ‘તું’ એ વિચીત્ર નામવાલા મહાલને ન લે. અને ત્હારી એક પુરી બેટીને શાદીમાં તે ભેટ ન આપ.’ મગર, ગુલરખના આપે તે વહેમ હસી કાઢ્યો, તેના જમાઈ જવાન નવવાય વીકાર—ઉદ દહિલાએ પણ તે વહેમને ન ગણકાર્યો. અને તેઓ શાદી પછી તેજ મંઝીલમાં રહ્યાં.

મગર, કમનસીબે પેલા વહેમને મજામુત ટેકો મળ્યો: ગુલરખની શાદી પછી એક વરસમાં તેનો પીદર ગુઝર પામ્યો, અને તેનો જવાન ભરતાર વીકાર—ઉદ—દહિલા પણ આ દુન્યા છોડી ગયો.

આપ અને શહીદરના મરણથી ગુલરખસાર અકેલી પડી ગઈ, અને અજ્ઞયખી તો એ થઈ કે ઘણાંઓએ તે જવાન વીધવાને “ગરદીશ મંઝીલ” છોડી જવા કહ્યું, છતાંખી તે ન ગઈ!

બેગમ ગુલરખનો ભરતાર મરણ પામ્યો ત્યારે તેની ઉમર ફક્ત વીસ વરસની હતી, લેકીન વીસ વરસની તે જવાન અખળા

એક બળવંત પુરૂષની હીંમત ધરાવતી હોવાથી “ગરદીશ મંઝીલ” માં સીફ એ ઔરત બુઆઓ સાથે રહી-પણ, તેણે પોતાની દૌલત છુટાય નહીં તે માટે કોઈ એક ધણો છુપો બંદોબસ્ત કીધો, જે વાતની તમામ બોધાણને ખચર હતી.

ગુલરખસારને કાંઈખી બચ્યું નહીં હતું. આપણે જોયું તેમ તે ધણી દૌલતમંદ હતી, અને ખુબસુરતીમાં તે પોતાના નામને જવાબ કરતી કામદેવની એક પુટલી હતી!

નવવાય વીકાર-ઉદ્-દકિલાને મરણ પામ્યાને પાંચ વરસો વહી ગયા, અને તે દરમ્યાન તેની બેવા ઔરતે શાદી તો ન કીધી, મગર આપણી વાર્તાનો પરદો કંચકાય છે તે વખતે આપણે તે ખુબસુરત વીધવાને કોઈ સાથ પરણવાનો વિચાર કરતી જોઈએ છીએ.

“અફઝલે મહને પરણવાનો કૌલ આપ્યો તે વાતને આજે એક વરસ થઈ ગયું.” બેગમ એક આરાસ્તા કુરસીપર બેસતાં મનમાં બોલી “મહને લાગે છે કે એની મોહખ્ખત મતલબી છે. એ મહારા પૈસાને ખાતીર મહને ઠંડી મીઠકી રાખેછ, મગર ખાતીનમાં મહને તો એનો ખ્યાર તકલીદી લાગેછ.”

જવાન ગુલરખ તેટલું બોલીને થોડો વખત ચુપચાપ વિચાર કરતી બેઠી, લેકીન થોડીજ મીનીટમાં તેને કોઈ નવો ખ્યાલ આવી ગયો, અને તે પગપર હાથ થોકીને પુકારી પડી “નહીં-નહીં, હવે એ ઠગખાઝી હું મહારી સાથ એને ચાલવા દેનાર નથીજ નથી. હું અફઝલને આજે બોલાવી મંગાડિંછ, અને મહને જે શક મયલો છે તેને માટેનો ખુલાસો માંગવાની કોશીશ કરિંછ. જો મહને લાગશે કે મહારો શક ખોટો છે તો હું મહારો જાનખી એ બહાલાપર કુરખાન

કરવા તૈયાર થઈશ, અને-અને, જો મ્હારો શક ખરો પ્રડયો તો હું એક ઝહરીલી નાગણુની માફક એને ડાંખ મારશ, મ્હારા પ્યારને લુટવાને વાસ્તે હું એની ઉપર બહુ સખ્ત ધનતેકામ લેવશ.”

એમ બોલી તે સોચ કરતી બેઠી. તે વખતે તે ગુસ્સાખાઝ બની ગઈ હતી, મગર તેના મનમાં દીલગીરી કે દુખ જેવું કશું નહોતું. તે ધારતી કે તેના પોતાના જેવી ખુબસુરત અને દબોલતમંદ તો આ દુન્યાપર અફઝલને કોઈજ મળનાર નહીં હતી, અને જો અફઝલ તેના પ્યારને દગલખાઝ બનવા જેવો મુર્ખ થાય તો તેના જેવો મુર્ખ આદમીખી આ દુન્યાપર ખીજો કોઈજ નહીં હતો! અફઝલ જો ફર્યો, તો બેગમના પોતાના પગની ખાક ચુમવાખી ખીજઓ તૈયાર હતા!!

અફઝલ શાદી કરશે એવા ભરસાપર બેગમે તેનીપર પુરો પ્યાર મુક્યો, લેકીન જ્યારે એક વરસના વહેવા છતાંખી અફઝલે તેને ઉડાવ્યા કીધી ત્યારે બેગમ શકાલી બની ગઈ. તેણે એક રેકુ મારફતે ખબર મેલવવાની કોશીશથી તે શકમાં વધારેજ થઈ શક્યો. મગર, તેણે આજે અફઝલનો જવાબ મેલવવા તેને બોલાવી મંગાવ્યો હતો, અને જ્યારે અફઝલ તે દીવસે તેને મલવા આવ્યો ત્યારે તે જરા ભારખોઝથી તેને મલી.

“પ્યારી પ્રીયા, આજે હું બહુજ અબગળામાં ગરકાવ ગયો છું કે તે મ્હને મલવા માટે એટલી ડેરી શું કામ કીધી?” અફઝલ બેસતાં બેસતાં બોલ્યો.

“માફ કરો, હું આજે કીતાબ વાંચવામાં એટલી બધી મશગુલ થઈ ગઈ હતી કે મ્હને ત્હમારા આવ્યાની યાદખી નહીં રહી.”

“તઅજ્ઞુઅ” અફઝલ બોલ્યો. “ધણીજ તઅજ્ઞુઅની વાત છે કે કોઈ દહાડે નહીં અને આજે તુને મ્હારી યાદ કરતાં આ કીતાબની યાદ વધારે થઈ!”

“એ કીતાબ એક નોવેલ છે.” બેગમ બોલી “અને એ નોવેલમાં એક બેવફા મર્દનો કીસ્સો છે, જે મર્દ કોઈ એક ખુશ્સુરત અને દઝોલતમંદ ઝોરતને વચન આપીને તેની સાથ પરણવાના અખાડા કરેછ.” અને એમ બોલતાં બોલતાં બેગમે અફઝલની આંખોમાં પોતાની આંખો ટગર ટગર નાંખતાં પોતાની મતલબને બરનું કહ્યું.

અફઝલ તે સાંભળીને ચોંક્યો, તેનું અંતકરણ તેને ડંખવા લાગ્યું.

“ત્હમે ચોંકાછ” બેગમ હવે ઝરા ઝોરથી બોલી “કેમ, નોવેલના પ્લોટપરખી એટલું ચોંકવું કેમ થયું?”

“નોવેલના પ્લોટપર હું ચોંકતો નથી, હું તો આજની ત્હારી બેદરકાર રીતભાત ઉપર ચોંક્યો.”

“કયા ખુબ!” બેગમ અણુગમતું ઝખરદસ્તીનું એક હસ્તું હસીને બોલી “ત્હમે મ્હને બનાવોછ, કેમ અફઝલમીઆ? કદાચ ત્હમને લાગ્યું હશે કે આ કીતાબનો બેવફા મર્દખી ત્હમારાજ જેવો બેવફા હશે તેથી ત્હમે ચોંક્યા હોવ!”

“આજે તું મ્હારી સાથ ત્હમે અમેથી બોલેછ, અને ત્હારી રીતભાત જે વિચીત્ર થઈ ગયલી મ્હને લાગેછ તેપરથી હું તુને કહુંછ, વહાલી ગુલરખ, કે તું ગોલ ગોલ ન બોલ; સ્હમંજવ, ત્હારા મનમાં શું છે?”

“મહારાં મનમાં એજ છે કે હું તહમને પુછું કે તહમે મહને
ખનાવીને બીજીપર ધ્યાન આપોછ ખરા કે?” બેગમે કહી દીધું.

અફઝલ પુરેપુરું રહમજ્યો કે ભેદ ખુલ્લો થયો હતો, તે
જુદ્દું નહીં બોલી શકવાથી ખામોશ બેસી રહ્યો.

તેને સુપચાપ જોઇને ગુલરમે પુકાર્યું “બસ! તહમારી સુપ-
કીદીજ શું તહમારો ગુન્હો પુરવાર કરવાને પુરતી નથી? અફઝલ,
અફઝલ, જુઓ આગે કીતાબ, એ એક નોવેલ નથી પણ કોઈ
જુદીજ ચીજ છે. મેં તહમારું ઈમતેહાન લેવા સાડું નોવેલનો
ખનાવટી પ્લોટ કહ્યો. અને મહારા મનમાંની વાત, અફસોસ કે,
ખરીજ થઇ. તહમે મહારી સાથ પ્યાર કરી, મહને ભરસે રાખી,
બીજી સાથ પ્યાર કરોછ! હવે તહમે પકડાયાછ, તો ખરું કહી દો
કે તે કોણ છે જે મહારા પ્યારને ખુંચવી બેસીછ?”

અફઝલ પરીણામના વિચાર વગર તે સવાલના જવાબમાં
અચકયા વગર એકદમ બોલી પડ્યો “જુલીખા.”

“કોણ? કઈ જુલીખા? બાદશાહ નાસીરની ભત્રીજી?” ગુલર-
ખસાર અગ્નયખીને મારે સવાલપર સવાલ કરવા લાગી.

“હા, તેજ.” અફઝલે કહ્યું. પણ, હવે તે એમ ઝટ ખુલાસો
કરી પડ્યો હતો તેથી મનમાં મુરજવા લાગ્યો.

“બહા! તહમે બાદશાહની ભત્રીજીનો પ્યાર મેલવ્યોછ એટલે
મહને વાપર વખાતી નાંખો તેમાં નવાઈ નથી. સાડું થયું કે તહમે
વગર આનાકાનીએ ઝટપટ ખુલાસો કરી દીધો. તહમારી છેલ્લી
છેલ્લી ઉડાવનારી વાતોથી મહને વહેમ ગયો હતો, ભાઈ અફઝલ,

અને ઘણા જલદીથી ત્હમે પકડાયા એખી ગનીમત છે.” અને તે ભાઈ
ખોલપર ઘણો વઝન મુકીને ધીક્રકારથી બોલી.

“મને ભાઈ કહેજી, ગુલરખ !”

“તો તહમારા જેવા દહી અને દુધમાં રમનારા મર્દને હજુણ
હું મહારા ખ્યારા તરીકે બોલાઉં?” એગમ નફરતની નજરથી જોઇને
પુછવા પડી “એવજા, દગલખાજ !” હવે ગુલરખ ઉખડી “તું શું
મહારી દામનને ખેલ કરવાનું એક રમકડું સહમજ્યો? તું ગમે તેવો
મોટો અફઝલખાં હોય, અને આદશાહનો માનીતો હોય મગર હું
તહારી એક તચાકડીભારખી દરકાર કરવાની નથી.—એવજા દગલખાજો,
તહમો નાકદર હયવાનો શું ઐરતોની પાકદામનીની કોઈ કીમત
કરતા નથી! ઈનશાદલા, જો હું જીવતી રહીશ તો તુને એક પાકદામન
ઐરતપર એવજાઈનો હાથ મારવા માટે અચ્છો સવાદ ચખાડીશ.”

“તું ઘણીજ ગુસ્સે થઈ ગઈછી.” જાણે કાંઈ નવું જીનું
ખન્યુંજ નહીં હોય તેમ અફઝલ દહે કહેજો બોલ્યો “મહારું દીલ
હવે તહારી તરફ દંડુ થઈ ગયલું મેં જોયું, અને તેથી મેં ધાયું
કે એવાં દંડા દીલથી પરણવામાં કોઈ ફાયદો આપણે ઉઠાવયું નહીં,
અને તેથી_____”

પણ અફઝલ પોતાનો વાકય પુરો કરી રહે તેટલાં ગુલરખ
વચમાં બોલી ઉડી “અને તેથી તહમે જુલીખાં સાથ શાદી કરવાનો
વિચાર કીધો કેમ?”

“હા.”

“નફરટ નાંકે વલી મોટી એક હાખી બોલોજી, કેમ અફઝલ-
ખાન !” ગુલરખ ઘણા મોટા ગુસ્સાથી પુકારી પડી, અને બોલી.

“હીક છે અફઝલખાન, હીક છે, તહમે પાછળથી યાદ કરશો કે તહમે મહારા જેવી અનમોલ મોતીને છોડીને એક કવ્વચદાર કાંટાને દીલમાં સમાવ્યોછ.”

“એટલે ?” અફઝલે પુછ્યું.

“એટલે કે તહમે મહારા જેવી એક પાકદામનને તરછોડી કાઢીને તે ઝુલીખાંપર તહમારો પ્યાર જમાવ્યોછ જે ઝુલીખાં એક બદ્દયલણ બેવફા છોકરી છે.”

“કોણ કહેછ ?” અફઝલે ઝોરમાં ને ઝોરમાં ઉડીને પુછ્યું.

“હું કહુંછ.” તેટલાજ જુસ્સાથી ગુલરખે જવાબ આપ્યો.

“તું શા આધારે કહેછ ?” અફઝલે હવે નરમ બનીને ગુલરખનો હાથ પકડી લેતાં પુછ્યું.

“છોડો મહારો હાથ” એક ઝટકા સમેટ તે હાથ ઝુટવીને ગુલરખ બોલી “એ હાથને હવે તહમે ખીલકુલ તહમારો હાથ લગાડી નહીં શકશો, આજથી તહમે અને હું કોઈ જુદાજ તરાહીત માણસો છીએ, સહમજાને કે એકબીજાથી અગળ છીએ.”

“પણ, ગુલરખ, તું મહને એટલું તો કહે કે તું ઝુલીખાંને વાસ્તે એટલું તે શું જાણેછ કે તેને તું બદ્દયલણ પુકારેછ ?”

“લકનોમાં એક મુશ્લીસ જવાન રહેછ જે ઝુલીખાંનો ખરો શઓહર છે, પણ બેવફા ઝુલીખાં પોતાના કાકાના બાદશાહી મહેલમાં આવવા માટે તે જવાનને લકનોમાં કેદ કરાવી આવીછ, અને હીંયા તહારી સાથ પરણવાની જલ ખીજાવેછ.”

“શું આએ વાત ખરી છે, ગુલરખ?” ગમરાયલો અફઝલ ઘણી નરમીથી હવે પુછવા પડ્યો.

“બીલકુલ ખરી છે.” ગુલરખ તો ગુસ્સાથીજ બોલી “મગર, હવે સાહેબ, તહમે સીધારો. એક ઘડીભરખી હવે તહમે મહારા આએ ઘરમાં ઉભા ન રહો, કેમજો, હવે આજથી હું તહમને ધીકકારુંછ, નાઓ.”

“પણ તું મહને એટલુંખી તો કહેશે કે ઝુલીખાંતો ઘણી લકનોમાં છે એ ભેદ તેં કેમ નાણ્યો?”

“એક શબ્દખી હવે હું તહમારી સાથ બોલવા નારાઝ છું.” ગુલરખ વધતી છેડાઈ “તહમે નાઓ, તહમારા શબ્દો હવે મહને ઝહર જેવા કડવા લાગેછ.”

અફઝલ હારેલો અને દીલગીર થયલો ગયો. તે મનમાં પસ્તાવા લાગ્યો કે તેણે પોતાનો ભેદ ખુલ્લો કાંય કીધો હશે, અને તે વિચારવા લાગ્યો કે ઝુલીખાંતો ભેદ શું ખરો હશે?

તે ગયો, ગુલરખનું મકાન છોડી ગયો, અને તેને જતો જોઈ લઈ દાંત કચકચાવીને ગુલરખ બોલી “દગલખાઝ, એક ઔરતની પાકદામનપર હરામ હાથ મારવા માટે હું તુને ખરોખર સવાદ ચખાડીશ. એવંકા બદમાશ, તું ઝુલીખાંતે પરણવા માંગેછ, પણ હું તુને મહારા જલેલા જીગરના ઇનતેકામની તલવારની ધારપર ચલાવીશ.”

પ્રકરણ ૨ નું.

મલીઝજહાન ખુરશીદ.

પહેલા પ્રકરણના બનાવની ત્રીજેજ દીવસે બાદશાહ નાસીરના કોઈ કામસર અફઝલને જવાનું થયું, અને તે પોતાના દીલમાં ગોયા ગુસ્સો અને ઝહર લઈને ભોપાલ છોડી ગયો. તેનો અવતાર હાલ તો ઔરતની બાંધમાં ઘોબીના કુતરા જેવો થયો હતો. એક તરફ તેણે દૌલત અને ખુશસુરતીની ભરેલી બેગમ ગુલરખસારને ખોલી હતી, અને બીજા હાથ પર તેની નવી દીલબર ઝુલીખાં માટે તેને મોટો

વહેમ ગયો હતો ! તેના મગજનું કેકાણું નહીં હતું, અને તે પોતાની પહેલીજ મુલાકાતમાં ઝુલીખાંથી તેના ભેદની વાત જાણી લેવા ઈતેજર બન્યો હતો, તેટલાં તો આદશાહ નાસીરનો હુકમ થયો કે તેણે ભોપાલ છોડીને પંજાબની સરહદ તરફ જવું. આદશાહ નાસીરનું તે કામ ઘણું ખાતગી અને ઝૂંરરી કામ હતું, અને તેથી અફઝલને કોઈનીયી મુલાકાત લેવા માટે બે ચાર દીવસ થોભવાની તક મળી નહીં. તે ગયો, અને પોતાના મગજમાં ઝલરનું કહર લઈને ગયો.

અફઝલ તરફ કાનાવાર અનેલી બેગમ ગુલરખસારે પોતાને માટે આ પહેલી અને ઘણી જલદી મહેલી ટક ઘણી ઉત્તમ માની લીધી, અને તેથી તે અફઝલની નવી અનેલી પ્રીયા—આદશાહ નાસીરની ભત્રીજી ઝુલીખાં—ને પોતાની મકરો શીતરતની જગ્યામાં ગીરફતાર કરવા તૈયાર થઈ. આદશાહ નાસીરની મહેરદાર મલીકા ખુરશીદની સાથે બેગમ ગુલરખસારને સાથ હતું, અને તેથી તે રાણીના મહેલમાં જતી આવતી હતી; મગર, હવે ગુલરખસારે પોતાની જગ્યા ખીલાવવા માટે રાણીની પાસે તેની ખીદમતમાં રહેવાની આરજુ બનાવી; અને મલીકા ખુરશીદે પોતાની સાહેલીઓમાંની વડી સાહેલીનો દરજ્જો બેગમ ગુલરખને આપ્યો.

આથી, બેગમ ગુલરખસાર રાણીના મહેલમાં રાણીની મુખ્ય સાથી બની ગઈ અને તે આદશાહની ભત્રીજી ઝુલીખાં જે પણ રાણીની સાથીઓમાંની એક હતી તેની સાથ શીતરથી મક્કતી થઈ ગઈ.

આપણી વાર્તાના શુરૂઆતના પ્રકરણના બનાવ પછી પંદર દીવસ થઈ ગયા છે, અને હમણાં આપણે આદશાહ નાસીરના મહેલમાં દખલ થઈએ છીએ:

આપણી આંખો ખુશીથી ચમકી રહે, અને આપણા મુખમાંથી બહારો એક ઉદગાર નીકળી પડે તેવો દેખાવ તે હતો. દીવારપર મખમલના પરદા અને ઝમીનપર ધરાની ગલીયા સાથનો તે આરાસ્તા ઓરડો ઘુસો અને અત્તરની ખુશખુશી એવો પમર પમર પમરનો હતો કે ગોયા જન્મતમાં દાખલ થયા હોય એ તેવો આરામ મળતો હતો.

અને, ખરેખર શું તે બાંધીસ્ત નહીં હતું ? કેમજે દીમાગને

તાઝગી આપનારી ખુશખુ અને આંખને રૈશન કરનારી આરાસ્તગી સાથના તે કમરામાં ત્યાં વચમાં કોણ બેઠી હતી? પરીઓ.

આહહા! ત્યાં બેઠેલી પાંચ ઝૌરતો તે જન્નત નીશાન મકાનની ગોયા હુર હતી! તે હુરોમાંની વચ્ચેવચ્ચ બેઠેલી મલીકા બેશક તે હુરોમાં પરીનુર હતી. તે મલીકા હતી, આદશાહ નાસીરની મહેરદાર હતી, અને તે બખત ખુલંદ રાણીને શાહ નાસીર ઘણી ઈઝઝતથી મલીકા જ્ઞેહાનને નામે બોલાવતો.

મલીકા જ્ઞેહાન ખુરશીદ—તે પાંચ સુફેદ ખુલખુલોમાંનો ચમકતો ચલકતો સીતારો—તે એક કોચ રોકા નહાના પલંગપર અરધી સુતેલી અને અરધી બેઠેલી હાલતમાં બેઠી હતી, તે શુમારે ત્રીસ એકત્રીસ ઘરસની હતી, અને તેના ઘટમારા ગોલ બેંચાણ કરનાર ખુબસુરત સુફેદ ચહેરાપરના ગુલેલાલા સમાન ગુલાબી ગાલો એવા લાગતા હતા કે ગોયા હુધપર ગુલાબની પાંદડી!—નહાના ગુલાબી હોટો બતાવી આપતાં હતાં કે રાણી તંદરસ્તીથી ભરેલી હતી. નરમ સુંવાલા અને કાલા ભમર સરખાં લાંબા વાલોનો એક મોટો ગોલ અંબોડો તેના માથાને ખુબસુરતીથી ભરપુર બનાવતો હતો. તેની કાલી કાલી આંખો, કમાનદાર ભવાં, અને મોઢું ચલકતું કપાળ તેના બખતોવર કીસમતની ગોયા નીશાની હતી. આહહા! તે ખુબસુરત રાણીના એક હસ્વાપરજ આખું બોપાળ કુરઆન હતું.

સુકના તે સીતારાની આસપાસમાં જે ચાર બેઠી હતી, તેમાંની એક બેગમ ગુલરખસાર હતી જેને આપણે પીઝાણીએ છીએ, બીજી જે મલીકા જ્ઞેહાનના સીધા હાથપર બેઠી હતી તે મલીકાના પ્યારા શઓહર આદશાહ નાસીરની ભત્રીજી ઝુલીખાં હતી જેના સંબંધમાં આપણે જોધ આવ્યા છીએ કે બેગમ ગુલરખસારને અને અફઝલને પંચાતી થઈ હતી. ઝુલીખા સીફ અદાર વરસની એક નવજવાન છોકરી હતી, અને તેની કાલી કાલી આંખો તો એ બતાવતી હતી કે તે સુંદર સુંદરી દુનયાંનો એક નીરદોશ નમુનો હતી—ઝુલીખાની બાજુમાં જે ત્રીજી બેઠી હતી તે આદશાહ નાસીરની દરબારમાં હર

વપ્ત મોટી ઈઝઝત પામતા નાસીરની ફ્રોજના અફસર ઝુલ્ફીકરખાંની મ્હોરદાર હસીના બેગમ હતી, અને ચોથી સોસન નામે એક જવાન સુંદરી હતી.

ત્યારે આપણે જોયું છે કે મલીકા જેહાન ખુરશીદની ચાર સાહેલીઓમાંની બે-ઝુલીખા અને સોસન-કુંવારી હતી; જ્યારે, બેગમ ગુલરખસાર વીધવા હતી, અને બેગમ હસીના પરણેલી હતી.

બેશક, પહેલા પ્રકરણના બનાવથી આપણને શક ઝુલીખા માટે તો જાય છે કે તે પોતાના કાકા બાદશાહ નાસીરના મહેલમાં આવ્યા અગાઉ લકનોમાં કોઈ મુફ્લીસ જવાન સાથે છુપી શાદી કરીને પાછા-લથી પરતાઈ તે જવાનને લકનોમાં ક્રેદ કરી ભોપાલ આવી હતી, મગર તે બાબદમાં તો આપણને આપણી વાર્તામાં આગલ ચાલતાં જોવાનું છે કે ઝુલીખાનું દીલ તેના નીરદોશ ચહેરા જેટલુંજ સફા અને નીરદોશ હતું કે તેમાં કાલો કપટ ભરેલો હતો.

અને ત્યારે હવે, અઝીઝ વાંચનાર, આપણે આગલ વધશું:

“ મહારી બહાલી બહેનો, આપનામાંથી કોઈખી એકને ખબર છે કે આપણા શહેરમાં આવેલો ખાખખીન ખરો છે? કહેજ કે એ કોઈ ખાખખીન ઉંઘમાં પડેજ, અને લોકોના સવાલના ખરા જવાબો આપેજ !”

“ હું તો કાંઈ નથી જાણતી, અઝીઝ મલીકા.” ઝુલીખા, સોસન, અને બેગમ હસીના પોતપોતાની તરફથી બોલી, પણ બોલતી વખતે તેઓનો વાક્ય સાથેજ બાહર પડવાથી જાણે એકજ આવાજ બોલતો હોય તેમ સાંભલાયો.

“ મેં કાંઈ સાંભલ્યું છે.” બેગમ ગુલરખસાર તે પછી બોલી.

“ શું ખરેખર?” ખુરશીદ અજાયબીથી પુછવા પડી “ અઝીઝ બહેન, મ્હને તો આજેજ સહવારે બાદશાહ નામવરે કહ્યું કે આપણા શહેરમાં આવેલો ખાખખીન જો કે દરબારમાં હજુજી આવ્યો નથી તોખી એવું સાંભલાય છે કે તે સ્વપ્નાઓ જોઈને ખરી હકીકતના ખુલાસા કરેજ.”

“ ખરી હકીકતના ખુલાસા કરવા ઉપરાંત,” બેગમ ગુલરખસારે

ચત્રાવ્યુ” “તે વહી હઝારો માઈલ ઉપરના આપણા સગાંવહાલાંઓ શું કરેછ અને કેમ છે તેનોખી ખુલાસો કહેછ.”

“શું ખરી વાત છે?” ચોંટી ઉઠીને બોલી હોય તેમ એકદમ ઝુલીખાં બોલી પડી, અને અંધીઓ તેનો ચહેરો જોવા લાગી.

મલીકા ખુરશીદ હસી પડી, અને મોંહ મલકાવીને બોલી “હું સહમજી, આપણી ઝુલીખાં તેના ભવીખ્યનો ભરતાર અફજલખાં પંખમમાં હાલ શું કરેછ અને કેમ છે તે પુછવાના ખ્યાલ ઉપર આવી જઈને એમ જલદી જલદી પુછેછ, હમઓ કુચ્છી કર્હોની.” અને એમ બોલતાંજ રાણીએ ઝુલીખાના ગાત્રપર પ્યારથી આંગલી મારી. ઝુલીખાં શર્મથી લાલ બની ગઈ.

“આપે તો અફઝલને જોયો હશેજ, કેમ બેગમ સાહેબા?” રાણીએ નીરદોશતાથી બેગમ ગુલરખસારને સવાલ કીધો, પણ તે શું જાણે કે અફઝલ અને ગુલરખસાર એક વરસના છુપાં પ્યારાંઓ હતાં અને આજે તેમની કચેરીમાં કચરો પડ્યો હતો!

“હા, મેં તેવણને જોયલા છે.” બેગમ ગુલરખસાર બોલી.

“આજ થોડોક વખત થયો અફઝલ અને ઝુલીખાં વચ્ચે છાણપુતલાંના નાચ ચાલેછ.” મલીકા ખુરશીદ બોલી “નામવર બાદ-શાહની સાથે મહેલના મરદાનાખાનામાં એક દીવસ અફઝલખાં આવ્યા હતા, ઝુલીખાની નજર તેનાપર પડવાની અંદરથીખી ઉઠીને ગઈ, અને તે પછી તો બેશક ખાનગીજ છે કે મહોબ્બતની સાંકલ કેમ બંધાઈ. નામવર નાસીરખી અફઝલને પોતાની ભત્રીજી આપવા ખુશી છે, અને ચંદરોઝમાં હું ધાઈછ કે પાક ખુદા ચાહશે તો અફઝલ અને ઝુલીખાની શાદી થશે.”

બેગમ ગુલરખસારે તે સાંભલીને મનમાં ને મનમાં ખુબ ગુસ્સો જમાવ્યો, અને દાંત કચકચાવતાં તેણે રમાલ પોતાના ચહેરાપર ફેરવીને છુપો એક નીસાસો નાંખ્યો.

“હવે શું તહમે મહને સતાવવા માંગોછ કે આજે, કાકીજી!” હસ્તાં અને શરમાતાં ઝુલીખાં બોલી.

“ચાલ વાઈ, નહીં સતાવતી. ખીજ વાત ઉપર ઉતરીએ.”

મોહ મલકાવી મલીકા બોલી, અને તેણે બેગમ ગુલરખસાર તરફ જોઈને પુછ્યું “ ત્યારે શું, ખૂદેન ગુલરખ, તું એમ ધારેછ કે આપણા શહેરમાં આવેલો ખાખખીન ખરો છે ?”

“ મહને એમ લાગેછ.” બેગમ બોલી “ કેમજે, મહારા મરહુમ પીદર કહેતા હતા કે ખાખખીનો ખરા હોય છે, અને એક ખાખખીને તેવણને ત્યાં થયલી એક મોટી ચોરીના કરનાર ચોરને પકડાવી પાડ્યો હતો.”

“ હા!” મલીકાએ ખુશીનો ઉદગાર કાઢ્યો.

“ મહારા મરહુમ પીદરના હીરા ચોરાયા હતા, અને તે ચોર ગમે તેટલી શોધખોળ છતાં પકડાયો નહીં હતો.” બેગમ ગુલરખસારે આગલ બોલતાં સહમન્નવ્યું “ ત્યારે કાંઈજ નહીં વડ્યું ત્યારે ખાખખીન પાસે ગયા. અને તે ખાખખીને સવાલ સાંભલી ઉંઘમાં પડી ચોર ક્યાં હતો તેનો સ્વપનો જોયો. અને અન્નયખી તો એ થઈ કે રહેંકડો કોશ દુર રહેલો હીરાનો ચોર તે ખાખખીને જણાવેલી જગ્યા-પરથી હીરા સાથે પકડાયો; અને તે દિવસથી મહારા પીદરનો ખાખખીનોપર વીશવાસ બેસી ગયો છે. ખાખખીનો કાંઈ દુન્યામાં મોટી સંખ્યામાં નથી હોતા, કોઈ કોઈજ શહેરમાં એકાદ મદદ કે ચોરન ખાખખીન મલી આવે છે, અને તેઓ જે સ્વપના જોય છે તે કોઈખી બાબદના સવાલના જવાબમાં રહે છે.”

“ ઓ, ત્યારે તો એવો એક ખાખખીન આપણા ઝમાનામાં આપણા શહેરમાં મલી આવ્યો છે તો તેની પુરેપુરી કદર કરવી જોઈએ.” હવે બેગમ હસીના બોલી ઉઠી.

“ ખરી વાત છે, મહારખી મન થયું છે કે આપણે એની મુલાકાત લઈએ.” મલીકા ખુરશીદ બોલી “ જે બેગમ ગુલરખસારને તે ખાખખીનના ઘરની ખબર હોય તો આજે સહાંજનાંજ જઈએ. આજે સહાંજના દરબારમાં નામવર બાદશાહ રોકાવાના છે, અને મહને લાગેછ કે તેવણની રજા વગર આપણે છુપા છુપ આજે જઈએ. બાદશાહ નામવર તો પોતાની દરબારમાં તે ખાખખીન આવે નહીં ત્યાં સુધી પોતે તેને બોલાવે નહીં, અને મહનેખી તેને બોલા-

વવાની કે મલવાની રગ્ન નહીં આપે, તો પછી હું ધારૂં કે મહારી આતુરતાને જલદીથી પુગી વલવા માટે મહારે તે ખાખખીનને ઘરે આજેજ જવું. બેગમ ગુલરૂખસાર અને ઝુલીખા મહારી સાથમાં આવશે, બેગમ હસીના અને સોસન તહમે એક મહાલમાં રહેજો હું ક્યાં ગઈ છું તેની વાત તમામ ખાનગી રાખજો.”

“તહમે નામવરની ખુશી પ્રમાણે થશે.” બેગમ હસીના બોલી.

*

*

*

અને, તે સ્હાંજના ઝઝઝવાને વખતે એક બધ ગાડીમાં મલીકા જેહાન ખુરશીદ પોતાની બે સાથીઓ બેગમ ગુલરૂખસાર અને ઝુલીખા સાથે પેલા કોઈ બેદી ખાખખીનને ઘરે ગઈ.

પ્રકરણ ૩ જી.

ખાખખીન રસ્તમજંગ.

ઉંઘમાં પડીને કેમખી સવાલના ખસ જવાખ આપનાર તે “ખાખખીન” નું ઘર ભોપાળના એક એકાંત ન્હાના મોહલ્લામાં આવેલું હતું. તે ખાખખીન ભોપાળમાં નવોજ આવ્યો હતો અને તેણે જ મહીના સુધી રહેવાની બોલીએ પેલું ઘર ભાડે લીધું હતું, જે ઘર તેણે ચુંડી ચુંડીને શાંત અને એકાંત જગ્યાપર ખાસ જોઈ કાઢ્યું હતું.

તે મોહલ્લા તરફ ગાડીને ફેરવાવ્યા પછી બેગમે તે થોભાવી અને તે ઘરના બધ દરવાજા આગલ દીવારપર મારેલું ફાર્સીમાં હાથે લખેલું એક પાટીયું ગુલરૂખસારે ખુરશીદને બતાવ્યું. મલીકા ખુરશીદે તે વાંચ્યું જે ઉપર ટુકમાં નીચલું નામ લખેલું હતું: “ખાખખીન રસ્તમજંગ.”

ખુરશીદ, ગુલરૂખસાર, અને ઝુલીખા જો ત્રણેએ પોતાના ચહેરાને નીકાળમાં છુપાવ્યા હતા, અને મલીકા ખુરશીદના કહેવાથી બેગમ ગુલરૂખસાર પહેલાં ગાડીમાંથી ઉતરી, અને તેણે જમને દરવાજો ઠોક્યો. જવાખમાં દરવાજો ખુલ્યો, અને સો વરસની હોય તેવી એક ઝંઝૂક ખુલ્યા દેખાઈ.

મેગમ ગુલરખસારે તે ખુદ્યા સાથે ધીમેથી કાંઈ વાતચીત કરી, અને થોડો વખત પછી તે પાછી ગાડી આગત જઈને બોલી “મેં આપને માટે કહ્યું છે મલીકા જહાંન, અને ખાખખીનની માદર આપણને ત્રણેને બોલાવે છે.”

તે પછી ખુરશીદ અને ઝુલીખાખી ગાડીમાંથી ઉતરીને ગુલરખસારની સાથે ગઈ, અને ખાખખીનનાં ઘરમાં દાખલ થતી વખતે મલીકા ખુરશીદે ગાડીવાલાને ગાડી થોડેક દુર લઈ જઈને ઉભી રાખવા કહી. તે ત્રણે ખાનુઓને અંદર લઈને પેલી ખુદ્યાએ દરવાજો બંધ કરી અને બોલી “ભલે પધાર્યાં નામવર મલીકા જહાંન, ખુશ આમદી” અને તેણે દરવાજાની જમણી તરફનો એક ઓરડો ખતાવીને કહ્યું “હીંયા બેસો આપ ત્રણે, હું મહારા બેઠાને બંધી વીગત કહીને તુરત આડું છું.”

તે ગઈ, અને મલીકા જહાંને ગુલરખસારને કહ્યું “મેગમ, આ તે દેવી સુલુક? આપણને ખાખખીન આગત નહીં કેમ લઈ જવામાં આવ્યાં!”

“ગમે તેવા મોટા માણસનેખી ખાખખીનની રજા વગર તેના ઓરડામાં તેની એ ખુદી મા દાખલ કરતી નથી, એ વાત હું ત્હમને અત્યાર અગાઉ કહેતાં તદ્દનજ ભુલી ગઈ, મલીકા જહાંન.”

તેટલામાં રસ્તમજંગની માદરજ ત્યાં આવી લાગી “નામવર મલીકા જહાંન,” તે ઘણા અદ્યથી બોલી “મહારો બેટો હમણાં ખાખમાંજ પડેલો છે, અને તે જો કે ત્હમારાં દરજ્જા મુજબ ત્હમને માન આપવાની હાલતમાં નથી, તોખી ત્હમારા કોઈખી સવાલ માટે હું ત્હમને પહેલાં તેની પાસે લઈ જવા તમયાર છું.”

“હું ત્હમારું બોલવું સ્હમજી શકી નથી, માદર!” પેલી ખુદ્યાને ઈઝઝત આપીને રાણી અગ્નયખી સાથે બોલી “મ્હને પહેલાં લઈ જવા વીશે આપ કહેવા શું માંગો છો, વાર?”

“મતલબ મહારી એ છે કે ત્હમારી અગાઉ ખીજાં કેટલાંક આવ્યાં છે, અને તેઓને આ પાસેના કમરામાં બેસાડેલાં છે.” તે વૃદ્ધ ઔરતે ખુલાસો કરી “તેઓની વારી ત્હમારી પહેલાં ધારા મુજબ

આવે છે, છતાંખી ત્હમે નામદારને ખાતીર હું ત્હમને પહેલાં અંદર દાખલ કરવા માંગું છું.” અને તેણે આગલ વધાર્યું “હયાં કાયદો એવો છે કે જે પહેલાં આવે તે પહેલાં અંદર જાય, અને દરેક આદમીને અકેક પછી દાખલ કરવામાં આવે છે.”

તે સાંભળીને મલીકા ખુરશીદે કાંઈ ગભરાટમાં બેગમ ગુલરૂખ સારની તરફ જોયું, અને તુરત વાંકી વલી જમને તેણે ગુલરૂખના કાન-પર પડીને ધીમેથી કહ્યું “બેગમ, મ્હને તો ધાસ્તી લાગે છે. આ શું વાત છે? આપણને દરેકને અકેલીને તેના ઓરડામાં જવું પડશે?”

જવાબમાં ગુલરૂખેખી રાણીના કાનપર પડીને જણાવ્યું “ધાસ્તી રાખવાની કોમળ ઝુરત નથી, મેં તો એ ખાખખીન માટે કાંઈખી ખુર સાંભલ્યું નથી. આપણને અદેલા દાખલ કરવામાં કોમળ ખરાખ નીશતા નથી રાખવામાં આવતી. ત્હમને ધાસ્તી લાગતી હોય તો હું પહેલી અંદર જાઉં, અને પછી ત્હમે જજો.”

“કાકીજી અમથાં શક લઈ જાયછ.” વાંકી વલીને તે ધીમી વાત સાંભળી લીધા પછી સ્હેજ હસીને મસખરીની હાથે ઝુલીખા તેટલાજ ધીમા સાદથી બોલી “બેગમ ગુલરૂખસાર, ત્હમે પહેલા જઈ આવો, પછી હું જઈશ, અને પછી કાકીજી જાય,” અને તેણે મલીકા ખુરશીદની આંખોમાં પોતાની આંખ નાંખીને કહ્યું, “કેમ હવે તો દીલને તસલ્લી મળશે કે નહીં, કાકીજી?”

મલીકા ખુરશીદે હાનું ડોકયું નમાવ્યું, અને તુરંતજ બેગમ ગુલરૂખસાર ઉડીને પેલી ખુદયા તરફ જોઈ બોલી “ચાલો, પહેલાં હું આઉંછું.”

“ચાલો,” એમ બોલીને ખુદયાએ ચાલવા માંડયું, અને બેગમ ગુલરૂખસાર તેની પાછળ પાછળ ખાખખીન રસ્તમજંગના ઓરડામાં ગઈ.

બેગમ ગુલરૂખસારે ખાખખીનના ઓરડામાં જમને શું સવાલો કર્યા અને શું વાતચીત કરીધી તે ખીનાને હાલમાં તો આપણી વાર્તાની સાંકલને વધારે મજબુત કરવા માટે આપણે ભેદમાંજ રાખીશું.—મગર, આપણે એ જોઈશું કે જ્યારે તે તે ઓરડામાંથી બહાર નીકળીને મલીકા ખુરશીદ પાસે ગઈ ત્યારે લગભગ અરધો

કલાક પસાર થઈ ગયો હતો.

બેગમ ગુલરખસારે આવીને ઝુલીખાને મોકલી, અને ઝુલીખા રસ્તમજંગના ઓરડામાં ગમ કે મત્રીકા ખુરશીદ બેગમ સાથે વાત વળગી. વાત વાતમાં બેગમે મત્રીકાને ઉડાવી, અને તેણે ખાખખીના ઓરડામાં શું શું સવાસો કર્યા હતા અને શું વાત થઈ હતી તે બીનાના બુઝાં પાટીયાં ગોઠવ્યાં.

ઝુલીખાનેખી અંદર ગયાંને અરધો કલાક થઈ ગયો. અરધા કલાકથીખી વધારે વખત થયો, અને પોણો કલાક થઈ જવા છતાંખી બ્યારે તે બાહર નહીં આવી ત્યારે મત્રીકા ખુરશીદ બેચયન બની રહી.

“હવે મહારેથી અંદર જઈ શકાય તેમ નથી.” મત્રીકા બોલી “કેમ જે આપણને મહેલથી નીકળ્યાને ઘણો વખત થઈ ગયો છે. અને મહેલે ધાસ્તી લાગેછે કે બાદશાહ જે પોતાના કામથી પરવારીને મહારા ઓરડામાં જશે અને મહેલે નહીં જશે. તો મોટી પંચાતી આપણા જવા પછી થઈ જશે. ઝુલીખાને એટલો બધો વખત કેમ લાગ્યો? એ કેમ હજુણ સુધી નહીં આવી!”

લેકાન, મત્રીકા બોલી રહી કે ખાખખીનના ઓરડાનો દરવાજો ખુલ્યો, અને ઝુલીખાં જે કે નીકાળ ચહેરા ઉપર નાંખીનેજ પાછી આવતી હતી છતાંખી તેને જે ગભરાત પચાઈ થયો હતો તે તેના આવભાવથી પ્રગટ જણાઈ આવતો હતો: તે નીશા ધરાવતા એક આદમીની માફક તમમર ખાઈ ખાઈને જાણે આવતી હોય તેમ લાડતી પડતી ચાલી આવીને અતી ઘણાં ગભરાયલા ગલગલા સાદે બોલી “ચાલો! કાકીજી, ગુલરખસાર, હીયાંથી ચાલો!”

“બેટી, શું છે? જલ્દી બોલ” મત્રીકા ખુરશીદ ગભરાઈ જઈ ડાઘાઈને પુછવા પડી.

“અને બેગમ ગુલરખસારખી ચહેરા ફેરવી નાંખીને ધાસ્તીથી ધુજતી હોય તેમ બોલી “બોલ, બહેન ઝુલીખાં, તું લાડેછ કાંય? ગભરાયલી કેમ છે?”

“હમે મહેલે હમણાં કાંઈખી ના પુછો” ઝુલીખાં છેકજ રડમસ

આવાઝથી બોલી “ત્હમે બેઠે ચાલો, આપણે જતાં રહીએ.”

મલીકા ખુરશીદે તે જવાબથી વચારે સર્દદીલ બનીને ધુરજવા પડી. અને તેણે ઝુલીખાને પકડી લેતાં કહ્યું “ચાલ, બેટી ત્હારી મરજી છે તો ચાલ.”

મલીકા ખુરશીદે તેટલું બોલતાંજ ઝુલીખાને હાડો ચર્મ ગયલો ધુરજતો હાથ પકડી લીધો, અને ચાલવા માંડ્યું.

બેગમ ગુલરખસારે ત્રણ સોનામોહર પોતાની જેબમાંથી કાઢીને પેલી બુઠ્યાના હાથમાં મુકી, અને મલીકા તથા ઝુલીખા તરફ જતાં જતાં તેણે મનમાં ખુશીનું એક હસવું હસી લીધું!—મગર, તે જેવી તે બેઠે આગલ દોડી પહોંચી કે તેણે પોતાનો ખુશીમયો ચહેરો ફેરવી નાંખ્યો, અને જાણે કેટલી બધી દુખી બની હોય તેમ મોહ કુમળાવીને ઝુલીખાને હાથનો ટેકો આપી ગાડી સુધી મલીકા સાથે તેને ચલાવી ગઈ!

પ્રકરણ ૪ થું.

ઝહરની શુરઆત.

ગાડીમાં બેઠાં પછી મલીકા જેહાંને ઘણા આગ્રહથી કહ્યું “બેટી ઝુલીખા, તું મ્હારા દીલને ગમગીન બનાવેછ. તું ભરમમાં જે ચીઝ રાખેછ તે માટે હું રનજીદા થાઉંછ. બોલ ઝુલીખા બોલ કે ખાબખીનના ઓરડામાંથી નીકળ્યા બાદ ત્હારી હાલત એવી કેવી થઈ ગઈ? અફસોસ, આએ ત્હારો ચહેરો જે તું પોતે જેઈ શકતે તો તુને માલમ પડતે કે તે કેટલો બધો બદલાઈ ગયોછ, ગોયા કોઈ મુદ્દમનું મૌત આવ્યું હોય તેટલો બધો ત્હારો ચહેરો ઉતરીને શીકો મારી ગયોછ.”

“મ્હને નહીં ખબર હતી. કાકીજી” તમામ ગલગલા સાથે ઝુલીખા રડી પડીને બોલી “મ્હને નહીં ખબર હતી, કાકીજી, કે જે આદમીને હું મ્હારા દીલોગ્ગન અરપણુ કરી ચુકીછ તેજ આદમી મ્હારી તરફ એટલો બધો બેદરકાર અને એટલો બધો બેવકા દગલખાઝ આએ ચંદરોઝમાં બની જશે!”

“એટલે ?” સ્હમજ નહીં પડવાથી મલીકા ખુરશીદે પુછ્યું અને તે વખતે તેના ડોળા ફાટીફાટી દબે ઝુલીખાને મોટી અખતયખી સાથ જોતા હતા.

“એટલે એ કે અફઝલ મહને એવકા થયોછ.” ઝુલીખા આંખોમાંથી ટપકતા આંસુના ટીપાંઓ સાથેજ બોલી. “જોને મેં મહારો સરતાજ બનાવવા આહયો, તેણે મહને મોહતાજ બનાવી દીધી !”

“તે કેમ ?” બેગમ ગુલરખસારે સવાલ કીધો.

“બાદશાહ નાસીરના કામપર તે ગયો; મગર, કામ કરવાને બદલે કોઈ ઔરતના પ્યારનો પરસ્તાર થયો” ઝુલીખા ગમગીન અદાએ બોલી, અને તે બોલી રહી કે તેના સીનાથી એક ટંડી સાંસ ઉડી રહી,

“શું ખાખખીને એમ કહ્યું ?” મલીકાએ પુછ્યું.

“હા, તેણે ઉંઘમાં પડીને જોયું, અને મહને પકડી ખાતમી આપી.” ઝુલીખા બોલી “મેં અફઝલ ક્યાં છે, અને તે વખતે શું કરે છે તેનો સવાલ ખાખખીન ડસ્તમજંગને પુછ્યો, અને ડસ્તમજંગે ઘણે વારે મહને જવાબ આપ્યો. અફઝલ લાહોરમાં કોઈ ગાનારીના ઘરમાં હતો, અને તે ઔરતના તકલીદી જુદા પ્યારનો પરસ્તાર તે વખતે બન્યો હતો. અને વધારે અફસોસ તો મહને એ લાગેછ કે દગલખાઝ અફઝલે મહારી આપેલી વીટી તે હલકી ઔરતને આપી, અને પોતાની બદકયલી ચલાવી, તે ઉપરાંત તેણે તે ઔરત સાથ પ્યાર કરતાં એમ કહ્યું કે ‘પ્યારી કુલસુમ, આખી ઝીંદગીભર હું તહારો અને તહારોજ છું’.”

“એમ કાણે કહ્યું ?” તઅજજુખીના એક દરીયાવમાં ફુખી જતાં, ગોયા તે ચાલતી વાતનેખી ભુલી જતાં, મલીકાએ પુકારી પુછ્યું.

“ખાખખીને કહ્યું.” ઝુલીખા બોલી “ખાખખીને તે હલકી ઔરત અને અફઝલ તે વખતે જે વાત કરતાં હતા તે વાત પોતે બોલી સંભલાવી, મેં સાંભળ્યું તો દગલખાઝ અફઝલ તે હલકી ઔરતને કહેતો હતો કે તે પોતાની ઉમ્મર તેનો અને તેનોજ રહેશે !”

“અફસોસ !” મલીકા પોતાના પગપર જમણા હાથની મુઠ્ઠી અફાલતાં જીભ કરડીને બોલી, અને તે વખતે તેણે ગમગીન આંખો-

એ બેગમ ગુલરખસાર તરફ જોયું “અફઝલને હું ગુલ સહમજી ચુકી હતી, મગર તે ગુલ તે ખાર નીકલ્યું; મહારી પરીસુરત બેટી જુલીખા ગોયા એક કાંટાને પોતાના દીલમાં વસાવી ચુકી ! કેટલી મોટી ભુલ મેં કીધી કે એવા એક દગલખાઝ સાથે જુલીખાને પ્યાર કરવાની મેં રજા આપી.”

“અફસોસ નહીં કરો કાકીજી.” જુલીખા દર્દ મંદ દીલ છતાંખી મલીકા ખુરશીદને સંન્યારો આપતી રવેશે બોલી “મહારા કીસમતમાં જે થવાનું હતું તે થયું. મગર યાદ રાખો કે હવે જે એ દગલખાઝ પોતાનો મકરો શીતરતથી મહત્તે પટાવતો સહમજીવતો ફસાવવા આવશે તો હું તેને એક નોકરને અપમાન દસીને દુર કરવામાં આવે તેમ નફરતથી ધીકકારી કાઢશ, અને તેનું મુઝે મોંદું જેવા સાફ ના પાડશ.”

“શાખાશ.” બેગમ ગુલરખસાર મોટી હીંમત આપીને બોલી “એક દગલખાઝને એવોજ સખ્ત નતીજો મળવો જોઈએ.”

અને તે બાબદની થોડીક ચુપકીદી પછી મહેલ આવ્યું; અને ત્રણે જણીઓ મહેલમાં દાખલ થઈ,

ત્રણે પોતપોતાના ઓરડામાં ગઈ, જ્યારે બેગમ ગુલરખસારે પોતાના કમરામાં પગ મુકતાંજ દાંત કચકચાવીને કહ્યું “મહારી પાક દામનપર હરામ હાથ મારનાર દગલખાઝ અફઝલ, યાદ રાખ, ગોયા મહારાજ ઈન્તેકામની તલવારની ધારનું આ ઝહર શુર થઈ ચુકું.”

પ્રકરણ ૫ મું.

અફઝલ બરતરફ !—ગુલરખનો બેટો !!

સાંજ થયું કે ખાબખીનને ઘરે મલીકા ગઈ તે વખત દરમ્યાનમાં બાદશાહ નાશીર મહાલના ઝનાતખાના તરફ નહીં આવ્યો, નહીં તો કે બાદશાહ અને તેની મહોરદાર વચ્ચે કોઈ નવોજ જહઘડો જાગ્યો હતો. બાદશાહ નાશીર ઘણોજ ઉતાવળો અને અધીરો ત્યા અદેખો હતો એમ કહી દઈશું તો ચાલશે, કેમજે જે કે તે બધી રીતે સારા સ્વભાવનો હતો પણ માણસ જેમ ભુલ વગરનું નથી રહેતું તેમ તેથી ઉતાવળા

સ્વભાવની એક મોટી અચળ ધરાવતો હતો. રાણીને રજા વગર ખામખીનને ઘરે ગયલી જાણીને તે તો મીઝાજ તમામ ખોલી દેતો !

ત્યારે, ખામખીનને ઘરે અફઝલની હાલત જાણ્યા પછી મહાલમાં તે તેની વાતની સ્ટેજખી ચક્રચાર ચલાવવામાં આવી નહીં લેકોન ચોથેજ દીવસે આદશાહ નાસીરને અફઝલની ખેપરવાઈની ખબર મલી ગઈ, અને આદશાહ તેથી અતીથ્ય ગુસ્સાખાજ બની રહ્યો.

એક ઘોડેસ્વાર સરદાર જે અફઝલની સાથમાં પંજાબ તરફ ગયો હતો તેણે આવીને આદશાહ નાસીરને ખબર આપી કે લાહોરની હદમાં દાખલ થઈને અફઝલે કોઈ એક ગાનારીના ઘરનો આશરો લીધો હતો, તે હલકી ઔરતના પ્લીદ ખ્યારનો અફઝલ શીકાર થયો હતો, અને આદશાહનું કામ વાપર વખાતું નાંખીને અફઝલે તે કામ બગાડવા ઉપરાંત આદશાહ નાસીર તરફથી આપવામાં આવેલી સોનામોહરની એક ઠેલીખી ગુમાવી !

આદશાહે તે ખબર ઘણાજ મોટા ગુસ્સાથી સાંભલી, અને મલી કાએ તે ખબર જાણીને મોટી અગ્નયખી બતાવી. મલીકા ખુરશીદને પેલી ખામખીનની વાતપર હજુણુ સુધી મનમાં કાંઈક શક હતો, મગર બ્યારે પેલા સ્વારે આવીને લાહોરની, અફઝલની, અને ગાનારીની વાત કહી ત્યારે તો મલીકા ખુરશીદ તઅજગુખીના દરીયાવમાં ગોચા ગર્ક ગઈ અને તેણે હવે પુરો ભરસો ખામખીનપર મુક્યો. અને, ઝુલીખા ! તે તો અફઝલની દગલખાઝી તેના ખરા આકારમાં જાણીને ગુસ્સા અને ગમથી ગોચા દીવાની બની રહી.

આદશાહે પેલા સ્વારથી વાત જાણ્યા પછી આહયું કે અફઝલને પકડાવી મંગાવે અને તેને સજા કરે, મગર બેગમ ગુલઝખસારે મલીકાને સહમજની કે “ગમે તે પંજુ આખીર કરેને તે એકવારનો મોટો અફસર અને આદશાહની ભત્રીજી ઝુલીખાનો ખ્યારો કહેવાય તો તેવા એકને કયદ કરવાથી ઘણું ખોટું થાય, સજા કરવાના કરતાં એને જે આદશાહ ખર તરફ અને આપણા રાજની હદથી દેશ બાહર કાઢે તો બહુ ઘટતી શીક્ષા અફઝલને મલેલી કહેવાય.”

મલીકા ખુરશીદના ધ્યાનમાં બેગમ ગુલઝખસારની તે વાત

બરોબર ઉતરી ગઇ, અને મલીકાએ બાદશાહ નાસીરને દયાણુ સાથે તે સુચના કીધી. બાદશાહના ધ્યાનમાં તે વાત ઠસી ગઇ, અને તેણે તુત પોતાના દેશમાં મુનાદી ફેરવી કે “અફઝલને આપણા રાજ્યથી દેશ પાર કરવામાં આવે છે, તેની સનદ લઈ લેવામાં આવે છે, અને તેનું ઘર તેના તમામ સામાન સાથે જપ્ત કરવામાં આવે છે.”

અફઝલના માથાપ કે બહેન કોઇ નહીં હતાં, સીફ એક ભાઈ હતો જે વરસોનો કોઇ દુરદરાજ મુલ્કમાં હતો. અફઝલ એક ન્હાના મકાનમાં શોભાવતા સામાન સાથે વસ્તો હતો, જે ઘર તેનું પોતાનું બનાવેલું હતું. બાદશાહ નાસીરના હુકમથી તે ઘરમાંનો સામાન જપ્ત કરીને સરકારી ખાતાને હવાલે કરવામાં આવ્યો. અને તે ઘર તોડી પાડવામાં આવ્યું !

અફઝલને હોદ્દાથી ખરતરફ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેને દેશપાર કાઢ્યો હતો તેવી ખબર એક પયગામથી મારફતે કહેડાવવામાં આવી, અને અફઝલે મોટી દીક્રાગીરી સાથે તે ખબર સાંભળી. તેણે ઘણું ચાહ્યું કે તે બાદશાહ નાસીર આગલ જાય, પણ તેની સામેનો હુકમ અને તેનો પોતાનો મગરર સ્વભાવથી તેની સામે આવી ઉભો રહ્યો, અને તેથી તેણે બાદશાહ નાસીરની હદમાં કદીથી નહીં જવાનો દરાવ કીધો.

ઇનતેકામના આતશથી જલ્દી જતી બેગમ ગુલરૂખસારને હવે દીક્રામાં મોટી ઠંડક થઇ. તેને જેવું ચાહ્યું તેવું બની ગયું અને તેના તકવારની ધારપરનું ઝહર સામુન ચઢવા માંડ્યું તે જોઇ અને જાણીને અતીવ્ય ખુશી અને દીક્રામાં શાદ શાદ બની રહી.

અને, હવે, અઝીઝ વાંચનાર, આપણને આપણી આ વાર્તાના બીજા ભાગપર જવાનું હોવાથી બેગમ ગુલરૂખસારના બાપમાં એક ઘણો અગત્યનો બનાવ જે બને છે તે જોઈ લઇશું :

અફઝલની દોસ્તી તુટવા પછી બેગમ ગુલરૂખસારને જણાય છે કે તે પોતે હમેશ્વર થઇ હતી !!

આપણે જાણીએ છીએ કે બેગમ એક પાકદામાન ઔરત

હતી, અને અફઝલને પરણવાના ઈરાદાથીજ તેણે અફઝલને પોતાની દામનનો હવાસો આપ્યો હતો—મગર, બદમાશ અફઝલ દગલબાઝ નીકલ્યો, અને તે બેગમ ગુલરખસારને તજી ગયો. બેગમ ગુલરખે બ્યારે જાણ્યું કે તે પોતે માદર થવાની હાલતપર જવાની હતી ત્યારે તે ઘણી ગભરાઈ પહેલાં બે મહીના સુધી તો તેણે ચલાવ્યું, પણ પોતાની ઈજ્જત સંભાલવા પાછલથી તેણે વીચાર કીધો કે કોઈ છુપી જગ્યાપર ચાલી જઈ પોતાની કફેડી હાલતનો સંસારો કોઈને જવા દેવો નહીં. તેથી, તેણે મલીકા ખુરશીદથી એક વરસ હવાખોરી માટે જવાની રજા માંગી, અને ભોપાળનો પોતાનો “ગરદીશ મંજીલ”નો મહાલ છોડીને બેગમ લકનો તરફ નીકલી ગઈ. તેની સાથમાં તની બે બુઆઓ સાથી તરીકે હતી જેઓ તેની દરેક વાત જાણતા હતા અને દરેક વાત પોતાના પેટની સંદુકમાં છુપાવી રાખતા હતા.

* * * * *

દશ મહીના પસાર થઈ ગયા છે.

અને, આપણે બેગમ ગુલરખના લકનોનાં ઘરમાં ડોક્યું કરીને જોઈએ છીએ તો આપણને શું જણાય છે ?

બેગમ ગુલરખસારની પાસે દુધ પીતું એક બચ્ચું સુતેલું છે, જેને જોઈને બેગમ કોઈવાર ખુશી થાય છે અને કોઈ વખત દીલગીર !

બેગમ ગુલરખસારે પોતાના તે બાળ બેટાનું નામ ‘કમર’ રાખ્યું છે.

“બેટા કમર,” બેગમ ગુલરખસાર પોતાના બાળ સાથ બખડે છે “બેટા કમર, ત્હારા બાપની દગલબાઝીથી તું છતે બાપે નબાપો છે, લેકીન યાદ રાખ બચ્ચા, કે મોટો થઈને ત્હારે ત્હારાજ બાપને તલવારની કાતીલ ધારપર ચલાવવાનો છે.”

અને તેટલું બોલીને બેગમ ગુલરખસારે ગુરસાથી પોતાના દાંત એકમેકપર મુકીને ખુબ ઝોરથી કચકચાવ્યા, અને પછી કમરને દાખીને એક બોસો લીધો !

પ્રકરણ ૬ હું.

ગુલરખની બુઆએ કહેલી કહાણી.

અઝીઝ વાંચનાર, ગયા પ્રકરણમાં જણાવ્યા પ્રમાણે આપણને કોઈ બીજાનું તરફ થોડો વખત નજર નાંખવાની છે; પણ, તે પહેલાં આપણે એટલું જોઈ લઈશું કે આજથી દશ મહિનાની વાત અગાઉ જે વખતે પેલા કોઈ ભેદી ખાબખીન રસ્તમ જંગને ઘર બાદશાહ નાસીરની મ્હોરદાર મલીકાજહાન પુરશીદ, બાદશાહની ભત્રીજી ઝુલ્ફીખા, અને બેગમ ગુલરખસાર મઈ હતી, તે વખત પછીથી ખાબખીન રસ્તમ જંગ એકાએક ભોપાળથી ચાલી ગયો હતો, અને ભોપાળથી તે ક્યાં હતો તેનો પ-તો કોઇનેથી મલી શક્યો નહીં !

હવે, આપણે આપણી વાર્તામાં આગળ વધીશું. બેગમ ગુલરખ લકનૌમાં પોતાના (છતે બાપે નબાપા) બચ્ચા કમરને ઉધારતી હતી તે વખતે તે એટાને હાથોમાં લઈ ધણી વાર તે રડતી હતી. તે તેનું રડવું તેની બે બુઆઓમાંની એકને બીલકુલ ગમતું નહીં હતું, અને દયાથી દાઝી જઈને બેગમ ગુલરખસારને તે ધણું સહમજબતી-પણ, આખીર ધણી મનાવતોથીથી બેગમ જ્યારે નહીં માનવા લાગી ત્યારે તેની તે નૌકરડીએ પોતાને એક કહાણી જે ખચર હતી તે કહાણીનો કીસ્સો કહી સંભળાવીને બેગમનું દુઃખ કમી કરવાનો ઇરાદો કીધો.

અને તે ઇશિદા મુજબ બેગમ ગુલરખની બુઆએ નીચલી વાર્તા બેગમ ગુલરખને કહી સંભલાવી:—

બેગમ ગુલરૂખનીઆગલ કહેવામાં આવેલી કહાણી:

ઘણા વરસોની વાતપર દુરકીશ સુલતાન સલીમ ત્રીજાના વખતમાં એક એવો બનાવ બનવા પામ્યો કે દુરકીશ પાયતખ્ત શહેર કોનસતેનતીનોપલના તમામ લોકો ધાસ્તીથી ગોચા ધરજવા લાગ્યા, આખા શહેરના દરેક ગામ અને મહોલ્લામાં, બલકે ગનીના ઘરમાં યા ગદાની ઝુંપડીમાં ભયે મુકામ કર્યું—અગર જો આખું ગામ બલીને અંગારમાં ભસમ થતું જતે તોખી કોઈ એટલો ગમ નહીં ખાતે, અગર જો મુલકે દુર્ક આપના દરીયાવમાં દુબતે તોખી કોઈ એટલો ગમ નહીં કરતે, મગર આ દહેશતનાક બનાવથી ગોચા ગમ ને સીતમના આહો લોકના સીનામાં ધર કર્યું, ઝાલીમો દરથી કાંપી ઉઠ્યા, અને મઝલુમો કોઈ અકર જુલ્મની ધાસ્તીમાં ગોચા ગર્ક થયા!

અને એ ધાસ્તી શું હતી? સુલતાન જુલ્મગાર થયો તો નહીંજ હતો, કેમ જે તેના જેવો ભલો સરદાર કોઈખી જાતનું ખુર કરે તેની રઘિતને ઝરાખી શીકર નહોતી. તે ખુદાશનાસ સુલતાન હતો, અને અદલ ધનસાફને ચલાતો હતો. મગર ત્યારે તે ધાસ્તી શું હતી?

બે વરસ આમમજથી એની વાત કોનસતેનતીનોપલમાં ફેલાઇ હતી કે ખોસફરસની મોટી નદીમાં રાખેતા કરના વધારે લાશો માલુમ પડતી હતી. દરેક જણ માહિતગાર હતું કે ખૌદથી જલતાં શાહરો પોતાની સ્ત્રીની દામન માટે એક લહેઝાબારખી શકમંદ થતા તો તેઓ વગર વિચાર્યે યાહોમ તે નાજુક પંચનીને છુપાછુપ રેહેંસી નાંખતાં અને તેની લાશને ખોસફરસના ઠંડા આબપર છોડી દેતા! નામવર સુલતાન આ જાતના ખુનોને દાબવા હરદમ કોશીશ કરતો

હતો.—મગર તે વધતા ખુનોની વાત વધતી ફેલાઈ, અને આખીર તેને ધાસ્તીનું રૂપ અખત્યાર કીધું, કેમ જે રોજ બરોજ ખુનોની સંખ્યા વધતી ગઈ અને તપાસ કરતાં સાધારણ દેખાવ કરતાં કોઈ અજબ સીન નજરે પડ્યો:—અગાઉ તો અઓરતોની લાશ હંમેશાં આવતી હતી, લેકીન હવે તો મર્દોની લાશ આવવા લાગી ! !

મર્દો, અને તેથી વધી જવાન અને ખુબસુરત.—તે લોકને દેખાઈતી રીતે કોઈ તીક્ષ્ણ હથીયારે મારી નાંખવામાં આવતા હતા અને દરેક જણની ગરદનપર એક ઘણો ઉંડો ધા કરવામાં આવેલો દેખાવાથી એટલું તો પ્રગટ હતું કે કોઈ ફરેબથી તેમને ઓંચીત હુમલો કરીને ઝખેહ કરવામાં આવતા હતા. તે સમ્રાજા જીવાનીયાઓ જેઓ ખુનીનો ભોગ બનતા તે અદારથી ત્રીસ વર્ષની અંદરના દુર્ક, આરમેનીયન, ચહુદી, ગ્રીક જાતના હતા, અને જ્યારે કીનારાપર તેમની લાશ તણાઈ આવતી ત્યારે તેમના ગળવા પછિસાથી તર અને તેમનું બદન દાગીનામાં મહેલું હતું જે પરથી રઓશન તો એ થતું કે તેમના ખુન દાગીનાની લાલચે યા પછિસાના ખેંચાણથી કરવામાં નહીં આવતું, લેકીન કોઈ ખીછજ ચીઝને માટે તે ખુબસુરત અને તવંગર, જીવાનીયાઓનો દમ ખતમની ટોંચપર પુગાડવામાં આવતો હતો.

ખેશક, તે કંઈ જેવી તેવી વાત નહીં હતી, અને તે સંખ્યા બંધ લાશો એક ઝેરાવર દહેશત હતી.

આ ધાસ્તી ધ્યાનમાં લેતાં કોઈખી ધર એવું નહોતું કે જેમાંથી રૂદનનો પોકાર નહીં આવતો હતો. આલા, અદના, ગરીબ, અને તવંગર સર્વે પોતાના કોઈ અઝીઝ ખેશીના મૈત વાસ્તે આહોજારી કરતું અને આંસુઓમાં દરરોજ પોતાની ચશ્મો તરતી રાખતું. પહેલાં તો

વીચાર ચલાવવામાં આવતો હતો કે યહુદીઓ દુર્ક અને ખીજી જાતવાલાઓના ખુન કરતા હતા મગર તે વીચાર પાછો રદ કરવામાં આવતો હતો, કેમ જે ખીજીજ કલાકે ખોસફરસના આખપર એક અતી નવજવાન ખુખસુરત ચેહેર યહુદીની લાથ તરતી ખેંચાઈ આવતી જણાતી અને ત્યારેજ લોકો યહુદીઓ પરનો શક દુર કરતા હતા. ખુનો દેહેશતનાક હતા, અને અજ્ઞયજ હતા, કારણ કે સર્વે જુવાનીયાઓની ગરદનના ચોકકસ ભાગ ઉપરજ હથીયારનો હુમલો કરવામાં આવતો હતો, અને ખ્યાલ કરવામાં આવતો કે એકજ હથીયારે એકજ આદમી સઘલાં જન ઉપર આઝાજ નાંખતો હતો ।

પોલીસ પોતાથી બનતું બજાવતી હતી. છુપા વેશમાં અમલદારો નાના મોહલામાં જીપલાવતા હતા, છાપો મારતા હતા, મગર તમામ ફાકટ હતું.

જુવાનીયાઓના ખુન થતા હતા એટલે મોટી ઉમરના મર્દોને પોતાના ખુનની ધાસ્તી નહીં હતી મગર તે લોક જીવતાં છતાં મુએલાં હતા, કેમ જે પોતાના બેટા, ભત્રીજા યા ભાણેજ, સગા કે દોસ્તના મૌતપર તે લોકે રદન કીધું હતું, અને દરરોજ સહવારના ખીજાખેંથી ઉઠતી વેલા ધાસ્તીથી ધરજતા કે આજે કોણ ખેશીના મૌતપર નવી માતમ ચલાવવાની તે લોકને સરજતે સજાયલી હતી ।

નામવર સુલતાન સલીમે હવે પોલીસે જે કીધું છે તે કરતાં વધારે બજાવવું જોઈએ અને આ સંખ્યાબંધ ખુનોના કરનારોને હવે તો કોઈખી રવેશે પકડવાજ જોઈએ એવો મઝમુત ખ્યાલ કીધો, અને તેણે તે ખ્યાલથી પોલીસના અફસરને તેના ગરદનની ધમકી આપવા પોતાની હુઝુરમાં હાજર થવાનો હુકમ કાઢ્યો.

ચીકાર ભરાયલી દરબારને મુખડે સુલતાની તખ્તપર નામવર સલીમ પુર બપકાથી ખીરાળ્યો હતો. હસન-એફેન્દી તે પોલીસનો વડો સરદાર તખ્તની પાસે અદખ વાલીને ગુઠણ મંડીયે પડ્યો હતો તે એક ખુઝર્ગ મદ હતો, સાઠની ભરતી ભરાઈ ચુકી હતી, અને તેની સુફેદ ઢાઢી હવાની લેહકી સાથે તેની છાતીપરથી ઉછલી વારંવાર ખભાં ઉપર પડતી હતી.—સુલતાન ખૌફથી જલતો હતો.

“એની મતલબ શું છે, ઓ, કંગાળ એફેન્દી!” સુલતાને ગુસ્સાથી બાંગ મારી “તું મારી પોલીસનો અફસર છે છતાં તે બેદ જ લોકના રૂવેરવાં ઉભાં કરે છે તેને તું પુગી વલી શકતો નથી તેની મતલબ શું છે?”

“સર સલામત રહે નામવર સુલતાનનું” હસન એફેન્દી નમીને બોલ્યો, “રખયત મારા ખેશી છે એમ હું સમજું છું, તે લોકને વાસ્તે હું બનતું કરું છું, મગર અફસોસ કે આ જાતનો બેદ ઉકેલવામાં મેં જેટલુંબી કર્યું છે તે સીફ પાણીમાં ગયું છે.”

“મારી રખયત શોર મચાવે છે” સુલતાને દમામથી પુકાર્યું “અને તે કારણ વગર ખુમ મારતી નથીજ. આવા કાલા કામનો જલદીથી અંજમ આવવો જોઈએ, નહીં તો મારી આખી સલ્તનતપર પાક અલ્લાનો ખૌફ પડશે. મારી રખયત બલવો કરશે! ઓ કંગાલ એફેન્દી, તુંને રોજના બનતા એ દહેશતનાક ખુનોનો બેદ કોઈખી જોખમે શોધી કહાડવોજ જોઈશે. સાંબલ એફેન્દી! તારા સુલતાનના શખ્દો ગંભીર ગઉરથી સાંબલ, તુંને આંઠ દીવસની મહેતલ આપવામાં આવે છે, અને જો આંઠ દીવસમાં તેં આ દહેશતનાક હોહાકારના મચાવનાર યા મચાવનારાઓનો પતો નથી શોધ્યો તો

પછી નવમાં દીવસની સહવારે તારું સર તનથી જુદું કરી તારા પોતાના ઘરની બારીએ ખુનથી ઝઝરતું લટકાવવામાં આવશે જે તમામ તારી પછીના પોલીસ અફસરો સમજે કે પોતાની ફરજ નહીં બજાવી શકનાર હીચકારાઓનો ફેજ આવી તરેહનો થાય છે.”

ખઉફના અંગારથી લાલ બની જતા સુલતાને મજકુર શખ્દો પુરા કરતાંજ હસન એફેન્દીને પોતાની સાંમબેથી દુર થવાની નીશાની કીધી, અને હસન તખ્તને ત્રણવાર નમાને દુઃખી દીલે પોતાને ધરે ગયો.

સુલતાને દરબાર બરખાસ્ત કીધી, અને પોતાના મહાલમાં દાખલ થતાંજ તેણે પોતાના અઝીઝ બેટાઓ મુસ્તફા અને મહમદની મુલાકાત લીધી, અને તેમને પોતાના હુકમની વાત જણાવતાં તે બન્ને છોકરાઓએ પોતાના પીદરના મઝયુત વીચારની વખાણ કીધી.

તે દરમ્યાન કમનસીબ હસન એફેન્દી ધરે પહોંચતા પોતાની મહોરદાર અને ખુબસુરત બેટીને મળ્યો, અને વાત જણાવતાંજ ત્રણધે જણાંઓએ આસુંથી પોતાના કપડાં ભીજવ્યાં.

“મારે આંઠ દીવસમાં એ બેદ કેમ શોધવો?” તે ખુઝર્ગ મદ પોતાની સ્ત્રી અને બેટી ગમ રડતી ચશમોએ જોઇને બોલ્યો.

“અને શું ત્યારે કંઈખી નહીં કરી શકાશે કે, અઝીઝ પીદર?” ખુબસુરત બુલીખાંએ પોતાના બાપને પુછ્યું, “એવો કોઈ તમારો રીક નથી જેને સુલતાન સાથે સારું હોય અને તે પોતાની સ્થમન્નવતથી સુલતાન નામવરનો વીચાર ફેરવી નખાવે?”

“મારા ખીરાદર પાશા જરૂર તેમ કરશે.” હસનની બહાલી મહોરદારે કહ્યું, “તેવણુ પોતાનો લાગવગ વાપરી,—”

“ નહીં, મારી જનન ! ” એક ડચકું ખાતાં હસન વચમાં બોલ્યો, “ સુલતાન ઘણા કઠ્ઠ થયલા છે, એટલા કે મારા સાલાથીબી તેવણુ સમજવાના નથી.”

એક લાંબી ચુપકીદી ફેલાઈ-પણુ એકાએક હસનની મહોરદારને કંઈ યાદ આવી ગયું અને તે બોલી, “ યાદ છે જહાલા શૌહર કે એક વખતે એક માણસ સાથે તમે બલાઈ કીધેલી, અને તેના બદલામાં તેણે વચન—”

“ ખરી વાત ! ” હસનને યાદ આવી જતાં તેના ચેહેરાપર ખુશાલી ફેલાઈ અને તે બોલો ઉઠ્યો, “ હા, તે માણસ કંઈ કરી શકશે ખરો, પણ વખત ખોલવામાં કંઈજ સાર નથી.”

“ એક ચીડી લખી નાંખો, ઉતાવલ કરો.” હસનની દુર અંદેશ મહોરદારે જડપથી કહ્યું. “ અને આપણી ઝુલીખાને તે ચીડી આપીને મોકલો.”

“ હા ” હસન બોલ્યો, “ અને આપણી જહાલી ઝુલીખાને તેની હાજરીમાં ખુરશા ઉઠાવવાથી કંઈખી ખમવું પડશે નહીં ! તે એક સુંઘો ગ્રહસ્થ છે અને એવી ખુબસુરત નાદાન છોકરીનો પીતા એવા કગાલ ફેન્ને પહોંચે તેના વીચારથી તેના દીલમાં રહમ પેદા થશે.”

ઝુલીખાં જવાને તક્યાર થઈ, તે ખુઝર્ગ મદે ચીડી લખી કહાડી, અને તે લખતે પોતાની બે સ્ત્રી નોકરો સાથે ઝુલીખાં ધરથી રવાના થઈ.

મહાતાબ સમ એહેરાની તે જવાન સુંદરી ઝડપથી રસ્તો કાપતી ચાલી અને સુલતાનના મહાલ આગલ આવી લાગતાં તેણે પોતાની નોકરડીઓને ઉભા રહેવાનો ઈશારો કીધો અને પોતે અંદર દાખલ

થઈ. કોઈ છુપો શબ્દ જુલીખાંએ વાપર્યો જેની અસરથી તેને મેહેલનાં ચોકકસ બાગોમાં દાખલ કરવામાં આવી અને ત્યાંથી ગંજવર ઓરડાએ પસાર કરીને તે કાલા પોશાકમાં સજ થયલા એક પુરૂષ આગળ આવી થોભી. તે યુનુચ દુકડીનો સરદાર કીસલર આગા હતો. જુલીખા તેને નમી અને ચીડીપરનું નામ બતાવ્યું.—પહેલાં તો કીસલર આગાએ તેને તે માણસ આગલ લઈ જવાની ના પાડી, મગર જુલીખાની રડતી ચશ્મો આગલ તે લાચાર થઈ ગયો અને આખીર તે તેને પોતાના ઓરડાની પડોશના એક ગંજવર દીવાનખાનામાં લઈ ગયો.

જુલીખાં અને તે ચોકકસ આદમી વચ્ચે એક કલાક સુધી કંઈ વાતચીત થઈ અને જ્યારે જુલીખાં તે મદને નમીને બહાર નીકળી ત્યારે અગર જે કોઈ તેના ખુરકા નીચે નઝર કરતે તો જણાતે કે તેણી કંગાલીયતથી દુર થયલી ખુશી અને ખુશાલીમાં મશગુલ થઈ હતી. તેણીના પગલાં હવે વીજળીકે હતા.—તેના મગજપર ઠંડક છવાઈ હતી, અને તે ઝડપ કદમે પોતાની નૈઝરડીઓ સાથે ધર તરફ જતી હતી.

પોતાના મા બાપને ધર પહોંચતાંજ જુલીખાં પહેલાં પીદરના હાથોમાં જીલ્લઈ પડી.—અને ત્યાર પછી પોતાની માદરને ગલે વલગી અને તે ઉપરથી બેઠ જણાંઓ સમજી ગયાં અને તેમની બેટીના લાલ હોટામાંથી એકબા શબ્દ બહાર નીકલે તે આગમજ તેઓ ખુશાલીથી રડી પડ્યાં!—જુલીખાંની ‘ચશ્મોમાંથીબી ખુશાલીના આંસુ’ પડ્યાં પછી તેણે શું બનાવ બન્યો હતો, તે વીગતવારે કહી સંભલાવ્યો.

“તું ભલી અને અઝીઝ બેટી છે, મારી જુલીખાં.” તે પીતાએ જુલીખાંના બરડાપર પોતાનો હાથ થોકતાં ખુશી થઈને કહ્યું. “અને

તારા કાકા કાકીએ નામવર સુલતાનનો હુકમ સાંભળીને ગમ કીધો હશે, તેમનો ગમ તું આએ તારી જીતના હેવાલથી દુર કરી નાંખજે.”

“તે કરતાં ઉલટું તો એ છે વહાલા પીદર” ઝુલીખાએ મમ-તાથી કહ્યું, “કે મહાલની બહાર ગયા પછી તમારા અને માદરની સીવાય કોઈનેથી એ વાત કહેવી નહીં એવો સખત હુકમ મ્હને મલેલો છે.”

“ત્યારે તો ચુપ રહેવામાં મોટી ફતેહ સમાયલી છે.” હસન બોલ્યો. “કંઈ નહીં તું તારા કાકા કાકી અને પીત્રેણો આગલ કંઈજ કહેતી ના, મગર આજે તે વહાલાંઓની મુલાકાતે તો જરૂર સીધારજે.”

“હા, મારા અઝીઝ પીદર, હું ખુશીથી જવશ.” તે ખુબસુરત કુમારીકાએ પોતાના કીરમીઝી હોટોમાંથી એક ખુશાલીનું હસ્તું પ્રગટ કરી પોતાના ગુલામી રૂખસારા -બોલતાં બોલતાં વધત્તમ લાલ બનાવી દીધા.

તેજ દીવસની સ્થાંજ હતી જ્યારે કોનસતેનતીનોપલના મોહ-સ્લાઓમાંથી એક જવાન દુર્ક ધીમે ધીમે પસાર થતો હતો. જવાન મરદો જેઓ ખુબસુરત લેખાય છે તેઓમાંનો આ એક સુંદર નમુનો હતો. તેની ઉંમર બાવીસ વરસની હતી. તેની મુછ લાંબી ને મરોડ-દાર હતી, તે પગે ચાલતો હતો અને તેનું ધ્યાન કોઈ ખ્યાલમાં રોકા-યલું હતું.

તે વારંવાર ખાછલ ફરીને જોતો અને જરા યોબતો, જાણે કે કોઈને શોધતો હોય તેમ. આખીર એક દુકાનની તુરતની થયલી બજુકેદાર રૈશનીપર તેનું ધ્યાન ખેંચાયું અને તે અંદર ગયો, એક

જમ્યા લીધી, અને શરખત મંગાવી પીધું, અને ચીચુકનો ધુવે
કહાડવા લાગ્યો.

તે ટકીશ જવાનીઓ દુકાનમાં દાખલ થયો તે પહેલે એ ગ્રીક
જવાનીયાઓ બેસીને ગપ્પા સપ્પા મારતા કંઈક કંડાં પીણુંને ઈન-
સાફ આપતા હતા. તે બન્ને દેખાવલા હતા, અને માંહોમાંહે કાંઈ
ગંભીર વાતચીત ચલાવતા હતા. પેલો ટુર્ક દાખલ થયો કે તુરતજ
તેઓ વાતચીતથી ચુપ થયા અને તેને ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યા.

તેઓએ તેમ જોયું, અને બેઠી રીતે ગુસગુસ કીધી, અને પછી
પાછું તેના તરફ જોયું. તેમ જોઈ રહ્યા પછી કાંઈ બબડી લખને
તેઓ જાણે કોઈ વાતચીતને છેડે આવ્યા, અને પછી ઉડીને તેની
પાસે ગયા. જતાંને વાર વાતચીત એવી તરેહથી કરવા માંડી કે
જાણે વરસોની દોસ્તી હોય તેવી !

તે ત્રણઘેએ તે પછી જે વાત કીધી તે પહેલાં તો સાદી
હતી, પણ પાછળથી રસકસપર વધી ગઈ. ટુર્ક તેમની વાતચીતપરથી
એટલું અનુમાન કાઢ્યું કે તેઓ ભાઈ ભાઈઓ નહોતાં પણ અગ્રીજ
રશીકો હતા, અને તેમના નામો લુકાસ અને જુલીયન હતા.

લુકાસ બેડમાંનો વડો હતો અને તેને આલબેનીયન પોશાક
સળ્યો હતો, તેના કમરબદમાં એ હીરાજડીત મુઠની ખંજરો
લટકતી હતી.

જુલીયને ગ્રીક હાથનો લેઆસ પહેર્યો હતો, અને તેના માથાના
વાળ લુકાસ કરતાં નાના હતા લેકીન ગુચવાલા હતા. બેડને દાઢી
ન હતી પણ લાંબી મુછો હતી.

વાતપરથી વાત થતાં જણાયું કે લુકાસ ને જુલીયનને નીચા-
ળમાંથી દોસ્તી બાઝી હતી, અને તેઓ પોતાની વચે આવતાંજ જનની
મીત્ર તરીકે એકમેક સાથે વરતતા હતા. તેઓ નામીયા શહેરની
મુલાકાતે નીકળ્યા હતા, અને કોનસ્ટેનતીનોપલના સુલતાની શહેરમાં
એક પખવાડયું થયું આવ્યા હતા.

“અને હું ખીરાદરો” દુકે કહ્યું “તમારા કરતાંખી ત્યારે
નવો છું. હું તો આજેજ સહવારે આ શહેરમાં આવી પુગ્યો છું—
અને હવે જ્યારે આપણે છુટથી વાનો કરતા થયા છીએ તો તમારા
નામ જણ્યા પછી હું કેહેવાની રજા લઉં છું ખીરાદરો, કે મારું નામ
ખલીલ છે.”

તે બેઠે શ્રીકો આ સાંભલીને નમ્યા અને દોસ્તીનું રૂપ આગળ
વધેલું જોઈને તેઓ ખલીલની ટેબલ પર પોતાના પીણાનાં ગલાસો
લઈ આવ્યા.

“ખીરાદરો, મેં તો કોનસ્ટેનતીનોપલમાં કાંઈ નવું જોવાની
આશા રાખેલી, પણ નવું કાંઈ જોઈં તેટલાં તો મેં કાંઈ દહેશતનાક
ખંખર સાંભળી!” દુકે કહ્યું.

“તમે શાને વાસ્તે કેહેવા માંગો છો તે અમે સહમજી ગયા,
ખીરાદર ખલીલ” લુકાસે કહ્યું “આપણનેખી એ બેદ શોધી
ઢહાડવા કોશીશ કરવી જોઈએ એમ મ્હને તો બા લાગેછો—શું તમે
સાંભળ્યું નથી કે નામદાર સરકારે એ બેદ શોધી કહાડનારને ધનામ
આપવાનો ઢઢેરો પીટાવ્યો છે? એ ધનામ ખરેજ એક આંદમીને
તેની જાંદમીના છેલ્લા દીવસ સુધી બહુ સુખેથી અમન ચમનમાં
મૈજ કરવા શક્તીવાન બનાવે તેવું છે.”

“ હા મેંબી એવીજ તઉરતું કાંઈ સાંભલ્યુંજ ખરું ” ખલીલે કહ્યું “ પાક અલ્લાના શુક કે મને તે ઈનામની લાલચ કરવા જેવું નથી, કાંયજે અલ્લાએ આપ્યું મારી પાસે પુરતું છે, તો બેદને પકડીને શોધવાના કરતાં તે બેદની ખરાબીમાં નહીં સપડાઉં તેના ઉપાય લેવા મને વધારે પસંદ છે.”

ખલીલના બોલવા પછી થોડોવાર ગંભીર ચુપકીદી ફેલાઈ રહી—તે પછી લુકાસ બોલ્યો “ અમારા આવ્યાની પહેલીજ સાંજે એક બનાવ બનવા પામ્યો, અને અગરજો મને શેહરમાં ચાલતા ગભરાતનો કાંઈખી ખ્યાલ તે વખતે હતો તો મરતાં અમે તે પગલું નહીં ભરતે. પણ તે બનાવ બન્યાની ખીજેજ દીને અમને તો તે ગંભીર બેદની ખબર પડી.”

“ સારે નસીબે ” જુલીયન હસ્તા બોલ્યો “ તે બનાવ તો કોઈ ખીજીજ તરકીબનો બનાવ પામ્યો.”

“ ખીજીજ તરકીબનો ? ” ખલીલ આતુર બન્યો “ તે વલી કેવો ? ”

“ હું તમને કહું ખીરાદર ખલીલ ” લુકાસે કહ્યું “ તમે અત્યાર અગાઉંના જાણોછ તો ખરા કે હું મારા શરીક જુલીયન સાથે કોનસતનતીનોપલમાં એક પખવાડીયાંની વાતપર આવ્યો હતો. અમે આ શેહરમાં સાંજને છોડે આવી લાગ્યા હતા. ઘોડાં પરથી પડી જવાને લીધે જુલીયનને માર લાગ્યો તેથી એ અમેએ બાડે લીધેલા ધરમાંજ રહી પડ્યો અને હું મહોલ્લાઓમાં ફરવા નીકળ્યો. એક મોહલ્લામાંથી પસાર થતાં મને એક મોટી ઉમરની ઔરત મલી જે કોઈ ચોકકસ ધરની નીશાની પુછતી હતી પણ તે મને ખબર નહીં હોવાથી મેં કોનસતનતીનોપલમાં નવાજ આવ્યાની વાત તેને

કહી. તે સાંભલીને તે દોસી તો મારી વખાણ કરતી બોલી કે ‘ઓ મારી બાઈ તારો સોહામણો ચેહેરો જોધને. કેવી ખુશી થઈ જશે !’ મેં તેની બાઈનું નામ પુછ્યું.” લુકાસે વધાર્યું “ ત્યારે તેણે પોતાના હોટપર આંગલી કરી મને ચુપ રહેવાની ફરમાસ કીધી, ત્યારપછી મેં તેની બાઈ આગલ મને લઈ જવા કહ્યું કારણ કે હું તે દોસીના બોલવાપરથીજ કાંઈ તે ખુબસુરત સુંદરીપર મનમાં ને મનમાંજ પ્યારમાં ગીરફતાર થયો હતો. તેણે તે સાંભલીને મને કેટલાક સવાલો કીધા અને કોનસતેનટીનોપલમાં હું શા કારણે આવ્યો છું તે પુછી લીધા પછી મને પોતા પાછલ જવાની ઇશારત કીધી. આખીર અમો નદી કીનારે પહોંચ્યા જ્યાં એક નાવડી અમારે માટે ખોટી હતી, તેણે મને તેમાં બેસવા ઇશારત કીધી, હું તેમાં બેઠો જે પછી તે બેઠી અને ગુલામોએ હલેસા મારવાનું શરૂં કીધું. નાવડીમાં બેઠા પછી એક દુરકીશ ઝનૂનખાનામાં જવાનું કામ કેટલું ધાસ્તી બરેલું છે તેના વીચારથી હું ધાસ્તી બાઈ ગયો. ખરેખર તો પેલી દોસીને કાંઈ ઘરે જવાનું હતું નહીં, પણ મારી સાથે વાતમાં ઉતરવાના ઇશિદાથી તેણે વાતની શરૂઆત તરીકે ઘરની ઇધાણીનું ઓહું અડાવ્યું હોય તેની મને પછી સમજ પડવા લાગી. અરધા કલાકમાં બોસફરસ ના ઠંડા આખની કીનારીએ અમો પહોંચ્યા, કીનારે ઉતર્યા પછી હું પેલીના કહેવા મુજબ તેની પાછલ પાછલ ગયો. અમો એક બાગીચામાં ગયા જે છેડે એક મોટો મહાલ ઉભેલો હતો. ચુપચાપ મને તેને ચાલવા કહ્યું, અને એક ઓરડામાંથી બીજા આગલ ગયા જ્યાંની કુંચી તેની પાસે હતી, તેનથી તેને ખોલ્યો અને અમો એક બંધ ઓરડા આગળ આવ્યા. તેની આગળ પહોંચતાંજ પેલીની નજર દરવાઝાની પાસે મુકેલી કાંઈ ચીઝપર પડતાંજ તે ચોંકી-તે. કંઈજ

નહીં પણ સાદડીપર કહાડી મુકેલી મોરકકો આમડાંની સ્ત્રીપરના એક જોર હતી!”

“હું તેની મતલબ સહમજી ગયો.” ખલીલ ખોલી ઉઠ્યો “અમારામા રીવાજ છે કે ઝનાનખાનામાં શાહર જાય તો તે ઓરડાના દરવાજાની બહાર પોતાના જુટીયાં કહાડી જાય.”

“હું તે સમજી શક્યો નહીં” લુકાસ ખોલ્યો “અને પેલી દોસ્તીની અજાયબીને વધારે પુગી વળવાની હું કોશીશ કરું તેટલાં અંદરથી કોઈ ખારણા તરફ આવતું હોય તેવાં પગલાં વાગ્યાં.—પેલી તરતજ ચમકી ઉઠી, તેણે સામેના એક ખાલી ઓરડાનો દરવાજો ખોલ્યો, ને મને તેમાં હડસેલી દીધો! મેં મને અંધારામાં જઈ પડેલો જોયો—અને મારા પર ખારણું બંધ કરવામાં આવ્યું.”

“પેલી ખુદ્યા અંદર આવી કે?” ખલીલે પુછ્યું.

“નહીં ખીરાદર” લુકાસ ખોલ્યો “હું ત્યાં અકેલોજ હતો, થોડે વારે મેં મારી સામેનો પેલી સ્ત્રીપર પાસેનો દરવાજો ખુલ્લો સાંભલ્યો અને તે પછી એક ઘોઘારી સાદ આવ્યો ‘આમીના! આમીના! તે કાંહાં છે? કેમ આવતી નથી, જોઈતી ચીજો કેમ લાવતી નથી? મારા તો અંદર પોટીયાં લેવાયા, કાંચ જે એ સાદ મને તો ધરધણીનો લાગ્યો. હું વીચારમાં હતો તેટલાં મારા ઓરડાની અંદર આવેલું એક ખારણું ખુલતું જણાયું, તે પછી બટીનો ઉજસ દેખાયો, ને તે પછી કોઈ પરીસુરત ઔરત બતી સાથે અંદર ધીમા કદમે ચાલી આવી. તે મને જોઈને અજાયબ થઈ ગઈ. ‘ઓ ખુદા! એ અહીં કોણ છે?’ તે ખોલી અને તેનો આવાજ સાંભળીને એક ખીજ ત્યાં દોડી આવી. તે બેઉના ચહેરા મને બટીના ઉજસથી જણાયા

મને તે બેઠુ બેનો લાગી. મેં ટુંકમાં મારી પર વીટેલી બીના જણાવી કે તેઓએ મને પોતાની સાથે તેડ્યો. હું તેમની પાછળ પાછળ ગયા અને તેઓ આવી હતી તેજ રસ્તે બહાર પડતાં એક કુશાદે ઓરડો જણાયો જેની વચોવચમાં એક ફવવારો સુંદર રીતે ઉડતો માલુમ પડ્યો. તેઓની ઉંમર સત્તર અને ઓગણીસની હતી અને ઓરડામાં દાખલ થવા છતાંબી તેઓએ પોતાના ચેહરાપર બુરકો નાંખ્યો નહીં. અલગત હવે તે ફાકટનું હતું કેમજે મેં તેમના ચેહરા અત્યાર અગાઉના જોઈ લીધા હતા. મને તેઓએ પોતાની વચ્ચે બેસાડ્યો, અને મારી વાત પાછી કહેવાની ફરમાસ કીધી. મેં વીગત વારે કહ્યું કે તે લોકના ચેહરા અજ્ઞયબીમાં ગરકાવ થયા, અને તે લોકે એકમેકને છુપા ઇશારા કીધા તે લોકે તે પછી મને ખાત્રી આપી કે તેમના પીઠરની નવી મોહોરદાર—તેમની મત્રઈ—ઈસમી-લદાની આગળ તે દોસી મને લઈ જનાર હતી. ઈસમીલદાની વાત સાંભળીને હું અજ્ઞયજ્ઞ બન્યો. તેઓએ મને કહ્યું કે તે મત્રઈની ઉંમર બાગ્યે ત્રીસની હશે. મેં તે લોકને તે ભરમ છુપો રાખવા કહ્યો, અને તેઓએ ખાત્રી આપતાંજ કહ્યું કે અગરજો તેઓ ભરમ રાખે નહીં તો હું તેમની સાથે બીજી વખત વાતચીતમાં નહીં જોડાઉં, અને તેમ થાય તો તે તેમને ગમે નહીં તેવું હતું. હું તે સાંભળી ખુશી થયો, અને મારી વાતચીતને પસંદ કરનાર તે સુંદરીઓના મેં નામો પુછ્યા. મોટીનું નામ ગુલનાર હતું અને નાનીનું થીરજા, અને તેમના બાપનું નામ દોલતખાન પાશા હતું—તે પછી મેં જવા માંચ્યું તો તેઓએ મને બીજીવાર આવવાનું તેડું કીધું. મેં કહ્યું કે મારી સાથે મારો એક દોસ્તબી છે તો તેઓએ તેનેબી લઈ જવા ફરમાવ્યું. તે પછી અમીનાને બોલાવી

તેઓએ અમીનાને હાથમાં લઈ મને બહાર મોકલાવ્યો. તે દીન પછીથી પેલીજ દોસીની મારફતે હું ને જુલીયન ત્યાં છથી સાત વખત ગયા છીએ અને અમો વાતચીત ઉપરથી તે બેઉ હુરીઓપર પ્યારમાં પડ્યા છીએ—હું ગુલનારને ચાહાઉં છું, અને આપણો ખીરાદર જુલીયન થીરઝા તરફ મહોબત ધરાવે છે.”

“હા—અમે કાલેખી ત્યાં જઈ આવ્યા, અને આજે સાંજેખી જવાનો ઈરાદો રાખીએછ. આજે વલી તે લોકની કોઈ સગી થતીખી ત્યાં આવનાર છે, તે કોઈ અમારો બેદ છુપો રાખે તો સારું—એખી ગુલનાર ને થીરઝા જેવીજ ખુબસુરત કુમારીકા છે એમ અમે અમારી માથુકોને મોંઢેથી સાંભલ્યુંછ.”

“એમ છે ત્યારે તો હુંખી તમારી સાથે ચાઉંછ—પેલી કોઈ ત્રીજી આવીછ તેથી હું જોઉંછ કે કોઈ ત્રીજા આશકની મહોબતના મેદાનમાં જરૂર છે, તો પછી તમારો સેવક હાઝર છે.” ખલીલ ઉડીને ઉભો થતાં છાતીએ હાથ દઈને બોલ્યો.

“તે જો તમને આશક નહીં કરશે તો જુલીખાં સાથે વાતચીતમાં તમે ઘણા કામ આવશે.” લુકાસ બોલ્યો.

“અહહા ! શું તેનું નામ જુલીખાં છે? કેવું મીઠું છે ! પણ ખીરાદરો, યાદ રાખજો કે આવા મોટા ઉમરાવની કુમારીકાઓ સાથે પ્યારના ચેરાં કહારવા એ બહુજ જોખમ ખેડવા જેવું છે. આપણાં નસીબ હોય ને એઓ આપણી મહોરદાર થાય તો નેક છે, પણ દોલતખાન આપણા જેવાઓને આપશે એ તઅજજુખી છે. બોલો તમે આવશે કેની ?”

“હા જ્યારે નસીબમાં એજ સરખાવણું છે ને લક્ષ્મી પોતેજ ચાંદલો કરવા આવી છે તો પછી મોંદું ધોઈ આવવા જવાનો વખત કાંય કહાડું?” ખલીલ અધીરો પડતાં બોલ્યો, “કેટલે વાગે જવાનું છે?”

“આપણે સાથેજ હાંયાથી નીકલશું.” લુકાસ બોલ્યો.

શરખત નોશ કરી, તેની કીમત દુકાનદારને ભરી, તે ત્રણુધે જવાનીયાઓ ત્યાંથી મહાલ તરફ જવા સાડ બાહર પડ્યા.

તેઓ ગયા અને લુકાસ તથા જુલીયનને રસ્તાની માહીતી હોવાથી તેઓ ખલીલને દોરવી ગયા, અને આખીર મહોલ્લાઓ પસાર કરીને ખોસદરસને કીનારે આવી લાગ્યા. રાખેતા મુજબ બે હબસી ગુલામો નાવડી લઇને ખોટી થતા હતા. ત્રણે તેમાં કુદ્યા અને અરધા કલાકની અંદર ખીજે જોઇતે કીનારે જઈ પહોંચ્યા, જ્યાં પેલી દોસી ઉભેલીજ હતી.

“આજે તમે ત્રણ જણા છેઓ?” તે અજાણ્યાથી બોલી.

“હા—અમારો એક રશીક અમારી હમરાહ છે” લુકાસે કહ્યું.
“અમીના, તું કાંઈ શીકર ના રાખ, તારે વાસ્તે પૈસા તૈયાર છે.”

લુકાસે એમ કહેતાંજ સોનાનો એક સીકકો તેના હાથમાં મુક્યો જેના ચલકથી તેની ચશ્મો અંજાઇ ગઈ, અને તેનું મોંદું બંધાઈ ગયું.

સીકકો લઇને પછી તેણીએ ફાનુસના તેજથી ખલીલનો ચહેરો જોયો, અને જોતાંની સમેટ જાણે પોતેજ પરણવાની હોય તેમ ખલીલ પર નીસાર થઈ ગઈ. કાણુ જાણે ખલીલના ચહેરાથી કે પેલી સોના મોહરના પ્રતાપથી?

“ બહુજ ખુબસુરત, બહુજ ખુબસુરત જવાન છે-ખીલકુલ અમીરી ક્ષનાનખાનામાંની કોઈ માશુક વાસ્તેજ પયદા પડ્યો હોય તેવોજ દેખાવસો છે,” તેણીએ ચલાવ્યું “માશાઅલ્લા, શું ખુબનકશ ચહેરો છે !”

આખીર, તેઓ પહોંચ્યા. અને ગુલનાર ને થીરઝા જેવી બહાર આવી કે તેઓ આજે ત્રીજા આવનારની હાઝરીથી પહેલાં અચકી પડી, પણ લુકાસે અને જુલીયને તુરતજ ખુલાસો કરીધો જે સાંભલી તેઓ હતી.

“ અમારી પીત્રેણ જુલીખાં ઓરડામાં બેઠેલી છે” ગુલનારે કહ્યું “ તમને તે જરૂર પસંદ કરશે, અને હું ધારૂં કે થોડાજ દીવસોમાં શાદીના ગાંઠથી તમે જોડાઈને એક થશો.”

ખલીલ હસ્યો.

ખલીલને જુલીખાં સાથે મેલવવામાં આવ્યો, અને તે ખુબસુરત કુમારીકાએ મનમાં વમાસ્યું કે “ ભરતાર જે કરવો તો એજ જવાનને.”

આખીર, ખલીલ અને જુલીખાં ખુશીથી હસ્યાં; અને ત્રણુધે જોડાંઓ પોતાના ભવિષ્યના લગન પર પ્યારભરી વાતો કરવા બેઠા.

ગુલનાર કોચપર બેઠેલી હતી જેની પાસે લુકાસ બેઠો હતો, થીરઝા પોતાના આશક જુલીયન પાસે બેઠી હતી અને જુલીયને તેનો હાથ મમતાથી પકડ્યો હતો, જ્યારે ખલીલ ભોંયપર બેસી જઈ પોતાની માશુકના મુખડાને માથાથી નીહાલતો હતો.

જુલીખાં શરમાતી હતી મગર તે પોતાના ભવિષ્યના ભરતારના લગ્નોમાંથી પડતા સખુનો પુર ગૌરથી સાંભલતી હતી.

ખુશ વાતચીતમાં એક કલાક વહી ગયો. તે આશક માથુકના જોડાંઓને તો વખત કેમ જાય છે તેની સુધ્ધીખી નહીં હતી અને વાધના પીંજરામાં એસીને તેઓ મહોખ્ખતના આતશની હુંફ લેતા હતા જેની ભયાનક ધાસ્તીને તેમને કાંઈજ ખ્યાલ આવ્યો નહીં.—લેડીન, આખીર, દરવાજા પર એક ઘોઘારી સાદ સંભલાયો.

“ પીદર છે !” ધાસ્તીથી શીકકી ફૂચ થઇ જઇને ગુલનાર અને થીરઝાએ લગભગ ચીખ પાડી, તેઓના ચેહેરા ઝદ મારી ગયા, અને હોટ શીકરથી થરથર ધુજવા લાગ્યા.

“ મારા કાકાજી !” એકાએક ઝુલીખાંના લખોમાંથી ધાસ્તીનો આવાજ નીકલી પડ્યો.

દરવાજો ઠોકવાનું દર પક્ષે વધતુંજ ગયું, અને હવે દૌલતખાન પાશાનો ઘોઘારી સાદ આવવા લાગ્યો.

તેણે ધમકી આપી કે અગર જો જલદી દરવાજો ખુલવામાં નહીં આવશે તો તે તોડી પાડીને અંદર દાખલ થવામાં આવશે.

“ ખીરાદરો” ખલીલ જોલ્યો “ આપણે મરદોએ પાશા આગલ ખુલાસો કરી આપણે સર તકસીર વહેરી લેવી જોઈએ, અને આશા છે કે આપણી ભવિષ્યની ભાગ્યજોના એક ખાલનેખી અલવલ નહીં આવવા દેવાની બનતી કોશીશ આપણને કરવી જોઈએ.”

“ ઠીક કહ્યું, ખીરાદર ” લુકાસ જોલ્યો “ આપણા ત્રણુધેમાંથી હું દૌલતખાન પાશા આગળ ખુલાસો કરીશ.”

અને તે દરવાજા આગલ ગયો.

લુકાસ ગયો, અને તેણે દરવાજાની કલ્લમાં ચાવી ફેરવી.

જે પહે ચાવી ફરવાનો આવાજ થયો કે તેજ પહે એક જબરા ધડાકા સાથે ફરવાઝો ઉઠી ગયો, અને રૂપેરી જુબરમાં મુકેલી બતીઓના ઉજ્જસથી લુકાસ જોઈ શક્યો કે પાશાની હમરાહ છ સીંહા હબસીઓ નાગી શમશીર સાથે તસતસ થતી ચશ્મોએ ઉભા હતા!—લુકાસે જોયું તો તેમાંનાં બે હબસીઓ તો તેઓજ હતા જેઓ હરરોઝ નાવડીમાં બેસાડીને છુપી રીતે તેમને ઝનાનખાનામાં લાવતા હતા!!

એકજ પલ—અને બીજી પલે દૌલતખાન પાશા પોતાની તલવાર મ્યાનમાંથી કઢાડીને લુકાસ આગલ ધસી ગયો.

“ નામવર પાશા.” લુકાસે અદ્વ્ય વાલીને નમીને કહ્યું “ મારો, જે ત્હમને લાયક લાગે કે મારવું, તો મારો. મારું સર તૈયાર છે, શમશીર ચલાવો—ગરદન ઉડારો. મારી પાસે ખંજર હાઝર છે. લેકીન હું ગુલનાર જેવી માહતાબ ચેહેર નેક અખ્ત સુંદરીના પીતાના સીનામાં ખંજર ચલાવવા કદી કદીબી તૈયાર તો નહીંજ થઈશ.”

દૌલતખાન પાશા, જે બહાદુરીને આહતો હતો તેને લુકાસને તેની દીલાવરી માટે અચ્છી રવેશે મનમાં વખાણી લીધી, તેનો વીચાર ઝટ ફરી ગયો, શમશીર મ્યાન કીધી, અને ગુલામે તરફ ફરીને બોલ્યો “ ઝકડો એને, હથીયાર જપત કરો—ઝંજીરમાં અસીર કરો.”

બીજીજ પલે તે છએ છ ગુલામે લુકાસની આસપાસ ફરી વધ્યા અને તેની કમરખંદમાં લટકતી ખંજર ઝુટવી લીધી, અને સાંકલની એક બેડીમાં તેને ઝકડી લીધી.

દૌલતખાન આગલ ચાલ્યો, જેની પછવાડે પેલા હબસી ગુલામે

લુકાસને પકડીને ચાલ્યા.

છોકરીઓના દીવાનખાનામાં જવો દાલતખાન પાશા દાખલ થયો કે ગુલનાર અને થીરઝા તેના પગો પર માથું મુકીને તેની દયા તલબ કરવા લાગી, ઝુલીખાં શીકા-ફરિયા અને ધુનતા ચથરતા લખો સાથે-દાલતખાન-તે પોતાના કાકાના પગોને ચુમવા લાગી.

“આ બે શખ્શોની ઝડતી લો, હથીયાર તેમનાં જપત કરો, અંજીરમાં તેમને ઝકડી લો.” દાલતખાન પાશા ખલીલ અને જુલીયન તરફથી નજર ફેરવી હબસીઓને હુકમ કરવા લાગ્યો.

એક હબસી લુકાસ આગલ ઉભો રહ્યો, જ્યારે બાકીનાઓએ ફરમાશ મુજબનું કામ કરીધું.

“નામવર પાશા, અપ્પર દસ્તીની કોઈજ જરૂરત નથી—લો, અમારા હથીયાર, તમારી જનાબમાં હાઝર છે.” ખલીલે કહ્યું.

“મારા નામવર,” જુલીયને હવે કહ્યું. “અમોએ જુલ કીધેલી છે—અને તે ખતાની સજા અમને થવીજ જોઈએ—અમારે મરવુંજી જોઈએ.”

“મરવું?—ઓ નહીં, નહીં!” જાણે એક અખાન હોય તેમ ગુલનાર અને થીરઝા બેઉ સાથે બોલી. ગુલનારની ચશમો લુકાસ પરથી તેના પીતા પર જતી, અને થીરઝાની નજર જુલીયન ઉપરથી પોતાના પીદર પર પડતી.—ઝુલીખાં પણ પોતાની ચશમો કાલાવાલાથી પોતાના ચચા તરફ ફેંકવા લાગી.

“નામદાર” લુકાસે કહ્યું “જો તમારી ધીરજને ફક્ત થોડીક મીનીટ સુધી સપ્પ આપો તો હું તમોને ખાત્રી આપવાને શક્તીમાન

થાઉં કે તમારી અને તમારા બાઇની છોકરી ખીલકુલ નીર્દોષ છે. દોષીત તો અમો છીએ, તમારો ગુસ્સો અમર જરાકખી અસર કરવા આરઝુમંદ હોય તો તે અમારા પર અસર કરવો જોઈએ, સંજના સંજવાર અમો છીએ—અમોને તમારે સજ કરવી જોઈએ.”

“ બોલો, જલ્દ બોલો, ખુલાસો કરો, નીર્દોષ હો તો જીવો, દોષીત હો તો મરો ” પાશા કંટાલીને ગુસ્સાથી બોલ્યો.

“ મારા બે રશીકા અને હું ” લુકાસે ચલાવ્યું, જાણે કે એવા ડોળથી કે એવા તે સઘળું સાચ્યું જ બોલશે “ અમો ત્રણધે, તવંગર માઆપના છોકરા છીએ અને મૌજ કરવા મુસાફરીએ નીકળ્યા છીએ, અને અમો ટુંક વખત ઉપરજ કોનસતેનતીનોપલમાં આવી પુઆ હતા. આજે સાંજના બેસફરસને કીનારે ફરતાં ફરતાં અમો પવીત્ર કુદરતની મહાન શક્તીથી બનેલા ઉમદા દેખાવો ખુશાલીથી નીહાલતા ચાલતા હતા, તેટલાં ચાલતા ચાલતા તમો નામદારના મહાલ પાસે આવેલા બાગ નઝદીક આવ્યા અને અમારી નઝરે એક દરવાજો પડવાથી અમો લુલથી—”

“ કયો દરવાજો ? ” પાશાએ પુછ્યું.

“ બાગની પાછલી બાજુ તરફનો ” લુકાસે અડાવ્યું, પણ તેનાં પેટમાં કલેજ નહીં હતી !!

“ આગલ બોલો.”

“ બાગીચો કેવી રૈનકદાર હતો હુન્નરમંદીથી બનાવેલો છે તે જોતાં જોતાં ” લુકાસે પોતાના અડાવેલા અટકલને વઝન મળેલું જોઈ બેવડી હીમતથી કહ્યું, “ અમે મહાલના ઓટલાપર દાખલ થયા, ન્યાં કોઈ નહીં દેખાવાથી અમો મહાલને ખાલી સમજીને આગલ

વધ્યા. કેટલોક વખત એમ મહાલની બાહરની બાજુએ ફરતાં અમારામાંનાં એકને પ્યાસ લાગી. કોઈ માલીખી હોય या મહાલનો રખેવાલખી હોય તો તે પાણી પાસે એ મતલબે અમો બાજુબાજુ જોવા લાગ્યા, તેટલાં મહાલનો એક દરવાજો ખુલ્લો માલમ પડ્યો.”

“કયો દરવાજો ?” પાશાએ સવાલ કીધો.

“બાજુના ભાગનો મોટો દરવાજો.” લુકાસે જવાબ દીધો.

“જોલો.” પાશાએ આગલ જોલવાની ઇશારત કરતાં કહ્યું.

“બાકીનું તો હું દુકામાં કહીશ મહારા મેહેરબાન” લુકાસે દમ ઉપર રાખીને ચલાવ્યું “અમો મહાલમાં તે દરવાજાની મદદે દાખલ થયા, એક દાદર જણાતાં તે ઉપર ચઢ્યા, એક ઝોરડો જણાતાં તેમાં દાખલ થયા તો અમને આ ત્રણ બાજુએ બેઠેલી જણાઈ. અમો અંદર દાખલ થયા કે એઓએ ચીખ પાડી મુકી, અમો તો એઓની ખુબસુરતીપર એટલા બધા લુભાઈ પડ્યા કે ચીખની દરકાર નહીં કરતાં અહીંજ થોભી ગયા. અમને એઓએ ચાલી જવા માટે કહ્યું, અમે નહીં માન્યું; અમને ધમકી આપવામાં આવી, તોખી અમે નહીં માન્યું. ધમકીથી કાંઈ નહીં વલતું જોઈ સમજાવત પતાવત કીધી તોખી નહીં માન્યું, અને આખીર અમો હીંચાજ બેઠાં. ધાસ્તીના ધુન્નરા સાથે એઓએ અમારી સાથે વાત કીધી, અને વાત કરતાં કરતાં રક્તા રક્તા અમારામાંનાં બેએ તમારી બે બેટીઓને શાદીથી પરણવાનો કૌલ લીધો, અને એકે જુલિયાં સાથે લગન કરવાનું વચન લીધું—તેટલાં દરવાજો થોકાયો અને આપ નામવર પાશા હાજર થયા; આપનું સર પાક ખુદા સલામત રાખે, અને ઝીંદગી લાંબી કરે !”

દુઓલતખાનનો ખૌફ ઝરા કમ થયો હતો, મગર તે પુરો તો

નહીંજ થયો હતો.

“લેકીન હું પુછું કે આપ કોણ છો?” લુકાસ તરફ જોતાં પાશાએ પુછ્યું.

“મારું નામ લુકાસ વાસીલો છે” લુકાસે જવાબ દીધો “હું નામવર સુલતાનની રૈયત છું, અને મારા પીતા દુરકીશ પ્રાંત અલ-બેનીયામાં મોટા જગીરદાર છે.”

“અને તમે કોણ છો?” પાશાએ ન્હાના ગ્રીક તરફ જોઈને પુછ્યું.

“મારું નામ જુલીયન મીલેદા છે” જુલીયને અદ્યઅદ્યથી જવાબ આપ્યો “અને મારા પીદર લેમનસના ટાપુના મોટા વેપારી છે. અને તેથી આપ નામવરને રૈશન તો થયુંજ હશે કે હુંબી નામવર સુલતાનની રૈયત છેઉં.”

“અને આપ કોણ છો?” પાશાએ ટુકડ તરફ જોઈને સવાલ કીધો.

“મારું એસ્મ ખલીલ એસમાન છે” જુલીખાંનાં આશકે કહ્યું “કારામાનીઆના પ્રાંતના મશહુર “બે” એમાનાં મારા પીદર એક નામચીન “બે” હતા. બીહીસ્ત મુકામ થયા છે, અને તેમના સઘલા પૈસા મને મળ્યા છે. અને હું આશા રાખું છું કે તમારા બાઈની છોકરી જુલીખાંના હાથને હું લાયક છું. કેહેવાની કોઈ જરૂરત નથી રહેતી નામવર પાશા, કે હુંબી મારા રશીકો મુજબ નામવર સુલતાનની રૈયત છું.”

પાશાએ કેટલોક વખત સુધી તેમને જોયા કીધા પછી એકાએક તે ગુલનાર તરફ ફર્યો, તેણે બે હાજસીઓને હુકમ કીધો જેઓએ ગુલનારને ગીરફતાર કીધી—અલખત, ઝરાકખી અલવલ

તેને ન આવે તેવીજ રીતથી.

“ પીદર, શું કરે છે ?” તેણે કાલાવાલાની હાથે પુછ્યું, અને પીતાની તરફ જોઈ રહ્યા પછી પોતાના આશક તરફ ચક્ષુ ફેરવી લીધી.

“ મારા નામવર, હું તમોને કાલાવાલા કરું છું” લુકાસે કહ્યું “ કે તમારા ગુસ્સાનો તમામ જોળે અમારા સીર ઉપર ઉતરવો જોઈએ.”

“ ઓ, પીદર !” થીરજાએ ચીખ પાડતાં કહ્યું “ બચાવો-બચાવો માહરી હમશીરાને, મારી ખાહરને, મારી બહેનને બચાવો, ના સતાવો.”

“ ચચાગ્નન” ઝુલીખાંખે પોતાના કાકાના પગોને ચુમતાં કહ્યું “ ન મારો, ન ખુશી ધરને આગના શોહલામાં દબાવો, ખુશાલીની દામન પકડી રહો-ન છોડો તેને, અગર છોડશો તો ખીજ વખત તેના મહોતાજ રહેશે.”

જુલીયન કાંઈ બોલવા ગયો-ખલીલે બોલવાની કોશીશ કરવા માંડી, મગર તેમની જગ્યાન એક હર્ફખી કહાડે તે આગમજ ચુપ-કીદી અખત્યાર કરવા માટે દબોલતખાને પોતાની આંગલી નાંક ઉપર મુકી દીધી.

“ મને સાંભલી લો ” ઘોધારી આવાજે દબોલતખાને ખુબ પાડી “ મેં તમારું બોલવું ધીરજ અને સખ સાથે સાંભલ્યું છે તો તમેખી તેટલીજ સખથી મારું બોલવું સાંભલી લો-લુકાસ વાસીલો, તમે તમારે પોતાને મોઢેથી કબુલ કીધું છે કે તમારા મીત્રોને અહીંયા લાવવામાં તમારો હાથ હતો, તો જાણો કે, તમોએ એક જનાનખાનામાં આવી સખતમાં સખત ગુન્હા કીધો છે, અને તેના જોખમદાર તમે, લુકાસ, તમો પોતે છો.”

“અને બાપુશીથી, મારા નામવર” હુકાસે મકકમપણે કહ્યું
 “તમે જો આ બધાં પાંચને બચાવો તો હું સર આપવા તૈયાર
 છું, મારી ગરદન હુજુર પાસે હાઝર છે. કહાડો શમશીરને, મ્યાન-
 માંથી કહાડો તલવારને બાહર, ને ઉરાડો મુજ કમીની ગરદન.”

“પીદર, પીદર!” ગુલનારે કલવાતા કલવાતા કહ્યું, બ્યારે તે
 ગરીબ છોકરીની ચશ્મોમાંથી આંસુના ટીપાંઓ દડ દડ પડતાં હતાં.

“હું બધાંને બચાવીશ” દઝોલતબાને કહ્યું “મગર, તું, ઓ
 હયવાનીયત છોકરી, નાદાન તું, તુંને સજ્જ આપ્યા વગર છોડવી નહીં
 જોઈએ. તું, તારી બહેન, અને તારી પીત્રેણ કરતાં મોટી છે, અને
 તેં આએ હયવાનીયત રીત વાપરી છે, ખરડાછ છે, બીજાને ખરડયાં
 છે. જે વખતે આ જવાનો દાખલ થયા ત્યારે ત્હારે ગુલામોને તુરત
 બોલાવવા હતા, ત્હારે ઝનાનખાનાનો મરતબો રાખવો લાઝીમ હતો.
 મેં તમો ત્રણેને યુરકા સાથે જોયા હતા નહીં !-ઝનાનખાનાનો મોભો,
 ઝનાનખાનાની કીર્તી, સધલું બાળુએ મુકવામાં આવ્યું હતું, અને
 તમો આ ત્રણ જવાનો સાથે વાત કરતાં માલુમ પડી આવ્યાં છો,
 કાયદાનો ભંગ કીધો છે, ગુન્હાગાર છો, તું મોટી છે-સજ્જ માટે તું
 પહેલાં સજ્જવાર છે.”

“મારા નામવર” હુકાસે કહ્યું “તમે વચન આપ્યું છે કે
 તમે મારા સીવાય બધાંને જવા દેશો.”

“અને હુંખી તેમજ કહું છું-હું કાંઈ મારી બેટી ગુલનારને
 મારી નાંખવાનો હુકમ કરતો નથી, મગર તુંને મારી નાખવામાં
 આવે તે વખતે એને તારી સામણે ઉભી રાખવામાં આવશે.”

દીલ ચીરી નાંખનારી એક ચીખ કમખખત ગુલનારના સુંદર

થઈ ગયલા શીકા લબોમાંથી બાહર પડી, અને તેને જો પેલાં હબશી ગુલામોએ મઝબુત પકડી નહીં હોતે તો તે પોતાના પીદરના પગોપર પડી જતે—થીરઝા કોચપર પછડાઈ પડી, અને ઝુલીખાં ખલીલ તરફ જોવા લાગી, એવી મતલબથી કે તે કોઈખી લાગવગથી પાશાનો વીચાર ફેરવી નાંખી શકે.

“ અગર જો તમો નામવરે એવોજ ખ્યાલ બાંધ્યો હોય કે મારા મીત્રે મરવું.” ખલીલે કહ્યું “ તો મને મારા એ રશીક સાથે છેલ્લી વખતની એક બગલગીરી કરવા દો, અને તેના કાનમાં દીલાસાના સખુનો બોલવા દો.

“ હું તમોને અટકાવતો નથી!” દબોલતખાને કહ્યું “ મગર ઉતાવલ કરો—કારણ કે આ દેખાવપર હવે પરદો પડવોજ જોઈએ.”

આ સાંભલી દબોલતખાને લુકાસ આગલ ઉભેલા હબશીઓને દુર થઈ જવાની ધશિરત કીધી, અને ખલીલ તે પાશાના ગુસ્સાના ભોગ લુકાસ આગલ ગયો. મગર, તે જવાન દુર્ક પોતાના રશીક આગલ જતો હતો તેટલાં કોઈની નજર નહીં પડે તેમ તેણે પોતાના ગજવામાંથી એક વીટી કહાડી અને લુકાસને પોતાની છાતીએ દાબતી વખતે તેના હાથમાં છુપેથી તે મુકીને તેના કાનમાં બોલ્યો “રશીક, હીમત ના છોડ. પાશા હું ધારૂં છ ત્યાં સુધી ધમકી આપે છે, તુને મારવા જાય તેની છેલ્લી ધડી સુધીખી તું કાલાવાલા કરજે, અને જો તુને છોડે તો તેમ, નહીં તો—છેલ્લી ધડીએખી નહીંજ છોડે તોજ—, તું તેને એ વીટી બતાવજે, તે કોણ તરફથી મલી છે તે કહેજે—, અને પછી તું જોશે કે એ વીટીની અસર પાશાપર ધણીજ અજાયબ રવેશે થશે.”

બધાંઓએ જોયું તો ખલીલ લુકાસ સાથે વાત કરતો હતો, મગર ચબરાક જુલીખાંએ વધારે એ જોયું કે ખલીલે ગજવામાંથી એક વીટી કહાડી હતી અને તેને લુકાસના હાથમાં સેરવી દીધી હતી.—અને તેથી જુલીખાંને લુકાસની ઝીંદગી માટે કાંઈ આશા રહી.

ખલીલ ખસ્યો, કે જુલીયને રડતાં લુકાસને બગલગીરી કીધી, કે તેજ વખતે તેની છાતી અને દમમાંથી એક હોડો નીસાસો બાહર પડ્યો, જે સાંભલી લુકાસે કહ્યું “ખીરાદર, ગમ ન કર. આશા છે—પાક ખુદા મેહેરબાન છે, પાક પરવરનો દસ્ત મોટો છે.”

“શુક તે પાક બારેહકતાલાના, મ્હારા અઝીઝ રશીક, અમારે માટે જન આપવા તૈયાર થયલા મારા જની શરીક, પાક દાદર તારો નીગાહબાન થાઓ.”

“અને હવે દુર રહો.” દઝોલતબાને કહ્યું, અને તેના કહેવા મુજબ સઘલું થયું.

ઉપલો બનાવ જોટલો વખત બન્યો તેટલો વખત પેલી ખુધી અમીના બારણા પછવાડે ઉભી રહી બધી વાત સાંભલતી હતી, તેની છાતી ધડક ધડક ઉડતી હતી. તેના પેટમાં કસેજ નહીં હતી કે શું શું ખુલાસાઓ થશે અને તે ખુલાસામાં તે પકડાઈ જશે કે?—લેકીન જ્યારે કરો તેવો ખુલાસો નહીં થયો ત્યારે જાણે તેની છાતી પરથી પથરનો એક મોટો બોળો ઉચકાઈ ગયો. જ્યારે બધું થઈ રહ્યું ત્યારે તે ખુદી દદા દઝોલતબાન પાશાની ઝૈરત ઇસમીલદાના ઝોરડામાં ઝડપથી ચાલી ગઈ, અને તેણે બારણું બંધ કરી દીધું.

તુરતજ ગુલનાર અને લુકાસને હાથશીઓની વચ્ચે રાખીને

લઈ જવામાં આવ્યાં. જુલીયન અને ખલીલ તેમની પછવાડે ચાલવા લાગ્યા, અને થીરઝા ને જુલીખાં ત્યાં અકેલી રહી. મગર તે જવાન દુકેં જુલીખાં સાથે વાત કરવાની એક મીનીટ ફાજલ પડેલી જોઈ, દબોલતખાનની નજર ચુકાવી, જુલીખાંનાં કાનમાં આશાની વાતનો દીલાસો રેડયો, અને તે ગયો.

જે પહે દરવાઝો બંધ થયો કે જુલીખાં પોતાની પીત્રેણ થીરઝાને ખભે હાથો નાંખી છાતી સરસી દબાઈ, અને બોલી “ હીમત ના છોડ, વહાલી બેહેન, મારી ગુલામ થીરઝા, તું હીમત ના છોડ, આશા છે.”

“ આશા છે ? ” ખુશાલીથી ઉભરાઈ આવેલી છાતીએ એકદમ થીરઝાએ પુછ્યું “ શું બોલેછ, બહાલી બહેન, તું શું બોલેછ ? ”

“ હું બોલુંછ, બહાલી બહેન કે પાક ખુદાનો હાથ મોટો છે, અને તેથી આપણી બહેનને પોતાના આશકના મરણનો ધા લાગશે નહીં—પાક ખુદા કરશે તો લુકાસ દબોલતખાનના સખ્ત ફરમાનને પહોંચશે નહીં.”

“ ઓ, અગર જો તેમ થાય ! ” થીરઝા જુલીખાંનાં બેઉ હાથો પોતાનાં હાથમાં પકડીને બોલી “ પણ ઓ તે કેમ બને—”

“ પાક ખુદાજ તેમ કરશે—જો ખલીલે લુકાસના હાથમાં એક વીટી મુકેલી છે અને તે વીટીની અજાયબ બરકતથી લુકાસ જરૂર બચશે.” જુલીખાંએ થીરઝાના કપાલપર ચુમી લેતાં કહ્યું.

તે દરમ્યાન દોલતખાન પાશાની ટોલકી આખો દાદર ઉતરી ગઈ, અને તે નીચલા ભાગમાં પુગતાંજ દોલતખાને જુલીયન અને

ખલીલ તરફ જોઈને કહ્યું “ મારી પાછલ પાછલ આવો.”

કેટલુંક ચાલીને દૈલતખાને એક ઓરડાના બારણાંને પોતાની પાસેની ચાવીથી ખોલ્યું, અને તેમાં જવાને જુલિયન અને ખલીલને ઘસારત કીધી.

“ હું પાછો આવું ત્યાં સુધી તમે હીંચાજ રહેજો ” દૈલતખાને કહ્યું “ હું ત્હમોને તમારા રશીકના મૈતની ખબર પોંહચાકું નહીં ત્યાં સુધી તમને હીંચાજ રહેવું પડશે, અગર જો નાહસવાની જરાબી વેતરણ કીધીજ તો બાહર નાગી તલવાર સાથે ઉભેલા બે હબશીઓ તમને જનથી મારશે.”

એટલું બોલતાંજ તે દમામથી બહાર નીકલ્યો, અને તેણે દરવાઝાને બાહરથી તાકું માર્યું.

“ બહાલા ખલીલ ” જુલિયન બોલ્યો “ શું તું એમ ધારેજ કે પાશા દગાબોર ચાલ આપણી સાથે ચાલવા માંગેજ કે કેમ ? ”

“ હું એવી ધાસ્તી રાખતો નથી.” ખલીલ બોલ્યો.

“ શું લુકાસ તારા કાનમાં બોલ્યો કે તેને આશા છે ? ”

“ નહીં, ઉલટું તો એ છે કે મેં તેને આશાની આશા આપેલી છે.”

“ તે ! ” જુલિયન અજાબ થઈને પોકારી પડ્યો “ કેવી રીતે ? ”

ખલીલ, તું તો હીંચા કૈદમાં પડેલો છે ને તું શું કરશે ? ”

“ રીકરથી દુર થા, અઝીઝ રશીક, આપણા બીરાદર લુકાસને બચવાને દરેક ટક છે.”

“ શાથી ? ”

“ મેં આપેલી એક વીટીથી.” ખલીલે કહ્યું.

તે દરમ્યાન દૌલતખાન પોતાના ગુલામો આગલ જઈ પોંદ્યો, જોયો પેલા કમનસીબ ગુલનાર અને લુકાસને લઈને ઉભેલા હતા. પાશાના ખીજા હુકમ મુજબ તુરતજ અમલ કરવામાં આવ્યું, ગુલનાર અને લુકાસના હાથો પીઠ પાછળ બાંધવામાં આવ્યાં. જે પછી દરબોલતખાને ચાર ગુલામોને પોતાની સાથે લઈ ખીજા બેને જુલીયન અને ખલીલવાલા ચોરડાની બહાર પહેરે બરવા મોકલી આપ્યા.

ગુલનાર અને લુકાસની વચમાં દૌલતખાન નાગી તલવાર સાથે ચાલતો હતો, એવી મતલબથી કે તે બન્ને વચ્ચે એકબી બોલ બોલી શકાય નહીં. લુકાસની ખાંધપર એક હાથથીએ હાથ મુક્યો હતો, જ્યારે ગુલનારની બાજુમાં ખીજો હાથથી હતો અને બે હાથથીએ પાછલ ચાલતા હતા. ગુલનારને બાપડીને લુકાસ અને ખલીલ વચ્ચે થયેલી છુપી વાતનો જરાકબી સંસારો નહીં ગયો હતો, જેથી લુકાસની ઝીંદગી માટે તે છોકરી મનમાં ને મનમાં હઝારો હાથ અફસોસ કરતી હતી.

આખરે બોસફ્રસના પાણી દેખાયાં, અને તે ઉંડાણ પાણીમાં તેના આશકને દુઆડીને મારી નાંખવાનો હતો તેના બચતીત ખ્યાલથી તે બાપડી હોશ બોલી બેડી, અને અગર જે તેની સાથના હાથથી-ઓએ તેને ઝીલી લીધી નહીં હોતે તો તે ગરીબ છોકરી ઝમીન દોસ્ત થઈ જતે.

ગુલનાર જ્યારે પાછી હોશમાં આવી ત્યારે તેણે પોતાને એક નાવડીમાં બેઠેલી જોઈ, અસલનીજ માફક તેના હાથ બાંધેલા હતા, અને તેનો આશક તેની પાસે તેવીજ કંદી હાલતમાં બેઠેલો હતો. દૌલતખાન પાશા તેમની સામે નાગી તલવાર લઈ ઉભેલો હતો, જ્યારે

એ હાથશીઓ તેની પાછલ બેઠેલા નાવડી ચઢાવતા હતા.—અલખત, દૈલતખાને બીજા એ ગુલામોને કીનારાપરજ છોડ્યા હતા.—બોસકર-સના પાણી જે હરહંમેશ તે છોકરીને ખુશનુમાં લાગતા હતા, તે આજની ચાંદરણી રાતે તેને મન દોઝખના ગલીચ પાણી મીસાલ હતા!

“પીદર, પીદર!” ગુલનારે એવી તો કાલાવાલાની ઢપે કહ્યું કે જે કોઠખી દીલ તે સાંભળે તો પાણી થઈ જાય, મગર દૈલતખાનનું પથર સમાન સખ્ત દીલ ઝરાખી પીગલ્યું નહીં! “એને બચાવો—ઓ! એની જવાન જીંદગી બચાવો!—અને મને તે ગઝખનાક દેખાવ દેખાડવાથી બાઝ આવો—અરે, તે દેખાવથી હું મરી જઈશ, અથવા તો પાગલ બની જઈશ.”

“ખામોશ, હયવાનીયત છોકરી!” પાશાએ ગટગડાટ કીધો “તારા આશકની આજે કબ્બ છે—અને તેને કોઠખી ચીઝ બચાવી શકનાર નથી.”

“મારા નામવર” લુકાસે કહ્યું “મારી ગરીબ જીંદગી માટે હું એકબી સખુન બોલતો નહીં, મગર તમારી નવજવાન બેટીને વારતે બોલું છું; મેં તે ખુશ પગલું ભર્યું હતું, અને ઝનાનખાનાના મરતખાને ભાંજવા માટે મારી જીંદગી લેવી સજ્જવાર છે—પણ યાદ રાખજો મેહુરખાન કે તમને મારવાની શક્તી મલી છે છતાં તમે મને મારશો નહીં તો દુન્યા ખુશનુદ થશે—શાબાસીનો સરોદ ગાજી રહેશે. મારી જીંદગી મને આપો—અને હું કસમ ખાઉં છું, કે હું, મારા નામવર, ભવિષ્યમાં કોઠખી દીવસ કોનસતેનતીનોપલમાં મારો પગખી મુકીશ નહીં—સ્ટમખુલથી દુરદરાઝ રહીશ.”

“ મેં સપ્ત સાથે સાંભળ્યું છે ” પાશાએ કહ્યું “ લેકીન હું તારી માંગણી કબુલ રાખી શકતો નથી. કેટલીક વખતે નરમાસ વાપરવી એ પાપ થા શ્રાપ સમાન થઈ પડે છે, અને તેથી તુને મરવુંજ જોઈશે. તુને આખીરી બંદગી કરી લેવી હોય તો કરી લે, કેમજે હવે આએજ જગ્યાપરના પાણી તારી કપ્પ થશે.”

એટલું બોલતાં દૌલતખાને નાવડી ઉભી રખાવી, અને એક ગુલામને કાંઈ ઇશારત કીધી. ગુલનારે પાછલ ફરી જોયું તો એક હાથથી લુકાસને પાણીમાં હોમાવવા લુકાસની પાસે આવી ઉભો. તે એક ચીખ પાડવા જતી હતી, પણ તેટલાં લુકાસે હળવેથી તેના કાનમાં કહ્યું “ મારી જાન, શીકર ના કર, આશા છે.”

નહીં બોલી શકાય તેવી ખુશાલીએ ગુલનારનો ચહેરો ખુશી બનાવી દીધો, અને ત્યાર પછી લુકાસ બોલ્યો “ મારા નામવર પાશા, એક છેલ્લી વાર હું તમારી મેહર તલબ કરું છું ! ”

“ નહીં—તારા તકદીરમાં છે; અને તેથી તુને મરવુંજ જોઈશે.”

“ ધ્યાન ધરો—વીચાર કરો, મારા મેહરખાન ” લુકાસે કાલાવાલા કીધા “ જ્યારે ધણુંજ મોડું થયું—”

“ તારે માટે ધણુંજ મોડું થયું છે ! ” દઉલતખાને વચ્ચે બોલતાં ખુમ પાડી “ અને હવે ચુપકીદી અખત્યાર કર.”

“ એક સખુન વધારે, મારા નામવર ” લુકાસે કહ્યું “ મારા ગજવામાં એક વીટી છે જે કહાડીને જરા તપાસવાની તસ્દી લેજો. એ મારી છેલ્લી આશા તમે કબુલ રાખો.”

દઉલતખાને લુકાસનું ગજવું તપાસ્યું, તો ચોક્કસ નીશાની

ખતાવતી લીલમથી મઢેલી એક વીટી દેખાઇ. જે પક્ષે દઉલતખાને તે વીટી જોઈ કે તેના મોંઢાંમાંથી અન્નયખીનો એક પુકાર નીકલી પડ્યો.

લુકાસે જોયું તો ખલાસે જે કહ્યું હતું તેવી કાંઈ અસર થવા માંડી, ગરીબ ગુલનાર સમજી નહીં શકી કે તે વીટી એટલી બધી તે શું ચીજ હતી જોણે દઉલતખાનને તઅજજુબ કીધો હતો.

દઉલતખાન પાશાએ તે વીટીને બીજવાર તપાસી જોઈ—અને ત્યાર પછી તે શું કરવું તેના વીચારથી ગુંચવાઈ ગયેલો લાગ્યો.

“આએ વીટી તારી પાસે કેમ આવી?” દઉલતખાને અસલ કરતાં નરમ આવાજ કહાડીને પુછ્યું.

“મને ખલીલ ઓસમાને એ આપેલી છે, તે ખલીલ કે જે અમારી સાથે હતો.”

દઉલતખાન એક પણ વીચારમાં પડ્યો. પછી એક દીવાના આદમીના જેવી ગુંચવણથી પાછો ગુંચવાઈ ગયો, અને આખીર બોલ્યો “મને ખરી વાત કહે—એ ખલીલને તું કેટલો વખત થયા ઓલખેછ? તુંને એ ક્યાં મળ્યો હતો? ખુલાસો કર, ખલીલની અને તારી વચ્ચે જે સંબંધ હોય તે બોલી દે.”

“જુલીયન અને હું” લુકાસ બોલ્યો “ખલીલને થોડાજ કલાક હિપર મળ્યા હતા. અમારી એક દુકાનપર અચાનક દોસ્તી થઈ, અને પછી અમો ત્રણેયે મેહેલમાં આવ્યા હતા. બસ એટલુંજ.”

દઉલતખાન એક મીનીટ વીચારમાં પડ્યો. પછી તેને એક ગુલામને હુકમ કીધો, જોણે લુકાસના હાથ છોડી નાંખ્યાં, પછી ગુલનારના બંધ છોડ્યા.

“વાઈ તમે ખત્રીલને વાસ્તે બોલ્યા તે કરતાં કાંઈથી વધારે જાણતા નથી કે?” દઉલતખાને પુછ્યું.

“નહીં મારા નામવર-કાંઈથી વધારે નહીં.” લુકાસ ખુશાલીનો દમ ખેંચતા બોલ્યો.

“તે બહુ-બહુજ અજ્ઞયથી ભરેલું છે.” દઉલતખાન બોલ્યો.
“આજ રાતની વીગત તો કાંઈ મારી જીંદગીની આરજ ચીઝ છે—હું પોતે સહમજતો નથી કે કેવી બેદી—”

“પીદર, અઝીઝ પીદર!” ગુલનાર હવે પોતાનું બોલવાનુંથી થોભાવી નહીં શકવાથી પોતાના આપના પગપર પડી બોલી “ગમે તે હોય, પણ તમે આજે મારા જન કરતાંથી એક જન જે મને વધારે પ્યારો છે તેને બચાવ્યો છે, તેથી હું તમારી ઘણીજ આભારી છું.”

“એ તો થયું.” દઉલતખાન બોલ્યો “પણ આપણને એ ખત્રીલ શું કહે છે તે જલદીથી સાંભળવું છે, માટે આપણે તુરત જઈએ.”

દઉલતખાને નાવડી ચક્કાવવાનો હુકમ ગુલામોને આપ્યો અને તે નાવડી બોસકરસના પાણી પરથી નાચતી કુદતી આગલ વધી. હવે ગુલનારને તે પાણીની સપાટી ઘણીજ પસંદ આવી, અને તેની સપાટી પરથી ઉછલીને લાગતી પવનની લેહકી તેને મન બીહીસ્તની ઘણીજ સુંદર લહેકી હતી, તે ખુશનુદ હતી. દઉલતખાન ઉંડા વીચારમાં નીચી મુંડીએ તેમની સામે બેઠો હતો, જે અરસામાં તે બન્ને વ્હાંલાંઓએ ખુશાલીની નજરો એક મેકપર નાંખી હતી, અને કીનારો આવી પહોંચતાંજ એક ટક મલવાથી તે બન્ને પ્યારાંઓએ પોતાનો

હાથ ચાંપીને દાખ્યો, અને હવામાં મધુર ચુમીનો એક ધીમો મીઠો આવાજ ફેલાવ્યો.

તે દરમ્યાન ખુદ મહેલમાં શું બને છે તે આપણે જોઈએ. ખલીલ અને જુલીયન પેલા ઓરડામાં બંધ હતા, અને ઓરડાને મારેલા તાકાની ચાવી પાશા પોતાની સાથે લઈ ગયો, અને વલી તે ઉપરાંત બહાર બે હજારી ગુલામો નાગી તલવાર સાથે પહેરો ભરતા હતા—મગર તે સઘડું છતાં તે ઓરડાને અંદરથી એક ભેદી દરવાજો હતો જેની યાદ તો દરિયાતટનાને હતીજ નહીં! અને તે ભેદી દરવાજાની ચાંપ ખુદ્દિ દ્વારા અમીનાને હાથ આવી રહી હતી.

તે બે જવાનોને વાત કરવાને થોડીજ મીનીટ થઈ તેટલાં તે છુપો દરવાજો એકાએક ખુલી ગયો, અને અમીના તેમની સામે આવીને ઉભી. તેણીએ ખલીલ તરફ જોઈને કહ્યું “તમે અકેલા મારી સાંથે ચાલો.”

“તે નહીં બની શકે તેવું છે!” ખલીલ બોલ્યો “અગર જે મને છુટાપણું આપવામાં આવતું હોય તો મારા મીત્રનેથી આપવુંજ જોઈએ, તેથી અમે બેઉ તારી સાથે આવીએ.”

“તે નહીં બની શકવા જેવું છે!” અમીના બોલી “તમારા રશીકને કાંઈજ નુકશાન નહીં પહોંચશે—તમારી મને જરૂર છે, તમે ચાલો, તમારા બેઉનું બચું થશે.”

“હા, રશીક તું બેધડક જ, સારજ થશે.” જુલીયને કહ્યું.

આખીર ખલીલ ગયો, અમીનાએ પેલો દરવાજો પાછો બંધ કરીધો. ખલીલ ખુશી થયો. કેમજે તેણે વીચાર્યું કે તેને જુલીયાં

આગલ લઘ જવામાં આવતો હતો, મગર તે પોતાની ગણતરીમાં ભુલ્યો, તેનો ચેહેરો પાછો ચીતાતુર થયો કેમજે કુલીખાના ઓરડાને બદલે તેને કોઈ બીજા ઓરડામાં દોરવી લઈ જવામાં આવ્યો. તે ઓરડાનું એક માહેલું પારણું ખોલવામાં આવ્યું; અનીનાએ ખલીલને અંદર જવા કહ્યું, ખલીલે તેમ કીધું, તેની પાછલ પેશો દરવાજો ખહારથી બંધ કરવામાં આવ્યો, અને ખલીલે પોતાને એક બાનુ આગલ અકેશો ઉભેલો જોયો.

તે બાનુની ઉમર ત્રીસની હતી, મગર તેની લાલમલાલ ખુબ-સુરતી અને તેનાં મઝખુત બાંધાને લીધે તે કોઈ વીસ વરસની છોકરી હોય તેવું લાગતું હતું. તે ઉંચી અને ભરેલી હતી, અને સરોવરના ભરેલા એક ઝાડ મીસાલ તે સુંદર લાગતી હતી.

તેના ગાલ ગુલાબી અને ભરેલા હતા. તેની આંખો મોટી અને ચલકતી હતી. તેના બાલ શીકકા કેરબાને રંગના હતા, અને સાંપની માફક પેચદાર હતા. તે સુંદર બાલ તેની ઉઠાવદાર ગરદન ઉપર ઝુલતાં પડેલાં હતાં. અને તે બાલના છેડા તેની છાતીને અડ-ડતાં હતાં અને હવાની લેલકાથી વારંવાર ઉડીને તેનાં મોંઢાપર પડતાં હતાં, તેનું નાંક અણીયાળું અને જરાક લંબાયું હતું, અને તેના કીરમીઝી હોટોપર દવનાં ટીપાંનો બીણાસ હોય તેવો બીણાસ ફેલાયો હતો, અને તેના હોટની અંદરની બાણુએ દાડમના દાણાંની હાર ગોઠવાયલી હોય તેમ દાંતની બે સુફેદ દુધ જેવી હાર ગોઠવાયલી હતી. તેની ચામડી ગોરી ગોરી હતી, અને લહુના ભરાવથી તે ગોરી ચામડીએ કાંઈક ગુલાબી રંગ પકડ્યો હતો. તે અરધી બેઠેલી અને અરધી સુતેલી હતી. તેના પગના ટેટાં ગોટલાંની માફક ગંધાયલાં

હતા. તેને પેહેરેલી બદન તેની ગરદનપરથી કમર સુધી હતી જે તેના હીલને એક મરોડદાર વાંક આપતી હતી, અને તેની પટલી પટલી કમરને જાણે ચીટકીને વલગી રહી હતી. તેના ગોલ ઘટમારા હાથના પોંહચાપર હીરાની એસલેટ હતી, અને તેણે પેહેરેલો ટુરકીશ પાય-જામો તેના બેડ પગને નીચેથી સીકડીને પકડતો હતો, અને તેની ગુલબુદ્દન ખુશ્સુરતીને વધારે ખુશ્સુરત ચીતારતો હતો.—અગર જે ખલીલ ખુલીખાં સાથે કૌલથી બંધાયો નહીં હોતો તો જરૂર આએ ખુશ્સુરતીપર જાનોમનથી નીસાર થઇ જતો.

ખલીલ દાખલ થયો ત્યારે તે હડીને બેડી નહી, બદલે જરાક હીલીખી નહીં—તે એમની એમ અરધી બેડેલી અને અરધી સુતેલી જ હાલતમાં રહી, અને પોતાની ખુશ્સુરતી ખલીલને બતાવતી તે ચુપકીદી અખત્યાર કરી ખલીલને બારીકાથી તપાસતી રહી. તેણે ઇશારત કરીને ખલીલને પોતાની પાસે તેડ્યો, અને પોતાની પલંગ પાસેના એક ટ્રેચપર તેને બેસી જવાની નીશાની કીધી. ખલીલે તેમ કીધું.

“ઓ ટુર્ક” તેણે વાંસલી જેવા મીઠા આવાજે કહ્યું “તું જાણેછ કે તું કોણની આગલ બેડોછ તે?”

“જે હું બુલતો નહીં હોઉં તો” ખલીલ નમનતાઈબરેલી રીત બોલ્યો “હું દૈવતબાન પાશાની બહાલી મહોરદાર ઇસમીલદા બાનુ આગલ બેડેલો છું.”

“બહાલી મહોરદાર?” કચવાઈને ઇસમીલદા બોલી “તે દેવની બહાલી મહોરદાર એલખાવા કરતાં હું તારા જેવા એક ખુશ્સુરત જવાનની મહોરદાર તરીકે એલખાવા વધારે મગરૂર થઇશ.—”

“અને ત્યારે શું એવાજ વીચારથી તમોએ મને અહીંયા બોલાવ્યોછ કે?” ખલીલે પુછ્યું.

“ત્યારે કેવા વીચારથી?” ઇસમીલદા બોલી “હું આટલી બધી જોખમદારી ત્યારે ખીજા કયા વીચારથી મારે માથે વ્હોરી લઉં?”

“માનુ” ખલીલ બોલ્યો “હું આપને ગુસ્સે કરવા માંગતો નથી, મગર એકજ બોલ તમને ખાત્રી કરી આપશે અને મારો ખ્યાલ નહીં કરવાને કહેશે કે હું તો મારું દીલ કોઈ ખીજને અત્યાર આગમચનો આપી ચુક્યો છું.”

“ઘાટકી, ઘાટકી જવાન!” હવસી ઇસમીલદા બોલી, “હું મહારા દીલમાં મહોબત રાખું છું, તો તું કાંય તેની તરફ નફરતની નજર નાંખે છે?”

“માનુ—હું નફરતખી નથી નાંખતો ને ધીકકારખી નથી ફેંકતો” ખલીલે કહ્યું “હું તમારી મારે માટેની કાલજી સાર ઉપકાર માનું છું, પણ તમોને રૈશન છે કે મારા દીલનો પરદો મેં તમારી આગલ બોલ્યો છે.”

“કહે—મને કહે” ઇસમીલદા લાલ બની જતાં બોલી “તારા પ્યારની કોણ બાગ્યણ છે?—હા, પણ મને પુછવુંજ શું કામ જોધએ? ઝુલીખાની કાલી ચશ્મોએ તુંને લોહચુંબક મીસાલ ખેંચી લીધો છે કેમ?—ઝુલીખાનો પ્યાર તારે પકડવો એ નાદાની છે.”

“માનુ, તમે મને જોતાંની સાથેજ પ્યારમાં પડ્યાં છો એ અજનબખી છે.”

“ઓ નહીં. અમીનાએ તારી ખુબસુરતીનું ખ્યાન આપ્યું હતું,

અને તુને જોવા પછી હું જોઈંછું કે અમીતાનું કહેવું ખરું છે. ઓ ખલીલ, હું તુજ પર નીસાર છું, યાદ રાખ, ખલીલ, એક ઔરતની મ્હોબત નાઝુક અને નરમ છે, તેનો ગુસ્સો કહેરી અને ઝહેરી છે!”

“બાનુ” ખલીલ બોલ્યો “સંભાલો, પાશા હમણાં આવી લાગશે, અને તે આવતાં મને પેલા ઔરડામાં નહીં જશે તો મોટી પંચાતી થઈ જશે, મને જવા દો.

પણ ઇસમીલદા જાણે ખલીલનું બોલવું સાંભળતીજ નહીં હતી. તેનું માથું ગુલાબથી બનેલો એક તુરો ઝુલઈ પડે તેમ તેની છાતીપર ઝુલઈ પડ્યું.—અહહા! તે વખતનો ઇસમીલદાની ખુબસુરતીનો ચીતાર એવો તો ખલીલની આંખોમાં ચીતરઈ ગયો કે જે તેને ઝુલ્હીખાંને કૈલ નહીં આપ્યો હતો તો જરૂર આગે ખુબસુરતીના ફંદામાં તે ગીરફતાર થઈ જતો!

થોડીક મીનીટ સુધી ગુપચુપ ઇસમીલદા ઝુલેલાં સર સાથે વીચારમાં મશગુલ પડી રહી, અને જ્યારે ખલીલ જવાને વાસ્તે ઉઠીને ઉભો થયો ત્યારેજ તેણે ઝખાન ઉપાડી.

“ખુબસુરત જવાન” ધીમે રહીને તકીયાપરથી માથું ઉંચકી ખલીલની આંખમાં પોતાની સુંદર ચશ્મો ફેંકતાં ઇસમીલદા બોલી “તું હજુણખી મારા પ્યારને કમુલ કરતો નથી? હું જે છાતીમાં તારી મ્હોબતને પાલું છું તેને તું હજુણ ભુક અને પ્યાસથી મારી નાંખવા માંગે છે?”

“બાનુ” તે જવાન ટુકે બોલ્યો “તમારે ખાતીર, અને મારે વાસ્તે, હું તમારી પાસે માંગી લઉં છું કે તમે મને જવા દો.”

હજીજી તો ખલીલ ખોલી રહે તેટલાં પેલી દદા અમીના ઓરડામાં ધસી આવીને ખોલી “સંભાળો, નામવર પાશા પાછા ફર્યા છે, બાગીચામાં મેં પગલાં સાંભર્યાં છે.”

“જા, પ્યારા ખુલ ખુલ—જા!” તકીયાપરથી માથું ઉંચકી સીધી ખેસતાં ઇસમીલદા પ્યારથી ખોલી “જો મેં મોહબતને મલેલી હારના ખેખાખરાપણાંમાં કાંઈખી ધમકી તુને આપી હોય તો મ્હને માફ કરજો! મારો વીચાર સદા કરજો—અને તું મને જલદીથી પાછો મલશે.”

અને તે ખુબસુરત, મગર હવસમાં દીવાની અનેલી સુંદરીએ ખલીલ તરફ જોઈ પોતાનાજ હાથપર એક મીઠી ચુમી લીધી.

પ્યાર! આંધલો છે!!

તે ખુધ્ધી ઓરતે ધાસ્તીભરેલી ખેચયનીની નીશાની ઝાહર કરવા માંડી, અને ખલીલ તે ઓરડામાંથી નીકલીને તેની પાછલ પાછલ ચાલ્યો, પાશા જે ઓરડામાં ખલીલને છોડી ગયો હતો તે ઓરડા તરફ તે તેને લઇ ગઇ, અને દરવાઝો ખોલીને ખલીલને અંદર દાખલ થવાની ઇશારત કરતાંજ ખલીલ અંદર ગયો, અને પોતાના રશીક જીલ્લીયન મીલેદાને મળ્યો. તે ખુધ્ધા એક વાર ફરીથી ખલીલને અંદર ગયલો જોઈ લેવાની તલબ કરતી હતી, મગર દૈલતખાન પાશાના તુરતજ દાખલ થવાથી તે અટકી.

“શું બન્યું, રશીક? તું ક્યાં ગયો હતો, ખીરાદર?” જીલ્લીયને બહુજ આતુરતા સાથે સવાલ કીધો.

ખલીલે ઇસમીલદાની આબરૂને ધાંકવા કાંઈખી ખોલવાનું દુરસ્ત

ધારયું નહીં, પણ તેમ નહીંજ બની શકે તેવું હોવાથી તેણે ઉપર ટપકેથી કાંઠ અડાવ્યું. તે ગડબડ થોંટાલા બરેલા બોલવાની કાંઠાખી મતલબ જુલીયન ઉકલાવા જાય તે અગાઉ તો બાહરના દરવાજા આગલ કોમના પગલાં વાગ્યા, થોડે વખતે દરવાજો ખુલ્યો, અને દોલતખાન પાશા જણાયો.

“મારી સાથે ચાલો.” પાશાએ જુલીયન અને ખડીલ તરફ જોઈને કહ્યું.

તેની વસ્તીક્રમાં આસમાનો ઝમીનનો ફેરફાર થઈ ગયો હતો. અને “મારી સાથે ચાલો” તો વાક્ય ઉચારતા તે અસલના જેવો સખ્ત નહીં હતો, મગર બીલકુલ નરમ હતો.

જુલીયન અને ખડીલ તેના બોલવાને તાબે થયા, તેઓ જે રસ્તેથી પસાર થયા તે રસ્તા ઉપર પાશા અને તેમના સીવા બીજા કોઈ નહીં હતું, દોલતખાન પાશા તેમને પોતાની બેડીઓના કમરામાં લઈ ગયો, અને પોતાની માથુકોના ઓરડામાં એકવાર ફરીથી પગ મુકવા માટે તે આશકો ધણા ખુશી થયા. તે ધણાજ આરાસ્તે ઓરડામાં એક ન્હાતો સુંદર ફવવારો ઉડતો હતો, અને તે ફવવારા પાસે મુકેલા એક કોચપર લુકાસ અને ગુલનાર હસી-ખુશીથી બેઠેલાં જણાયાં. તેમની સામે થીરઝા અને ઝુલીખાં તેટલીજ ખુશાલી સાથે બેઠેલી હતી.

ખડીલને ઓરડામાં દાખલ થતા જોઈને લુકાસ એકદમ ઉછલીને તેને વલગી પડીને બોલ્યો “જેની ઝીંદગીના બચાવ માટે તું મદદગાર હતો તેની દુઆ કયુલ રાખ.”

“ મને તે વીટીપર પુરતો બરસો હતો.” ખલીલે કહ્યું.

જુલીયને હવે પોતાના રશીક લુકાસનો જન્મનો હાથ મઝાપુત પકડીને દાખ્યો, જ્યારે ગુલનાર અને થીરઝા મહેરબાની અને અન્ન-યખીના ભેલ સાથે તે જવાન દુર્કને જોવા લાગી, મગર જુલીખાંની અશ્મો તો ખ્યાર, મહોબત, અને મીઠાસના ભેગ સાથે ખલીલને નીહાલતી હતી.

લુકાસ ગુલનાર આગલ તે પછી જઈને ખેડો, અને દૌલતખાન પાશા કચવાટ બતાવતો નહીં જણાવાથી જુલીયન મીલેદાએ પોતાની માથુક થીરઝા પાસે જગ્યા લીધી—જ્યારે ખલીલ એકદમ જુલીખાં આગલ જન્મને ગોઠવાયે.

દૌલતખાન પાશા ઓરડાની વચ્ચેવચ્ચ ઉભો હતો, અને તે પેલી ચમત્કારીક વીટીને તપાસતો હતો. બોસફરસના આખ ઉપર સેતારા-ઓની ઝાંખી રૌશની વચ્ચે તેણે તે અન્નયખી આપનારી ચીઝને જોઈ હતી, અને હવે તેને પાછી ઓરડાની વચ્ચમાં મુકેલા રૂપેરી જુમ્મરના બબુકેદાર ઉગ્મલા વચ્ચે જોવા માંડી, મગર તે વધતીજ અન્નયખી પામવાનેજ જાણે તેમ થયું. આખીર, પાશાએ ખલીલ પાસે જન્મને પુછ્યું “ત્યારે મારે આ વીટીના ધરાવનારને કયા નામથી પીછાણવા?”

“ મેં આ આગમજ આમ નામવરને કહ્યું છે કે હું કોણ છું, અને તે ખુલાસામાં બીજો કાંઈબી વધારો હું કરવા માંગતો નથી.” ખલીલે કહ્યું.

“ ત્યારે તમે પાસે આ વીટી કયાંથી આવી?” અન્નયખી સાથે પાશાએ પુછ્યું.

“તે મારો ભેદ છે, મારા નામવર.” ખત્રીલે મક્કમપણે કહ્યું.

દૌલતખાન પાશાએ તે જવાન દુર્કને ધારી ધારીને જોયો, તે પછી તે ગંભીર વીચારમાં પડ્યો, તે પછી પાછું તેણે જવાન દુર્કને જોવા માંડ્યો, પાશાના મનમાં તેને માટે કાંઈ શક જતો હતો.

“ખરેખર આએ ઘણું જ ભેદી છે?” પાશા વીચાર કરી કરીને બોલ્યો “ભુત પીસાયની વાતો અથવા અરેખીયન નાઈટસના કીસ્સાઓ જેવું આએ કાંઈ છે. હું સરખસર અજ્ઞયખીમાં ગર્ક છું.”

“ઝીંદગીના ખરા બનતા બનાવો” ખત્રીલે બોલ્યો “કાંઈ કાંઈ વખત કહાણી કીસ્સાઓને જુલાવે તેવા હોય છે.”

“સાચું છે!” પાશાએ કહ્યું “કારણ કે આજ સ્થાનનો બનેલો બનાવ તમારા બોલવાની સમ્યાઈને ટેકો આપે છે. જે હું એમ—” અને હીંચા તેના મનમાં કાંઈ ખીજોળ ખ્યાલ આવ્યો “મગર નહીં, તે બનવાજોગ નથી! અંતે તેથી, પ્રહસ્યો” તેણે ઉતાવલે ઉમેર્યું “તમો અતરેથી એકદમ સીધારો.”

“શું નામવર ત્યારે આપ જે ખીહીસ્તમાં અમને લઈ આવ્યા તેમાંથી એટલા જલદીથી બહાર હાંકાઓ?” ખત્રીલે મોંહ મલકાવીને નરમીથી પુછ્યું.

“હું તો તમારા તરફથી કાંઈ અજ્ઞયખી પમાડનારો અહેવાલ જાણવાને આતુર હતો.” પાશા બોલ્યો “લેકીન—”

“હા, તમો અજ્ઞયખી પમાડનારા અહેવાલ જાણવા માંગતા હોવ તો બેલાશક, હું કમુલ છું. હું તમોને એવી એક વાત સંભલાઈ કે તમે ખીલકુલ અજ્ઞયખ થઈ જાઓ.”

પાશા કપ્પુલ થયો, અને બધાં જણાંઓ ખલીલની વાત સાંભ-
લવા આતુર થઈ મો સાથે બેઠા.

ખલીલની વાત સંઘડાંઓએ ઘણા ધ્યાનથી સાંભલી અને પાશા
તે વાત સાંભલીને ખુશ થઈ ગયો. જુડીયાં પોતાના આશકના
લખોમાંથી છેલ્લા શબ્દો નીકળ્યા ત્યાં સુધી તેના તરફ દીગમુઠ
જોતી બેઠી.

“માશાલ્લા, ખુબ કહી, ઘણી રસદાર વાત હતી.” પાશા બોલ્યો.

“નામવર પાશાને જણાવવાની રમ્મ લડંછું કે એવી એવી તો
છ સાત વાત મને યાદ છે જે એકેક કરતાં એકેક સરસ છે.”
ખલીલે અદખ કરીને કહ્યું “કાલે સહાંજના હું મારી ખીજ વાત
તમો સંઘલા આગલ કહીશ.”

“અહહા! મગર,-હા,-એ વાતને લીધે તહમને વારંવાર ઝનાન-
ખાનામાં આવવાનું થશે, ત્યારે તમો અને હું અકેલા રહીએ તો
બહુ સાર.”

“એ રીતે તો મારા તમામ વીચારો મગઝમાંથી નાબુદ થશે.”
ખલીલે લુકાસ અને જુલીયનને આંખનો ધશારો કરતાં કહ્યું “પાશા
નામવર, મારી વાત કરવાની મતલબ તો બાનુઓ આગલ બેસીને
કરવાની છે, જેથી તરેહવાર ખ્યાલ મારા મગઝમાં પડેલા થાયે ને
તેથી વાતમાં રસ વધે. એકલ દોકલ હું ને તમે વાત કરીએ તેમાં
કાંઈ મઝાહ નહીં આવે.”

“લેફીન તમો હરદમ માહરા ઝનાનખાનામાં આવો અને
જાવો એ મને પસંદ નથી.”

“ડીક, અમો હરદમ આવશુંખી નહીં અને જઈશુંખી નહીં. તમો અમેને તમારા મહેલમાંજ જગ્યા કરી આપો, અમો હીંયાજ રહીશું.” ખલીલ બોલ્યો.

પાશાના ધ્યાનમાં એ વાત ઉતરી ગઈ, પણ તેણે ખલીલની માથુક ઝુલીખાં તરફ જોઈને કહ્યું “ભતીજી, તમોને જવાનો હવે વખત થયેલો છે.”

“નહીં ચચાગન, મેં તો મહારાં માદર પીદરને કહ્યું છે કે એ દીવસ માહરી પીત્રેણો સાથેજ રહીશ.”

પાશાએ તે પછી ગુલામોને હુકમ કરીને કે ત્રણે જવાનીયાઓને દરેકને મહાલના જુદા જુદા ઓરડાઓમાં જગ્યા આપવી.

સડે પોત પોતાના ઓરડામાં વગે સગે થઈ ગયા, અને જમી ખાઈ ખાખમાં પડ્યાં. અરધી રાત થઈ ત્યારે ખલીલ બીદાર થયો. ખલીલે પોતાનો ઓરડો બારીકાથી તપાસવા માંડ્યો, તેને તે આરાસ્તા લાગ્યો. તે એક મુખમલી કોચપર લાંબો છર થઈને પડ્યો, અને સાંજના બનાવો ઉપર ગૌર કરવા લાગ્યો, તેટલાં તેના કાનો પર કોઈના ગાયણનો આવાજ પડ્યો. તેણે ભીંતને કાન દીધો, તો તે ગાયણ ગાનારનો આવાજ ઓલખીતો લાગ્યો, વધારે ધ્યાનથી તેણે સાંભળ્યું તો તે આવાજ જુલીયન મીસેદાનો લાગ્યો. તેણે જાણી લીધું કે જુલીયનને તેનાજ ઓરડાની પાસેના ઓરડામાં જગ્યા આપવામાં આવી હતી. જુલીયન શું ગાનું ગાય છે તે સાંભળવા વધારે અને વધારે ધ્યાન કરવા ગયો કે ગાયણ ધીમું પડી ગયું—અને રફતા રફતા તે સદંતર બંધ થઈ ગયું.—થોડે વખતે પાછો સાદ આગ્યો, અને જુલીયને એક બીજું ગાનું શરૂ કરીધું. ખલીલે

વીચાર કીધો કે અગર જો તે દીવાલ કોઇ તરફીયથી ફાટી જાય
તો તે જુલ્લીયન આગલ જઘને આખી રાત તેની સાથમાં ગુઝારે.
તે ખ્યાલથી તેણે દીવાલ જેવા માંડી, તો ખચીતજ તેને જેવું
જોઇતું હતું તેવું મથ્યું. દીવાલની પાંચ છ શીટને અંતરે એક ચાંપ
(જેવી ચાંપ ઘણી ખરી સુલતાની મહાલમાં હોય છે) જણાઈ.
તેણે નકકી માન્યું કે પાસેના ઓરડામાં જવાની તે છુપી ચાંપ
હશે અને તેવા ખ્યાલથી તેણે તે દાખી. મગર જુલ્લીયન મોલેદાવલા
ઓરડાનો દરવાજો ખુલવાને બદલે, ખલીલે જોયું તો ભીંતમાંનો
એક છુપો દરવાજો ફરી ગયો, અને ત્રણ શીટ પહોંચો એક રસ્તો
જણાયો.

પોતાના ઓરડામાંની બનીના ઉગ્મજાએ ખલીલે જોયું તો તે
રસ્તાને છેડે એક દાદર હતો. તેણે તે તરફ ચાલવા માંડ્યું, દાદર
આગલ જઘ પહોંચતાં તેણે નીચે નજર નાંખી તો છેક દુર એક
જીણી બની બલવાનો ઉગ્મસ પડતો હતો. ખલીલને કાંઈક હીમત
આવી અને તે સર-સર સર-સર દાદરપરથી નીચે ઉતરી ગયો.
નીચે જઈ પુગતાં તેણે હલવે હલવે આંબુઆંબુ જેવા માંડ્યું, તેવામાં
તેના કાનપર કોઇનો ઉંઘમાં ધોરવાનો સાદ આવ્યો. આંબુઆંબુ
વધારે ધ્યાનથી જોતાં તેણે એક બીજો નાનો દાદર જણાયો, જે પણ
તે ઉતરી ગયો, અને ત્યાં જતાંજ તેણે પેલો ધોરવાનો સાદ વધારે
મોટા આવાજથી સાંભળ્યો. તે સાદ ક્યાંથી આવતો હતો તેની
જુસતેજુ ચલાવવાના ધરાદાથી જોતાં એક ન્હાનો ઓરડો તેણે જોયો
જેમાંના એક હાલ હવાલ પલંગપર એક રાક્ષસી કદનો હબશી
સુતેલો જણાયો. તે ઝનગીના કમરબંદ સાથે એક નાગી તલવાર
બાંધેલી હતી જે તેના પલંગને લાગીને જુલતી હતી.

ખલીસે પોતાના પગલાં પાછાં ફેરવવાનો વીચાર કીધો, અને પોતાના ઓરડા તરફ તે જવા ગયો, પણ દાદર આગળ જવાને રસ્તે પહોંચતા તેણે એક દરવાજો બંધ થયેલો જણાયો અને દાદરની કાંઠળી ધનનસલ માલમ પડી નહીં.

એક પલ્લ તે ગભરાયો, પછી હીંમત લાવતાંજ તે પાછો ફર્યો. સંભાલથી ચાલતાં ચાલતાં તે પેલા હબ્બશી આગલ ગયો જે ભર ઉંઘમાં એક મુરદાની માફક પડેલો હતો. હબ્બશીના ઓરડાની પાસે તેણે એક દરવાજો જોયો, તેણે ધીમે રહીને તે દરવાજો ખોલવાનો વીચાર કીધો, પણ દરવાજો ખોલતાં કાંઈ આવાજ થાય તો પેલો હબ્બશી જાગી ઉઠે તેના ડરથી તેણે પાછલ પગલાં ભરવાનો વીચાર કીધો.

હવે શું કરવું તેના વીચારમાં તે પડ્યો. કદાચ તેના ઓરડા-માંની તેની ગયરહાજરી શોધી કહાડવામાં આવી હોય તો તેનું શું થાય? પેલો દરવાજો ક્યાંથી કુટી નીકળ્યો? તે બંધ કેમ થયો? કાણે તે બંધ કીધો?

તેને હીંમત એકડી કીધી અને પાછો પેલા હબ્બશી આગલ ગયો, હબ્બશી ઉંઘાયેલોજ હતો. તે હબ્બશીને જોતો જોતો તેની પાસેના દરવાજા આગલ ગયો, તે દરવાજાને ધીમે એક આંચકો માર્યો—તે ઉંઘડી ગયો, અને તેની ચશ્મે સામે મુખમલનો એક પરદો જણાયો. તે પરદાને ધીમેથી ખલીસે હટાડ્યો, અને તેણે પોતાને એક આરાસ્તા ઓરડામાં ઉભેલો જોયો. આ ઓરડામાં એક આદમી સુતેલું હતું—અને તે પેલી ખુશ્નુરતીનું સુંદર પુટલું—મસમીલદા—હતી.

ખલીસે તેને જોઈ ને જોઈજ કે પોતાની હાથ એક પણ

ખોલી દીધી. તેણે ધીરે રહીને દરવાઝો બંધ કીધો, અને પરડાને અસલ માફકજ જેમ હતો તેમ સરખો કીધો. તે આગલ વધ્યો, હીંચાં તેને ઇસ્મીલદા પોતાના તમામ પોશાક સાથે એમની એમ સુતેલી જણાઈ. તે પુર ખાખમાં ગીરફતાર હતી, ખલીલ આગલ વધ્યો, તે પાસેના એક ઓરડામાં ગયો જે ઓરડો તેણે પીછાણ્યો જે ઇસમીલદાએ તેને બોલાવીને વાત કરી હતી તેજ આ ઓરડો હતો. તે ખાલી હતો. તે બીજા ઓરડામાં ગયો, જેથી ખાલી હતો. તે ઓરડામાં એક દરવાઝો હતો જે દરવાઝાને ખલીલ ખોલવા ગયો, મગર તેને તાલું મારેલું હતું.

ઇસમીલદા સુતેલી હતી તે ઓરડામાં ખલીલ પાછો ફર્યો, તે ઇસમીલદાની પાસે ગયો. અને તેનું પવીત્ર કુદરતની અચ્છામાં અચ્છી કારીગરીથી બનેલું બદન બારીકીથી જેવા લાગ્યો. તેણે તરત જોયું તો ઇસમીલદા તે વખતે સ્વપ્નો જોતી હતી. કેમકે સઉથી પહેલાં તેના ચહેરાપર હસવું ફેલાયું—તે પસાર થયું—તે પછી તેના બવાં ઉપર ગુસ્સાની કરચલી ફરી વલી, ત્યાર પછી તે પાછી હસી, તેના મોતી સમાન દાંત તેના પરવાલાં જેવાં હોટામાંથી જણાયા, ત્યારપછી તેના ચહેરામાં ફેરફાર થયો, તેની છાતી ઉંચકાઈ અને ઉડો નીસાસો નાંખીને તે પાછી નીચે પડી, અને ચહેરા પર હસવું પ્રગટી નીકલ્યું. મગર ફરીથી તેના સ્વપ્નાની અસર ફેરવાઈ ગઈ: એક ગુસ્સા ભરેલો ચહેરો થઈ ગયો, ઇસમીલદાએ ખાખમાં પોતાનો જમનો હાથ ઉંચક્યો—પોતાની કમરબંદ સાથે બાંધેલું ખંજર ખેંચી કહાડયું—તેને ઉગામ્યું, અને ખલીલ તેનો હાથ પકડી લેવા જાય તે અગાઉ તેણે ખાખમાંજ તે ખંજર પોતાના સીનામાં ચલાવી દીધું—

ખલીલના હાથ લહુથી ખરડાઈ ગયા, અને ખુબસુરત ઇસ-
મીલદની લાશ તેના બીછાનાપરથી હેઠળ ગબડી પડી !

ખલીલ એકદમ ખાખમાંથી બીદાર થયો, અને તેણે જોયું
તો ત્યાં ન ઇસમીલદ હતી, યા ન કાંઈખી હતું ! તેથી, તેની પુરી
ખાત્રી થઈ કે તેણે પોતે કેટલો સ્વપ્નો જોયો હતો ! લેકીન, તેણે તે
પછી તે સ્વપ્ના ઉપર આધાર રાખી ઉઠીને આગલ ચાલવા માંડ્યું,
અને જે રીતે ખાખમાં તેણે કામ કીધું હતું અને જે સર્વે જોયું
હતું તે સઘળું તેની નજરે પડ્યું, અને તે સેવટે ઇસમીલદ આગલ
ખરેખર જઈને ઉભો રહ્યો !

ઇસમીલદ સુતી હતી, અને તે ઉંઘમાં બડબડતી હતી, લેકીન
ખલીલે પોતાની ખાખમાં ઇસમીલદાનું ખુન જોયું તે બનાવ બન-
વા નહીં પામ્યો. આખીર, બડબડી બડબડીને ઇસમીલદા ઉંઘમાંથી
જાગી ઉઠી.

ઇસમીલદાએ ધીરે રહીને પોતાની મોટી ચલકતી આંખો ખોલી,
તે ઉઠી છતાં એમજ માનવા લાગી કે સ્વપ્નો જોતી હતી, લેકીન
આંખ ખોલી રહીને તેણે જોયું તો તેની સામે ખલીલ ઉભેલો અને
ઉભેલોજ દેખાયો ત્યારે તે હસી ને ખોલી :

“ ખુબસુરત જવાન, શું તુંજ મારી સામે ઉભોછ કે ? હું
ખાખમાં છું કે બીદાર ? હા, હું બીદાર છું, અને તું અઝીઝ સુંદર
જવાન મારી ચશ્મો સામે ખડો છે-ઓ, તું મને કેવો ગમેછ ! ”

ખલીલે યાદ કીધું કે તેણે ખાખમાં જે જોયું તે ખરું પડ્યું,
પણ એટલુંજ નહીં બન્યું કે ઇસમીલદા મરણ પામી, અને એ
બનાવને તેણે પોતાને માટે સારો ધાર્યો.

“અઝીઝ ખલીલ, હું તારોજ સ્વપ્નો જોતી હતી” ખુશીમાં આવી જઈને ઇસમીલદા બોલી “મેં જોયું તો તું મને તારો પ્યાર સપુર્દ કરતો હતો, ઓ તે ખુશનશીબી!-ક્યારે તેમ બની શકશે? મને તુને પ્યાર આપતો જોઈને ઓ ખલીલ, હું બહુ રાઝી થઈ-હું શાદ થઈ, લેકીન અફસોસ, બીજી વખત મેં જોયું તો ઓ ખલીલ-ખલીલ તું મારા તરફ નફરતની નઝર ફેંકતો હતો! નહીં ખલીલ, મારું માન, હું ગુલ છું-તું ગુલની ખુ છે, હું જીસ્મ છું-તું જન છે, આવ, ખલીલ આવ” પણ એટલું બોલી ઇસમીલદા થોભી, અને તેણે પાછું ચલાવ્યું “લેકીન ઓ ખલીલ, મારો સ્વપ્નો તું વધારે સાંભલી લે-તેં મારા તરફ નફરતની નઝર નાંખી કે મારો પ્યાર ધીકકારમાં બદલાઈ ગયો-મેં પાશાનું ખંજર જે મારા બીજાના પાસે હતું તે ખાખમાં તારા તરફ ઉગામવા સાડ શોધ્યું-મગર ખંજર હાઝર નહીં હતું. ફરીથી તું મારા તરફ જોઈને હસ્યો-અને ત્યાર પછી હું બીદાર થઈ-હું ધારૂં કે તે સ્વપ્નો નહીં હતો, કેમજે તે સ્વપ્નો જોવા પછી હું જેવી બીદાર થઈ કે મેં તુંને,-મહારા જહાલા ખલીલ, તુંને-મારી આંખ સામે ઉભેલો જોયો-અને અઝીઝ, તારા ચહેરા ઉપર હસ્વાની નીશાની છે, તું હસેછ, મારા જન તું હસેછ-હસેછ.” ઇસમીલદા ગોયા પ્યારથી દીવાની બનીને શુરીદા અદાઓથી બોલી.

“બાનુ” નરમ આવાજે ખલીલ બોલ્યો “મેં આજે રાતે એવો ઘડો લીધો છે કે આદમ ઝાતને તેના પોતાના અંતકરણ ઉપર કાંઈબી કાબુ નથી. આદમ જે ચીઝ નહીં કરવાનો વિચાર કરે છે તેને વલગી રહેવાનું કામ મુશ્કીલ હોય છે. હું તમારી સાથે નરમીજ વાપરીશ. મેં શુલીખાને સાચ્યો રહેવાની કોશીશ

કીધી, લેકીન તમારો ચેહેરો મારી પાછલજ ગોયા બમ્યા કીધો. હું બેચયન બન્યો-મને ઉંઘ આવી નહીં, અને કોઇથી નોખમે આવી રાત્રેથી હું તમારા પગો ઉપર પડીને, થોડા કલાક આગમજ મેં તમારી સાથ જે ચાલ ચલાવી હતી તેની, મારી માંગવા આવ્યો છું.”

“ઓ, અઝીઝ ખલીલ !” ઇસમીલદા બડબડી “તું મારા કાનોમાં આ કેવા મીઠાસદાર સખુનો ઓચરે છે !”

“બાનુ ઇસમીલદા, તમે મને થોડા કલાક આગમજ તમારી સાથ ચલાવેલી ચાલ માટે દરગુઝર કરશો ?”

“બા જાનોદીલ, બાસરોચશ્મ, મહારા બહાલામાં બહાલા અઝીઝ ખલીલ !” દૌલતબાન પાશાની તે બૈરીએ આમ બોલતાંજ ખલીલને પકડીને પોતાની છાતી સાથ ઝોરથી દાબી દીધો.

“એક સખુન, બાનુ !” ખલીલ ઇસમીલદાની છાતીમાંથી દુર જઈ, તેની પાસે બેસતાં બોલ્યો “હું મને પોતાને વખાણુતો નથી, લેકીન બાનુ, કારામાનીયન કુટુંબનો હું એક બાવફા બેટો છું જે પોતાના કૌલને સાચુત રહે છે. ઝુલીખાંએ મારા ઉપર બરસો રાખ્યો છે, અને તેને મારામાં વિશ્વાસ છે. મારી ફર્જ છે કે મારે ઝુલીખાંને તેના કસમોથી રીહાઇ આપવી, ને મેં તેના પ્યારને કયુલ રાખવામાં ગોટું ખાધું હતું એમ કહી તેને તેનું છુટાપણું આપવું, આ કામ કાલે કરીને પછી-ઓ ઇસમીલદા, બહાલામાં બહાલી ઇસમીલદા, હું ત્હારાજ કદમો ઉપર પડીશ.”

“જેમ તુને સાર લાગે તેમ કર, ખલીલ, જેમ તુને ગમે

તેમ કર," ખલીલની આંખોમાં પોતાની આંખો ફેંકતા માયાથી ઇસમીલદા બોલી "કાલે તું ઝુલીખાથી છુટો થશે—અને ત્યાર પછી તું મારો થશે ! લેકીન કોઇથી તદખીરથી તું થોડા દીવસ હીયાજ—"

"તદખીર મૈનુદ છે, બે દીવસ તો ઝુરર આ મહાલની દીવારો વચ્ચે તોડી પાડીશ." ખલીલ બોલ્યો "મારા ઉપર ભરસો મુક."

"ઓ, આપણા માટે કેવી ખુશાલી નઝદીક આવે છે !" ઇસમીલદા ગોયા ખલીલનાં ચેહેરાપર દીવાની બની, અને તેના તરફ ટગર ટગર જોઇને બોલી.

"અને હવે મને રજા આપશો ?" તે જવાન દુર્ક બોલ્યો.

લેકીન ઇસમીલદા રજા શું આપે ? તે તો ખલીલનો વિચાર કરતા ખલીલ ત્યાં આવી રાતે કેમ આવી લાગ્યો તેના ખ્યાલમાં પડી.

"મગર તું હીયા કેમ આવ્યો, બહાલા ?" તેણે પુછ્યું.

"એક ચાવી, જે મારા ઓરડામાંથી મને મલી તનાથી હું હીયા આવ્યો " ખલીલ બોલ્યો " તેને મારા ને તારા દરવાઝા વચેના છુપા દરવાઝાને ખુલ્લો કીધો—અને તે ચાવીથી—"

ખલીલે પોતાની કમરબંદના પટામાં આગલાં ધાલ્યા, અને તે એકાએક બોલતો બંધ પડ્યો, અને ગુંચવાડાની તેણે એક નઝર ફેંકી.

"મારા અઝીઝ ખલીલ, શું છે ?" ઇસમીલદાએ ઝડપથી સવાલ કીધો " શું તેં કંઈ ઓચીતો આવાઝ સાંભળ્યો કે બહાલા ?"

“નહીં, લેકીન તે ચાવી મારા પટામાંથી કેડે પડી ગઇ છે!”
ખલીલ બોલ્યો “તે આ તકીઆઓ વચ્ચે પડી ગઈ હશે.”

“તનને તું તસ્દી ન આપ, જહાલામાં જહાલા ખલીલ”
ખલીલ બરોબર જણતો હતો કે તેણે ચાવી નાંખી દીધીજ નથી
અને જ્યારે તે ઢોંગથી ચાવી શોધવા વાંકો વલ્યો તે વખતે
ધસમીલદા બોલી “તનને તું તસ્દી ન આપ” તે પાછું બોલી “એ
એક નજીવી ખીના છે. આ મહાલની દીવારોમાં જેટલાં દરવાજા
છે તેટલાં બધાની એક ચાવી મારી પાસે છે.” તે મલકાઇને બોલી
“તે તેજ ચાવી છે જેનાથી અમીના તુને હોંયા લાવી હતી. લે
આ રહી તે, તારી પાસે રાખ, જહાલામાં જહાલા ખલીલ,—અને
આવતી કાલે સહાંજના મારા હાથોમાં તુને દાખાવવા માટે આ ચાવી
એક તીલીસમાત સમાન થઈ પડશે.”

ધસમીલદાએ તે ચાવી રજુ કરી, ખલીલે તેના હાથ ઉપર
ચુમી લેતા તે ચાવી લીધી, અને બોલ્યો, “સલામ, જહાલી ધસ-
મીલદા!” અને તે એમ બોલી રહીને બહાર પડ્યો. ખલીલે દરવાજો
બોલ્યો, અને તેમાંથી પસાર થઈ રહ્યા બાદ દરવાજો બંધ કરીધો.
રસ્તામાં એક દીવો બલતો હતો જેના ઉગ્ગસથી ખલીલ છેડેના એક
દરવાજા આગલ ગયો. તે દરવાજો તે ચાવીથી બોલીને ખલીલ
તેમાંથીખી પસાર થઈ ગયો, અને પોતાની પાછલ દરવાજો બંધ
કરીધો. ત્યાં તેને એક દાદર જણાયો, જેપર ચઢીને પોતાના ઓરડા
આગલ ખલીલ જઈ પહોંચ્યો, કમરામાં જઈને તે ખીજાના ઉપર
સુતો—અને નીંદ્રાદેવીએ ધણી ઉતાવલે તેના ઉપર કાપુ મેલવ્યો.

આગલી રાતે તેણે શું શું કર્યું હતું તેના કાંઈ એક હર્ફખી

ખીજી સહવારે તેણે લુકાસ અને જુલયન આગલ કહાડ્યો નહીં, તેણે તે બેઠ પોતાની છાતીમાંજ છુપાવેલો રાખ્યો, અને તેમાં તેની કોઈ ઉંડી મતલબ સમાયલી હતી. ત્રણે મીત્રાને વખતસર નાસ્તો પાણી આપી જમાડવામાં આવ્યા, અને રમવા માટે તેમને રમત ગમતની ચીજો સપુર્ણ કરવામાં આવી. તેમને બાહર જવાની રજા નહીં હતી, તેથી આખો દીવસ તેઓ તેમની આગતા સ્વાગતા કરતા ગુલામો સીવાય કોઈને જોઈ શકતા હતા નહીં.

સ્થાંજ પડી ત્યારે તેમને તે ખુબસુરત સુંદરીઓના ઓરડામાં દાખલ કરવામાં આવ્યા, જ્યાં તેઓ પ્યારથી છલાછલ થતી છાતીએ દાખલ થયા. દઉલતખાન પાશા ત્યાં ખલીલની વાર્તા સાંભળવાની રાહ જોતો બેઠેલો હતો.

લુકાસ ગુલનારની પાસે બેઠો, -જુલીયન થીરઝાની પાસે-ન્યારે ખલીલ જુલીખા પાસે બેઠો, તે વૃંધ પાશા આ જોઈ કાંઈજ બોલ્યો નહીં. ઇસમીલદા સાથે ખલીલને ગુફતેગો થઈ હતી છતાં ખલીલ આગલી સાંજનીજ મુઆફક જુલીખા તરફ પ્યાર ભરી ચશ્મો ફેંકતો હતો. તે ત્રણે જોડાંઓ ખુશ ગુફતેગો લાંબો વખત સુધી કરે તેટલામાં તે પાશા ખલીલની વાત માટે અધીરો પડી ગયો, અને ખલીલે પોતાની વાર્તા કહેવી શુર કીધી.

ખલીલની વાર્તા દઉલતખાન પાશાએ બહુ ધ્યાનથી સાંભલી, પ્યારમાં ચકચુર થયલા લુકાસ અને ગુલનાર, જુલીઅન અને થીરઝાએથી તે પોતાના બહાલાની વાર્તા મહોબત ને માયાની લાગણી સાથે સાંભલી.

ખલીલની વાર્તા પુરી થયા પછી પાશાની દુખતરો હવે અજ્ઞ-

યજ્ઞ થઈ કે મહાલમાં વધારે વખત ગુઝારવા માટે ખલીલ હવે બીજી કોઈ યુક્તિ આજમાવશે ! લેકીન ઝુલીખાને શીકર ઝરાખી ન હોતી, કેમજે તે તો ત્યારનું ખલીલનું દીલ જાણી ચુકી હતી કે તે નવી વાર્તાથી વખત લંબાવી શકશે.

“તમે ધણા હુસ્યાર છો.” પાશાએ ખલીલ તરફ જોઈ કહ્યું.

“આપની મહેરબાની છે.” આમ બોલતાં ખલીલ રહેજ નમ્યો.

“લેકીન” દહલતખાન પાશા બોલ્યો “હવે વખત નઝદીક આવે છે———”

“આપ નામવરની રજાથી” ખલીલે વચ્ચે પુરાધને કહ્યું “જો મરજી હોય તો હું બીજી એક વાર્તા કહું, જે બેશક આપને ઘણીજ મનપસંદ આવશે.”

“જુઓ, મારા મીત્ર” પાશા હસ્તો બોલ્યો “અરેબીયન નાઈટ્સમાં સુલતાના રકેહેરેઝેડે પોતાની ઝીંદગી બચાવવા અને વખત લંબાવવા સુલતાન આગલ વાર્તાઓ કીધી, અને હું અચ્છી રવેશે સમજું છું કે દર સાંજના મને વાર્તાઓ સંભલાવીને ખુશી રાખવાની તમારી મતલબ એટલીજ છે કે તમે અને તમારા બે મીત્રો આ મહાલમાં વધારે વખત ગુઝારી શકો.”

“આપ જે બોલ્યા છો તે તરફ નકારમાં બોલવું એ આપના દરજ્જા આગલ અપમાનના સખુનો થઈ પડે” ખલીલ બોલ્યો “હા, મારા મીત્રો આ બીહીશતખાનામાંથી બહાર પડવા જરાખી રાઝા નથી, આપ નામદાર જોઈ શકશે કે આપની બેટીઓ તરફ આ બે ગ્રહસ્થો જે ચાહ રાખે છે તે આપની બાણુજી તરફ હું જે ચાહ

રાખું છું તે ઘણો ઉંચ પ્રકારનો છે, અમોએ અમો કેવા દરજ્જાના આસામીઓ છીએ તેની વીગત તમો નામદાર આગલ ઝાઢેર કીધી છે, અને હવે આપ નામવરની રજા હોય તો આપ એ ખાનુ સાહેબોના હાથે અમારા હાથ સાથે જોડી આપશો.”

શું કરવું અને શું બોલવું તેના વિચારમાં દહિલતખાન પાશા થોડીક મીનીટ સુધી ગુંચવાયેલો રહ્યો, અને ત્યાર પછી તે બોલ્યો “આપ ત્રણે જણે આપના દરજ્જાનો અહેવાલ કહ્યો છે તે ખરું છે, લેફ્ટીન તે અહેવાલ દરોસ્ત છે એમ હું કેમ જાણી શકું ?”

“આપ નામવર” ખલીલ બોલ્યો “ખચર કાઢવા ગમે તો માણસોને મોકલાવો, અને જો આપને ખચર મલે કે અમોએ અમારા ઉંચા દરજ્જા માટે જો કાંઈપી કહ્યું છે તેમાં સહેજથી સહરાગાત કરી છે તો તમો ફરમાવો તે સમજને પાત્ર થવા અમો આસરોચસ્મ હાઝર છીએ. તે દરમ્યાન અમને કમદી તરીકે———”

“તે સઘવું ખરું, લેફ્ટીન જાણો કે મારી બેટીઓને પરણાવવા હું તમ્યાર થાઉં તોથી મારી બાણુજી જુલીખાને પરણાવવાનો હકક મને નથી. તેના માઆપ તેને ગમે ત્યાં——”

“હું કૌલ આપવાને હીમત કરું છું કે જુલીખાનો હાથ મારા હાથ સાથે મેલવી આપવામાં નામવર કેદીઆસકર ઝરાખી વાંચો લેશે નહીં.”

“આપ જાણતા નહીં હશે કે મહારો સાલો કેદીઆસકર હાલમાં બારે ગમગીન રહે છે, અને તેવા વખતમાં તે મહોખત અને પ્યારની વાતમાં પોતાનો વિચાર આપી શકે તેમ નથી.” પાશા બોલ્યો.

“ઝડપમાં બોલાયલી વાત ઉપરથી મેં જુલીખાં પાસેથી જાણી

લીધું છે” ઝુલીખાં તરફ મહોત્તની ચક્ષ્મો ફેંકતાં ખલીલ બોલ્યો
 “ કે કોનસતેનતીનોપલમાં ચાલતી ખુનખ્વાર ગમખારીનો ભેદ મેલવવા
 નામદાર સુલતાને ઝુલીખાંના પીતાના સરપર ગંભીર ફર્જ મુકી છે.
 લેકીન ઝુલીખાં અને તેના માન પીતાએ પાક ખુદા ઉપર ઇતખાર
 મુકવો જોઈએ, કેમજે તેનો પવિત્ર લાય મોટો છે અને ખરા ગુન્હા-
 ગારને બાહર લાવી પાક અલ્લાહ નીદોષને ઝુર્ર અચાવશે.”

દોલતખાન પાશાએ ફરીથી ખામોશી અખખાર કાઢી-જે
 વખત દરમ્યાન ખલીલ ઝુલીખાંની આંસુથી ભરાઈ આવેલી ચક્ષ્મો તરફ
 જોઈ તેના કાનમાં દીલસોઝીના સખુનો ઉચારવા લાગ્યો.

“ એવો માણસ હું નથી કે વપ દખતે જે સાંભલ્યું તે ઉપર
 મત આપી દીધું” પાશા બોલ્યો “મારો વિચાર થાય છે કે આપ
 સાહેબોના દરજ્જાની જુસ્તેજુ કરવા માણસોને મોકલું. અગર જે
 તપાસ સંતોષકારક નીવડી તો હું તમારા હાથો જોડી આપવાને
 રાઝી થઈશ.”

“ બહુજ યરહકક વિચાર છે” ખલીલ બોલ્યો “ત્યારે સાહેબ
 જુસ્તેજુ ચલાવવાને આપને ખીજ યોવીસ કલાકની ઝુર્ર છે. વખત
 જવા દો, જુસ્તેજુ થવા દો, અને તે દરમ્યાન વલી હું તમને કાંઈ
 અચ્છી ચીઝ સંભલાવીશ.”

“ આપની મતલબ સારવામાં ખલીલ આપ ઘણા દુરઅંદેશ
 છો,” પાશા હસીને બોલ્યો “અચ્છું. જેમ મરઝી, આપની મરઝીમાં
 આવે તેમ થવા દો. આપ ત્રણે યોવીસ કલાક પાછા મહારા મહેમાન
 છો-લેકીન આગલીજ શર્તે.”

“મંજુર.” ખલીલે સર જુકાવ્યું.

ત્રણે જવાનીયાને તે રાત્રેખી તેમના ઓરડામાં મોકલાવવામાં આવ્યા.

ખલીલ હવે પાછો વધુ વખત પોતાના ઓરડામાં અકેસો થયો. થોડો વખત જવા પછી તેણે આજે પણ જુલિઅનને ગાનું ગાતો સાંભળ્યો.

ખલીલ ખીછાનામાં બેસી રહ્યો. કેટલોક વખત વીત્યા બાદ તેના દરવાજાપર ટકોરા પડવાનો આવાજ આવ્યો. તેણે ઇસમીલદાએ આપેલી ચાવીથી દરવાજો ખોલ્યો, અને અમીના અંદર આવી. તેણે આવતાં વાર નાંક ઉપર આંગલી મુકી.

“પાશા આજે રાતના પોતાની બૈરી આગલ આવવાના નથી” તેણે ધીમા આવાજે કહ્યું “અને જાનુ ઇસમીલદા, આપની આતુરતાથી રાહ જુએ છે.”

“હું તમારી પાછલ આવવાને તૈયાર છું,” ખલીલ બોલ્યો, અને એમ બોલતાની સાથેજ તેણે એક સોનામોહોર તે ખુધીયાના હાથમાં સેરવી દીધી.

“તમારો દરવાજો બંધ કરો” અમીના બોલી “અને તમારી સાથે ચાવી લઈ લો.”

ગુપત્યુષ તેઓ દાદર ઉતરી ગયાં, ચાલ પસાર કરી, અને ઇસમીલદાના ઓરડામાં દાખલ થયાં. અમીના ચાલી ગઈ, અને તે જવાન દુર્ક ફરી એક વાર વૃધ્ધ પાશાની જવાન મહોરદાર આગલ અકેસો રહ્યો.

આગલી રાત કરતાં કોઈ બીજા હમે ઇસમીલદાએ લીલાસ સજ્યો હતો. તેનો પોષાક હાલમાં દુર્કાંશ હત્યને જદ્દે યુરોપીયન હત્યપર હતો. તેના ભરેલા ગોરા ગોરા ખભાંપર તેના કાલા ઝુલફે લખડતાં પડ્યાં હતાં અને તેનો દેખાવ કોઈપણ જવાનને તેના તરફ મહોખ્ખતથી ખેંચી લે તેવો હતો.

“મહારા ખુશસુરત ખલીલ” તે બોલી, અને ખલીલ તેના તરફ આગલ વધ્યો, “તેં આ મહાલની દીવારો વચ્ચેના રસ્તાઓ જાણી લીધા છે—અને તું તહારં વચન પાળીને મારી આગળ આવ્યો છે.”

“તમારા હુકમને માન્ય કરવાને, ઓ વહાલી ઇસમીલદા” ખલીલે હસીને કહ્યું “જરાબી વીલંબ લગાડ્યો નથી. હં, પણ, પાશા હું ધારું છું કે કાલ સ્લાંજ પકીથી આપની પાસે નથી આવ્યા કેમ?”

“તેં તે કેમ જાણ્યું, મહારા વહાલા ખલીલ?” પોતાની પાસે ખલીલને ખેસાડતાં ઇસમીલદાએ સવાલ કીધો.

“ફક્ત અનુમાનપરથી કહું છું, વહાલી ઇસમીલદા” ખલીલે જવાબ આપ્યો “કેમજો પાશા જો આવી ગયા હોતે તો તેવણ પોતાનું ખંજર જો હાંથા લુટી ગયા હતા તે લઈ જતે.” એમ બોલતાં બોલતાં ખલીલે તે ખંજર હાથમાં લીધું “આહા, બહુ અચ્છી બનાવટનું છે, કેમ વહાલી? હા! હા! હા! હા!” અને ખલીલ મક્કરથી હસ્યો.

“હા—પણ, વહાલા ખલીલ, તેં વચન પાલ્યું છે કે?” ઇસમીલદાને યાદ આવી જવાથી તેણે સવાલ કીધો.

“વચન,—ઝુલીખાં માટે કે?” ખલીલ બોલ્યો “મેં ટક શોધ-

વાને ફાંફાં તો માર્યા—”

“ઝો, ત્યારે” ઇસમીલદા સહેજ ગુસ્સાથી બોલી “તો આજેખી એમ થયું કે ઝુલીખાં હળુણ એમજ માનેછ કે તું તેને ચાહેછ?”

“આજ સહાંજની મ્હારી ઠંડી રીતભાતથી” ખલીલે જવાબ દીધો “મેં ઝુલીખાંને એમ તેના દીલમાં માનવા દીધું છે કે મારામાં તેને લગતો ફેરફાર થઈ ગયો છે.”

“તેં તેમ કીધુંછ ખરું કે? તુને ખાત્રી છે કે તેં તેમ કીધુંછ, હાં, બહાલા ખલીલ?” ઇસમીલદા પોતાનો ખુબસુરત ચહેરો ખુશાલીભર્યો ફરીને બોલી “જો હું તુને નહીં માનું એમ તો નથીજ, તું મને કદીખી ફગવાનો તો નહીંજ, કેમ?”

આ સાંભલી ખલીલે મોંઘ કુમકાવ્યું, એ જોઈ ગભરાઈ જઈ ઇસમીલદા બોલી “બહાલા ખલીલ, ગુસ્સે ના થતો! તું કેમ જાણી શકે કે મારા દીલમાં તારા ખ્યારે કેટલી અંધી હદ સુધી જગ્યા લીધી છે!—હું તુને મારા તમામ દીલથી ચાહુંછ, બહાલા ખલીલ, આજનો આખો દીવસ મેં ફક્ત તારો ને તારોજ ખ્યાલ કીધો છે—તારા ચહેરાનો છાપ મારા મનમાંથી ઝરાખી ખસ્યો નથી! બહાલા ખલીલ, અગર જો હું ઝુલીખાં માટે અદેખા બની હોઉં તો! તું મને માફ કરજે, મ્હારા બહાલા, માફ કરજે.”

“હું તુંને માફ કરુંછું, સુંદર ઇસમીલદા” તે જવાબ હુકે કહ્યું “ખાત્રી રાખજે કે હું તુને માફ કરુંછું, લેકીન મારું બોલતું સાંભલી લે; આજે સહાંજે ઝુલીખાંના કાનમાં ફક્ત અરધોજ દજન સખુન હું ઝોચરી શક્યો હતો, તેથી મારાથી ઝુલીખાંને છુટા

કરવાની વાત થઇ શકી નહીં, પાશા મને ઝુલીખાં સાથે વધારે વખત વાત કરવા દે, તો કામ થાય. કાલ સહાંજ સુધી હીંયાં રહેવાને મેં યુક્તી આજે સહાંજે પાશા આગલ લગાવી હતી, હવે તો આવતી કાલે તું વાર્તા સાંભલવા હાજર થાય અને અમે બીજા વધારે દીવસ રહી શકીએ તેવી ગોઠવણ કરે તો સાફ.”

“એ ગોઠવણ કેમ કરે?” ઇસમીલદાએ સવાલ કીધો ‘મારી સાવકી બેટીએ અને મારા વચ્ચે એવી કોઈ જાતની મહોખ્ખત નથી કે જેનો લાભ લઈ તું સુચવે છે તે ગોઠવણ હું કરું, તેમના ઓરડામાં કોઈખી વખત હું જતી નથી અને તેઓ મારા ઓરડામાં પગ મુકતી નથી.”

“કોઈખી રવેશે,” ખલીલ બોલ્યો “ખ્યારી, ત્હારે કાયદો તોડીનેખી ત્યાં હાજર થવું, કેમજે તે સીવાય હવે વધારે વખત હીંયા અમે રહી શકીએ તેવો ઉપાય નથી. કંઈખી યુક્તી રચ.”

“કેવી રીતે?” ઇસમીલદાએ સવાલ કીધો.

“કાલે સહાંજના” ખલીલે કહ્યું “હું પાશા આગલ બીજી વાર્તા કરીશ, અને વાર્તા પુરી થાય તે વખતે તું તાલ કરીને ત્યાં આવી લાગજે, ત્હારો મીઝાજ ખોલી દઈને તું પાશાને કહેજે કે એ વાર્તા અને આગલ કહેવાઈ ગયલી બધી વાર્તાઓ સાંભળવાનો તુંને શૈક થાય છે, અને તેમ કરીને તું મને થોભાવી શકશે, હા, પણ તેમ બનવું નેઈશેજ, હું કે?”

“શું તું મ્હારી ઉપર બહેમ લઈ જાય છે, બહાલા ખલીલ?” તે ખ્યારમાં ગીરફતાર થયલી અઓરતે પુછ્યું. “શું તું ઝરાખી

શક લઈ જાય છે ?” અને તેણે ખત્રીલને પાસામાં લઇને દાખ્યો.

“નહીં, હું શક લઈ જતો નથી.” ખત્રીલે બડબડતાં કહ્યું.
“લેકીન યાદ રાખજે ઇસમીલદા, કે હજુણ હું ત્યારે થયો નથી, કાલે ઝુલ્લીખાંને હું ચેતાવશ, અને પછી,—હું ત્યારે છું, ને તું મદારી છે.”

“હા મારા જનન” અને એમ બોલતાંજ ખત્રીલને ઇસમીલદાએ વધારે ઝેરથી પાતાની છાતીએ ફરીથી દાખ્યો. “પછી આપણે પ્યાર કરશું, અને પ્યાર ને પ્યારથીજ રહીશું.—મારા જનન, તું તું જાણે કે મારો પ્યાર તારાપર કેટલો બધો છે ? તું કદી, કદીખી મારા પ્યારને—”

લેકીન, હીંચા પાશાની અઝોરત બોલતાં બોલતાં અટકી પડી, અને ખત્રીલ તેના પાસાંમાંથી આહીસ્તા આહીસ્તા દુર થયો અને બોલ્યો: “આપણને હવે છુટા પડવું જોઈએ, બહાલી ઇસમીલદા ! આપણે બેઠ જો પ્યાર ધરાવીએ છીએ તે આપણને જોડી દે તે પલની વાટ તો જોઈએ છીએ, મગર, હમણાં તો ઇસમીલદા આપણને અલગ રહેવુંજ સાઈં થઈ પડશે, કેમજે રાત ઘણી વહી જશે.”

“મને જણાય છે કે” હવસમાં ઘેલી બનેલી તે ખુખસુરતી વચ્ચે બોલી—“તું ચાહે તે કર, પણ જલદીથી મારો થા, તારો પ્યાર, તારો પ્યાર—”

એટલું બોલતાં તે મોહમ્મત મસ્તાની સુંદરી તકીઆપર કુલના એક ઢગલા મીસાલ ઢલી પડી.

“ઇસમીલદા, બહાલી—પ્યારી ઇસમીલદા, હુંખી તો તુને તારા પ્યારનો બદલો મારા સાચા પ્યારથી આપવા રાઝી છું, લેકીન

ઝુલીખાને સાફ છોડું—તો તારો હાથ જોડું.”

“ ફરીથી કહું છું, મહારા ખુશ્ખુરેત ખલીલ, કે તું ચાહે તેમ કર” ઈસમીલદા બોલી “લેક્ટીન, યાદ રાખ કે કાલે સ્હાંજના આપણે સાથે જોડાઈએ એવું થાય તો ઘણુંજ સારું, એા મહારા” ખલીલ, ખલીલ, ખલીલ.” અને એમ બોલનાંજ ઈસમીલદાએ ખલીલના હોટપર પોતાના હોટ દબાવ્યા, મગર, તેજ પક્ષે અમીના ગભરાયલા ચેહેરા અને ધુરંજતા હાથપગ સાથે એરડામાં દાખલ થઈ અને બોલી “ પાશા આવે છે ! મેં મોટા દરવાજામાં ચાવી ફરતી સાંભલી છે.”

એક, ખલીલ ને ઈસમીલદા, ઉભાં થયાં—ખલીલે પાશાનું ખંજર જે બીજાનાપર પડેલું હતું તે હાથમાં લીધું.

“ તમારે હીંચાંચી કેડે નહારી જવું જોઈએ” અમીના ખલીલ તરફ જોઈ બોલી “ એક પક્ષબી બોલવી સજાવાર નથી !—એક પક્ષબી નહીં.”

“ નહારી જાય !—પણ કયે રસ્તે ?” ગભરાયલા ચેહેરા સાથે ઈસમીલદાએ અમીનાને સવાલ કીધો “ નહીં, નહીં,—આપણને એને હીંચાજ કેડે સંતાડવો જોઈશે ! આપણને એને હીંચાજ સંતાડવોજ જોઈશે !”

“ સંતાડવો !—એ નહીં બની શકે તેવું છે,” અને અમીનાનું આખું બદન, માથાથી પગ સુધી, થરથર ધુજતું હતું. “ પેલો, પેલો, જુઓ, એજ રસ્તો ફકટ છે.” અને તેણે મખમલના પરદા પછવાડેના દરવાજા તરફ આંગલી બતાવી.

“ ત્યાં ?” ઈસમીલદા લગભગ ચીખ પાડીને બોલી—અને/તેનો

ચેહેરે મૌત નેવો શીકકો ક્ય થઈ ગયો.

“આનુ!” ગભરાતથી અમીના બોલી “એકખી વધારે પત્ર બોલવો, અને સમજો કે આપણે ત્રણે જણ બોસકરસના પાણીમાં પડેલાંજ છીએ!”

“હા, હા,—તુ કહેછ તેમજ થવું જોઈએ!” ઇસમીલદા થોડાજ વખતની ગુંચવણ પછી બોલી “જા-જા, અમીના, પાસેના ઓરડામાં તું દોડી જા, અને પાશાને જરા થોભાવ.”

અમીના પવનની પીઠપર દોડી; અને ત્યાર પછી ઇસમીલદાએ ખલીલને કહ્યું “આ રસ્તે સીધાર, મારા જહાલા ખલીલ, આ રસ્તે સીધાર!”

તે મખમલના પરદા તરફ ઇસમીલદા દોડી ગઈ—ઝડપથી તેને ખસાડ્યો—અને તેણે અંદરનો દરવાજો ખોલ્યો. ખલીલ તે તરફ ધસ્યો, લોકીન ઇસમીલદાએ તેને અટકાવીને કહ્યું “ખલીલ, તું પાશાનું ખંજર ના લઈ જતો.”

“જહાલી ઇસમીલદા” ખલીલે ઝડપમાં કહ્યું “તું ખંજરના ગુમ થવા વીશે કાંઈખી ખુલાસો કરજો.”—અને તે ખંજર લઈને ત્યાંથી ચાલી ગયો!

તેની પાછલ દરવાજો બંધ કરવામાં આવ્યો—અને મખમલનો પરદો બરોબર સરખો ખેંચી અને પોતાના માથાપરના બાલ બરોબર સરખા કરવાનો ઇસમીલદાને વખત મલે તે આગમજ તો દૌલ-તઆન પાશા ઓરડામાં દાખલ થયો. ઇસમીલદાએ પાશાના ચહેરાપર એક નજર નાંખીને ખાત્રી કરી લીધી કે તેને કાંઈખી શક ગયો હતો નહીં.

ખલીલ આગલ વધ્યો, તે જાણતો હતો કે જે રસ્તે તે જતો હતો તે રસ્તામાં હાથથી ગુલામને સંત્રી તરીકે પહેરો જરવા નાગી શમશીર સાથે રાખવામાં આવ્યો હતો. લેકીન તેને દહેશન નહીં હતી, કેમજે તેની સાથે પાશાનું ખંજર તૈયાર હતું.—તે ખંજર સાથે ખલીલ એક સીંહ મુઆફક ઝોરદાર થયો હતો.

ખલીલ આગલ વધ્યો, તેણે ચાલમાં એક દીવો બળતો દીઠો. પથરની એક સીડી ઉતરી જતાં તેણે કાઠના પગલાં સાંભળ્યા,— અને થોડે વખતે તેણે પેલાજ હાથથી ગુલામને નાગી તલવાર સાથે પોતાની તરફ આવતો જોયો. ખલીલ બહાદુરીથી તેની તરફ ધસ્યો, લેકીન આગલ જઈને ધીમાં સાદે તે બોલ્યો “મ્હને તું હીંયા જુએ છે તેનું કારણ હું ધારું છું કે તું મમજી ગયો હશે.”

તે જવાન દુર્કની હીમત જોઈ તે હાથથી બે ઘડી છક્ક થઈ ગયો. તેની તલવારની અણી નમી પડી, અને તેણે ખલીલનો દમામદાર ચેહેરો જોઈ નરમાશ વાપરવાનું મન કર્યું. લેકીન, તે કાંઈક દમામથી બોલ્યો: “હા, મગર, મ્હારા વડાઓની હીલચાલની મતલબ કેમ ઉઠાવી શકું?”

“ગુલામો ખીજ માણસોને હોય છે તેવીજ હુશ્યારી ધરાવે છે” ખલીલ ઠંડા આવાજે બોલ્યો.

“એક ગુલામને કુદરતી હુશ્યારી હોય છે” હાથથી બોલ્યો “પણ તે હુશ્યારી વાપરવાથી તેને અટકાવવામાં આવે છે, અચપણથી તેને ગુલામ તરીકે ઉધારવામાં આવે છે, અને તેથી તેના વિચારો છુટાપણથી વેગલા રહે છે.”

“ઓહોઓ, તારા વિચારો તો મને બહુ છુટા લાગે છે.-દોસ્ત, હું તુને જોઈને ખરું કહું છું કે ઘણાજ ખુશી છું.”

તે કદાવર મોટા હબશીએ કોઈખી માણસને કદીખી તેની સાથે આવી નરમીથી વાત કરતાં સાંભળ્યો નહીં હતો.

“આ એક અગ્નયય પ્રકારનું મકાન છે, જ્યાં ત્હારા જેવા અગ્નયય આદમીને ચોકી કરવા રાખ્યો છે.” ખલીલે કહ્યું.

“હું તમને પણ એક અગ્નયય આદમ તરીકેજ જોઉં છું, જે આવી રાતની વખતે અગ્નણ છતે હીંચા સાહેબીથી ફરે છો!” હબશી બોલ્યો.

“હું આ જગ્યાથી તદ્દન અગ્નણ્યો તો નથી કેમજે તારા શેઠ દહિલતખાન પાશાનો હું દોસ્ત અને મહેમાન છું.”

“જે હોય તે.” હબશી બોલ્યો “તમે મહાલનો રસ્તો ચુક્યા છો, આગળ ચાલો, હું તમને રસ્તો બતાવતો તમારી પાછળ ચાલું છું.”

“મને મારા ઓરડામાં જવાની ઉતાવલ નથી, પણ હું એમ કહું કે તું હીંચા કોઈ ખજાનાની ચોકી કરે છે કે બાનુ ઇસમીલદાના ઓરડામાંથી નીકલેલા ભુલા પડેલા બીચારા કોઈ બોળા શીકારની તપાસ રાખે છે?”

તે સાંભળીને હબશી ફરીથી ખલીલને અગ્નયયખીથી જોવા લાગ્યો, અને આખીર તે બોલ્યો: “અગરજો હું પાશાનો ખજાનો તપાસવા રહ્યો હોઉં તો હું તે ખજાનો ક્યાં છે તે તમને નહીં બતાવીશ.”

“મારા રશીક, મેં તુને ખજાનો બતાવવા ક્યારે કહ્યું ને તેની વાત?” અલીસ બોલ્યો “જો, મારી તરફ જો! શું તને હું એવો આદમી લાગુ છ કે જે ખજાનામાં ઘુસીને પેટ ભરવા માંગતો હોય!”

“કદાચ તેમ નહીંબી હોય” તે હાશી બોલ્યો “લેફ્ટાન, મારે ઇસમીલદાના ઓરડાની ચોકીબી કરવી હોય તો શું તમોને લાઝેમ કે બાનુ ઇસમીલદાના ઓરડામાંથી બહાર નીકળ્યા પછી તમો મારી સાથે તે બાબદ ઉપર વાત કરો?”

“વાત ખાતગી છે-અને રેહેશે.” અલીસ બોલ્યો “હું એટલું તો જોઈ શકું છ કે પાશાની એ ઔરત, જેવી એક ઘણીયાણીની રીતભાત હોવી જોઈએ તેવી, વફાદાર નથીજ. એ વાતથી તુંબી વાકેફ છે, કેમ બોલ્યો નહી?” અને તેણે હાશીનો બેદ લેવા તેને કુસલાવતાં તેનો બરડો ઠોક્યો.

“હા, પણ સમજો કે હું પાશાનો ખજાનો તપાસવા રહ્યો હોઉં ને સાથે લાગો પાશાની ઔરતના ઓરડાની તપાસ રાખવા રહ્યો હોઉં, અને તમે મને ઉંઘાયેલો જોઈને ઇસમીલદાના ઓરડા તરફ ગયા તે વાત તમે જાહેર કરો, તો શું મારું સર તનથી જુદુ નહીં થઈ જાય?—મને તો ઇસમીલદાની ચોકી કરવાની છે.”

“તો શું તુને આખી રાતબર હીંચા ચોકી કરવાની છે?” અલીસે પુછ્યું.

“હા-ને તેમ કરતા ચુક્યો, ચોકીમાં ભુલ થઈ, ને હું ઉંઘાયો, તો મારું સર તનથી જુદુ થાય.”

“નહીં એટલી ખાત્રી રાખજો કે તું મારી આગલ બધી વાત કરેછ તેથી હું તુને ફસાવશ નહીં-એમ તો કાલે રાતરે હું હીંયાથી આજનીજ મુઆકેક પસાર થઈ ગયલો, ત્યારેખી તું તો ખાખમાં પડેલો હતો!” ખલીલે કહ્યું.

“આ તમારું બોલવું જુહું છે-ખીલકુલ ગલત છે.” કાંઈક ગુસ્સાથી તે કાલા ગુલામે પોતાના સુદેદ દાંતો કચકચાવીને કહ્યું.

“ખીલકુલ સાચ્યું છે.” ખલીલ બોલ્યો “જો વધારે કહું તો તું શરાબની ખુમારીમાં મસ્ત હતો-અને ત્હારી તલવાર ત્હારી પાસે નાગી પડેલી હતી, અને તું ધરોધર ઘેરતો હતો.”

થોડીક પલ તે હજશી ગુલામ ખલીલને જોતો વિચારમાં ઉભો રહ્યો, પછી તે બોલ્યો. “લેકાન આપ હીયાં કેમ આવી શક્યાં?”

“તેની સાથ તુંને કામ નથી.” ખલીલે કહ્યું “મગર, તું જાણી ચુક્યોછ કે હું હીંયા આવ્યો હતો.”

“અને ત્યારે હવે, તમે હીંયાથી જેમ જલદી જાઓ તેમ સાઈ” તેં હજશીએ કહ્યું “પાશા ઘણું કરીને હવે આવી લાગશે. તમે તમારા ઓરડા તરફ ચાલો, હું તમારી પાછલ આઉંછું.”

“ભોમીયાનું કામ એ હોય છે કે રાહદારીની આગલ આગલ ચાલીને રસ્તો બતાવવો” ખલીલ બોલ્યો “માટે તું આગલ ચાલ, હું તારી પાછલ આઉંછું.”

તે હજશીએ પોતાની નાગી તલવાર ઉંચકી ચાલવા માંડ્યું, અને ખલીલ તેની પાછલ પાછલ ચાલવા લાગ્યો, તે હજશી ચાલતા ચાલતા થોડે થોડે વખતે પાછલ ફરીને ખલીલને જોતો રહ્યો.

ચાલતા ચાલતા મોટા દરવાજા આગલ આવી લાગતા હજી જરા થોભ્યો, તેજ વખતે એક ભુક્યો વાઘ જેમ પોતાના શીકારપર તડાપ મારે તેમ ખલીલ તે હજીપર ધસારો લઈ ગયો, તેને પકડી નીચે પટક્યો, તેની છાતીપર પોતાનો પગ દાખ્યો, અને હાથમાનું ખંજર તેના કાલા ચહેરા સામે ધર્યું.

“આની મતલબ શું છે?” તે હજી ધુજતો ધુજતો બોલ્યો.

“બોલ, ઇસમીલદાનો ભેદ બોલ,” ખલીલ બોલ્યો, પણ ખલીલ બોલી રહીને આગલ ચલાવે તે આગમજ ઇસમીલદાનો ઓરડો દુરથી ખુલવાનો આવાજ થયો, અને તે હજી ગુલામ ખલીલના પંજ તળેથી બીહતો ધુજતો બોલ્યો “પાશા આવે છે.”

“તો ઉઠ!” ખલીલે કહ્યું “મગર, યાદ રાખ કે તું જે સમ-શીર મહારીપર ચલાવવાની કોઈ કોશીશખી કરશે તો તહારો જન તહારા તનના પીંજરાને છોડી જશે અને તહારા કુટુંબના તમામ આદમીઓનો બીલકુલ નાશ થઈ જશે.” અને શેર કુદકો મારીને ઉઠે તેમ પેલા ઝંગીની છાતીપરથી ખલીલ કુદકો મારીને ઉઠ્યો અને પોતાના હાથમાનું ખંજર તેણે તૈયાર રાખ્યું.

“સાંભલો, પગલાં નઝદીક આવે છે” પેલો હજી વધતા ગભરાટમાં ખલીલ તરફ જોઈ બોલ્યો “આપ પેલે રસ્તેથી ચાલી જાઓ, નહીં તો હું મરીશ—તહારો જન જશે—અને ઇસમીલદાના જનપર આઝાબ ગુજરશે.”

“એક વાક્ય સાંભલી લે, અને પછી હું બતાવેલે રસ્તે તુરત ચાલી જઈશ.” ખલીલ દમામથીજ મગર ધીમાં આવાજે બોલ્યો

“મહારી સાથ તહને જે વાત થઇ તેનો એક શબ્દજી ઇસમીલદા નહીં જાણે તેની યાદ રાખજે, અગર ઇસમીલદા આગલ કાંઇજી તું ખોલ્યો કે યાદ રાખજે મહારામાં જે છુપી શકતી છે તેના ઝોરથી હું તુને અને તહારા કુટુંબીઓને જડ મુળથી ઉખેડી નાંખીને—ત્યાહ કરીશ. તું ના જાણતો કે હું કોઈમામુલી માણસ છું” અને એટલું ખોલતાંજ પાછલે પગલે ખલીલ હટી ગયો અને તે પુર ઝડપથી ખતાવેલે રસ્તે ઉતરી ગયો.

તે ગયો ત્યાં સુધી તેના વીચીત્ર ખોલવાનો અને તેના વીચીત્ર આવભાવનો ખ્યાલ કરીને તે ઝંગી તેની તરફજ જતો રહ્યો, અને પછી પાશાના નઝદીક આવતાં પગલાં તેણે વધારે નઝદીક આવેલાં સાંભલીને તે ફરી ગયો અને પાશાનો આકાર દેખાતાજ તે તલવાર નમાવીને ઉભો.—પાશા આવ્યો, અને ત્યાંથી પસાર થઇ ગયો.

પેલી તરફ ખલીલ પોતાના ઓરડામાં જઈને ખાખમાં પડ્યો અને તેણે સહવારના ઉડીને જોયું કે કોઈજી અસાધારણ બનાવ બનેલો હતો નહીં, ત્યારે તે સહમજી ગયો કે ઇસમીલદાનો અને તેનો ભેદ સાચુત રહેવા સાથે પેલા હબ્બશી ગુલામેજી રાઝ ફાશ કીધો નહીં હતો.

સહાંજના રાખેતા મુજબ લુકાસ, જુલીઅન, અને ખલીલ પોતપોતાની પ્યારીઓ આગલ ગોઠવાયા, દઓલતખાન પાશાજી બેઠેલો હતો. ખલીલે પોતાના વચન મુજબ પોતાની તરફથી એક દીલપ-ઝીર વાર્તા પાશાને કહી સંભળાવવી શુર કીધી.

ખલીલની વાર્તા જ્યારે પુરી થઈ ત્યારે પાશાને લાગ્યું કે ખલીલની આગલી વાર્તાઓ કરતાં આજની વાર્તામાં વધારે મીઠાસ

અને વધારે લીઝઝત હતી. વાર્તાના ખલાસ થવા સાથે વાર્તાના વલાંપર ઉડતો સોય કરતો પાશા ઝમીનપર જોઈ જોઈ ખ્યાલ કરવા લાગ્યો, જ્યારે પેલી ત્રણે હુરીઓ પોતાના આશકો તરફ ખુશીની નજર નાંખવા લાગી.

તેટલામાં દરવાજાપર કોઈએ ઠોકા માર્યા અને ખલીલે પોતાની સુંદર માથુકાને તેજ વખતે આંખનો ધશારો માર્યો, ઝુલીખાં તુરતજ ખલીલથી દુર થઈ ગઈ અને દુર જઈ બેસી; જ્યારે ઠોકાથી અજ્ઞ-યખીમાં ગરકાવ ગયલા પાશાએ તે હીલચાલની મતલબ ઉઠાવવાની તમીઝ રાખી નહીં !

“કોણ દરવાજો ઠોકે છે? હું હીંચા છું તો કોણની મગ્ગલ છે કે આ એરડાના દરવાજાને હાથખી લગાડે!” પાશા ગુસ્સા અને અજ્ઞયખીથી બોલ્યો, અને તેણે પોતેજ ઉઠીને દરવાજો ખોલવાનો ઇરાદો કરતાં પોતાની શમશીરપર હાથ ધર્યો !

ઘણા જોશથી તેણે દરવાજાના ખુલતાં સમેટજ સાં ઉભેલો જે આકાર જોયો તેથી તેના ગુસ્સા તુરતજ સમી ગયો, અને તે નરમ થઈ ગયા.

“મહારા પ્રાંતમ, આપની રગ્ન હું હીંચા આવવા માટે માંગી લઉં કે?” પાશાના ખભાંપર તે મકેહીલાથી બરેલી ઝૈરતે પોતાનો સુંદર હાથ મુક્યો, અને ઘણા પ્યારના આવભાવથી પુછવા લાગી.

પાશા તે હાથથીજ ગોચા પાણી પાણી થઈ ગયો !-અને, તથી, તે જવાબમાં બોલ્યો “પ્યારી પ્રીયા, તલને માલરી પાસે કોઈખી જગ્યાપર તો આવવાની મનાઈ નથીજ નથી. મગર, હીંચા પારકા મદો છે!”

“કોઈ હરજ નથી” બેદરકાર હોયે ઇસમીલદા બોલી “હું નીકાળપોશ છું. મહને તેઓ સાથ કોઈ કામ નથી, મગર તેમની વાર્તા માટે મહને શૌક થયો છે.”

“એમ છે? તો, આવ. ચાલ મહારી પાસે બેસ, અને વાર્તા તું સાંભળ.” પાશાએ તે ઓરડામાં પોતાની મ્હોરદારને લેતાં કહ્યું. પણ કાંઈ યાદ આવ્યું હોય તેમ બોલ્યો “લેકીન, આજની વાર્તા તો ખલાસ થઈ ગઈ છે બહાલી ઇસમીલદા.”

“તો બીજી શરૂ કરાવો.” ઇસમીલદા બોલી “હું આજે આવી, અને મહારે માટે તકલીફ ઉઠાવવામાં ન આવે એથી તે કોઈ વાત છે?”

“તુને ખબર થઈ તો હવે વાતમાં શૌકથી થાય એમાં નવાઈ નથી, ત્યારે ખાતીર હું પેલા જવાનને પોતાની બીજી વાર્તા ચલાવવા કહીશ.” પાશા પીગલી પડ્યો, અને તેણે ખલોલ તરફ જોઈ કહ્યું “ખલીલ, જો આપ એક વાર્તા વધારાની આજે કહી સંભલાવો તો મહેરબાની. બાતુ સાહેબ ઇસમીલદાને વાર્તાઓનો મહારી માફક શૌક છે, એવણે હું વાર્તા સાંભળું છું તે જાણ્યું છે, મહારી હાઝરી હોયા હોવાથી એવણે બીન દહેસ્તે માહરી આગલ આવ્યા છે, મહારી બેટીઓની માદર તરીકે એવણે હોયા પધાર્યા છે, અને તહમે બધાં અમારાં બચ્ચાંઓ છો, કોઈ શીકર નથી, આપ એકાદી વાત ચલાવો. ઇસમીલદા બાતુનો જીવ ખુશ થાય તો માહરો જીવ ખુશ થયલો સહમજજને.” અને તે કરડો માણસ હાલ એક શીતરતી મોહરદારના પંજન તળે પીગલીને પાણી થઈ બોલતો હતો.

“આપનો હુકમ સરોયશ્મથી બજા લાવવા ખુશી છું.” ખલીલ બોલ્યો “મગર, આજે હવે હું એક લાંબી વાર્તા સંભલાવી શકું

તેમ નથી, આજે એકાદી ન્હાની ચાંચ ખોલીશ, લેકીન જો હુકમ થાય, તો કાલે એક સઉથી સરસ વાતની વાર્તા કહી સંભલાઉં—”

અને હીંચા પાશા હસ્યો “આ તો ત્યારે હું કસ્યો ! આનુ ઇસ-મીલદા વાર્તાના ખુબ શૈક્ષીન છે, ત્હમે વાર્તાના કુવાના કુવાઓ પેટમાં રાખોછ તેવા લાગોછ, અને ત્યારે હવે એનો છેડો કેમ લાવી શકાશે ?”

“હું લાવીશ.” ઇસમીલદા ખોલી “હું એકાદ બે વાતો પછી નહીં ધારતી કે વધારે તકલીફમાં એમને ઉતારું.”

“તકલીફમાં ઉતરશેજ-એવણ એવી તો રસીલી વાતો કહે છે કે ખોલો નહીં.” પાશા ખુશમીઝાજથી હસીને ખોલ્યો, અને તેણે વધાર્યું “ચલાવો, ખલીલ.”

પાશા પોતાને બેડો આકેલ સહમજતો હતો, મગર તે પોતાની ઔરતના હાથપર કેવો વેચાતો હતો તેનો ખ્યાલ તેને ક્યાંથીજ હોય ! તેની ઔરત નીકામ પછવાડેનો એક સાંપ હતી ! અને, પરદાની પછવાડે જનાનખાનામાં ઝકડાયત્રી પુરકાપોશ ઔરતોખી બાજે વખત કેવી કેવી પુરાઇઓ ચલાવે છે તેનો એક નમુનો આ ઇસમીલદા હતી !!

ખલીલે ખીજ વાત કહેવી શુર કીધી, અને તે દરમ્યાન ખલીલથી ઝુલીખાં જુદી ખેડી હતી તેપર પાશાનું ધ્યાન ખેંચાવા છતાં તે કાંઈ ખોલ્યો નહીં, તેને તે આખદમાં ખીચારાને સહમજખી ન થઈ શકી ! પણ, જુલીઅન અને લુકાસ તથા તેમની માશુકો તે ખીનાથી અન્યથા થયાં, અને ઇસમીલદાને તે જોઈ મનમાં અને મનમાં ઠંડક થઈ કે તેનો બહાલો ખલીલ હવે ઝુલીખાંને છોડી દેવામાં પોતાના વચનને સાબુત હતો !

“વાર્તા ખત્રાસ થઈ અને અધાં પોતપોતાના ઓરડામાં ગયાં, અને પાશાખી ઇસમીલદાને તેના કમરામાં છોડી પોતાના કોઈકામને માટે મહાલની બહાર ગયો.

હવે, પેલી તરફ ખલીલે આજ રાતના ઇસમીલદાના ઓરડા તરફ જવાને બદલે કાંઈ નવું ભેદી પગલું ભર્યું:

તેણે પોતાના ઓરડામાંની દીવારમાં એક બીજી ભેદી ચાંપ જોઈ હતી જે તેણે દાખી, અને તેજ વખતે જુલીઅનના ઓરડાની દીવારમાં એક દરવાજો ખુલ્લો થઈ ગયો! પરીણામમાં ખલીલ અને જુલીઅન એકબીજાની સામસામા થઈ ગયા, અને ખલીલને તેમ જોઈ જુલીઅને પુકાર્યું “આ શો નવો ભેદ છે, ભાઈ ખલીલ?”

“ચુપ-ચુપ, મોટેથી ન બોલ” ખલીલે ધસી જઈ જુલીઅનના મોંઢાપર હાથ મુકી દેતાં કહ્યું “હું તુને એક ભેદી કામ માટે આજની રાત પસાર કરાવવા માંગુ છું-ચાલ, ત્હારાં કપડાં ઉતાર, મ્હારા કપડાં જે ઉતારી આપું છું તે તું પહેરી લે-જલદી કર-જલદી કર.”

ખલીલના કહેવા મુજબ જુલીઅને પોતાના કપડાં ઉતારવા માંડ્યા, અને કપડાંની અદલાબદલી દરમ્યાન ખલીલે પોતાની અને ઇસમીલદાની મુલાકાતોના સંબંધમાં જુલીઅનને થોડુંક કહેવા જોગું જલદીથી જણાવ્યું, અને ઉતાવલે તે બોલ્યો “મ્હને સાંભલી લે, મ્હારે થોડો વખત ત્હારા આ ઓરડામાં ગુઝારવાનો છે અને ત્હારે મ્હારા ઓરડામાં. મ્હારા કમરામાં દાખલ થતાંજ તું ત્યાનો દીવો ખુલ્લો નાંખજે, અને પેલી અમીના તેડવા આવે કે કાંઈખી બોલ્યા

વગર તુ ગુપચુપ તેની પાછલ પાછલ જજો. તુને મહારે બદલે આજે ખલીલ તરીકે ઇસમીલદાની પાસે જવું પડશે.”

“તો શું ઇસમીલદાની પાસે જઈને મહારે મહારી થીરડા તરફ બેવફા થવું, એમ?” જુલીઅને ગભરાઈને પુછ્યું.

“નહીં-નહીં, ગભરાઈશ નહીં, ખીરાદર, ગભરાઈશ નહીં.” મોંઢ મલકાવીને ખલીલે ઝટ કહ્યું “જેમ હું મહારી વહાલી તરફ બેવફા નથી; તેમજ ત્હારેખી ત્હારી વહાલી તરફ બેવફા થવાનું નથી. ઇસમીલદા સાથે તો સીફ ધોંગધતુરાથી કામ લેવાનું છે. નકલી મ્હોખ્ખતથી ઝરા શેરનીને જલમાં લપેટી ગપેટી નાંખવી છે. વધારે સાંભલ, અગર જો ઇસમીલદા મહારે બદલે તુને જોઈને અજ્ઞાપી બતાવે તો તે ગુસ્સે નહીં થઈ જાય તે માટે ત્હારે હીકમત વાપરવી જોઈશે. તું ઇસમીલદાને એમજ કહેજો કે પાશાએ ગફલતથી તુને મહારા ઓરડામાં મોકલ્યો, અને મહાને કોઈ ખીજમાં. જુલીઅન, ખીરાદર, ખીલકુલ ગભરાઈ જતો ના, મગર તાલતલાવટથી તું એ ખુબસુરત બલાને ઠંડી મીઠી રાખજો. હમણાં તું મહાને કાંઈજ પુછવાનો ઇરાદો ના કર, આપણને આપણી વહાલી માથુકાઓ મલે ત્યાં સુધી તો આએ મક્કાનમાં એવી હીલાકુતુરથીજ દીવસ ગયડાવવા પડશે.”

“અજબ બેદી આપ છો, ખીરાદરે અઝીઝ” ખલીલની આંખોમાં આંખ નાંખીને જુલીઅન ખુશીના એક મલકાટ સાથે બોલ્યો “હું તો બહુજ તઅજજુઅ હું ખીરાદર.”

“વખત આવે બેદ ખુતશે.” ખલીલે જુલીઅનનાં ખભાંપર હાથ મુકીને સહમજન્યું “હું જે કાંઈખી કરું અથવા બેદી બેદી બોલું તે માટે ત્હમારે તઅજજુઅ થવાનું નથી, કેમજે જે થશે તે બધાંનાં

બલાંમાંજ થશે. હા, લેકીન, સાંઝલી લે, અગર જો ઇસમીલદાની મુલાકાત દરમ્યાન પાશા બાશા કદાચ આવી લાગે તો ઇસમીલદા અને અમીના જો રસ્તેથી તુને નહાસવા કહે તે રસ્તેથી નહાસી આવવામાં ઝરાકબી થોભતો તું ના. અને તે રસ્તામાં જો તુને એક હાથથી મલે તો તુને નહાસી જવામાં તે સવલતા કરી આપશે, તે હાથથીને તું તહારી આગલ આગલ ચાલવા કહેજે અને તેની પાછલ પાછલ તું ચાલજે. જા, હવે તું મહારા ઓરડામાં જા, અને મહારા તકીઆની નીચે એક ખંજર છે તે તું લઈ લેજે.”

“ખંજર? ખંજર ક્યાંથી?” જુલીઅન પુછવા પડ્યો.

“એ ખંજર પાશાનું છે, અને મહારી સલામતીને ખાતીર મેં તે ઉપાડી લીધેલું” ખલીલે સહમજબ્યું “તુંથી તહારી સલામતીને વાસ્તે તેને તહારી સાથમાં લઈ લેજે, પેલા હાથથીની ઝરા ધાસ્તી રહે છે તે ધાસ્તી તે ખંજરથી દુર થઈ જશે.”

તે પછી ખલીલના ફરમાવ્યાથી તેના ઓરડામાં જુલીઅન દાખલ થયો, અને પેલી છુપી ચાંપ જેની સહમજ ખલીલે આપી તે ચાંપ તેણે અદર જઈ બીજી તરફ ખશેડી દાખી, જેથી દીવારનો દરવજો બંધ થઈ ગયો, અને જુલીઅનના ઓરડામાં ખલીલ તથા ખલીલના ઓરડામાં જુલીઅન જુદા પડ્યા.

જુલીઅને ખલીલના કહેવા મુજબ તકીઆ તજેથી પેલું ખંજર ઉઠાવી લીધું, અને તે પછી તેણે ખત્તી બુખારી નાંખી. પછી તે સોચમાં બેઠો કે ખલીલની મતલબ શું હતી. મગર તેણે દીલમાં અચ્છી રવેશે સધ્યારો લીધો કે ખલીલ જેબી ફરમાવતો તે કાંઈ સારાને માટેજ હતું. ખલીલપર તેને પુરો વીશવાસ હતો,

અને તેથી તેણે જે જે કહ્યું હતું તે પ્રમાણે વર્તવાનો તેનો વીચાર વધુ મક્કમ થયો. ઘણો વખત સુધી તેને બેસી રહેવું પડ્યું નહીં, કેમજે દરવાજાની કળમાં કુંચી ફરવાનો સાદ આવ્યો, અને દરવાજો ખુલી ગયો.

બાહરથી જે ઉગ્મળો દરવાજાનાં ખુલતાં સમેટ અંદર ઘોળાઈ પડ્યો તેનાથી જુલીઅન જોઈ શક્યો કે તે આકાર બુધ્ધી અમીનાનોજ હતો. અમીનાએ તો ખલીલના પોશાકમાં જુલીઅનને દુરથી ઓલખ્યો નહીં અને તેણે રાખેતાની ઈશારતથી તેને બોલાવ્યો “આપ ખુબસુરતી અને પ્યારના ગુલીસ્તાં તરફ આવવાને તૈયાર છો?”

જુલીઅને જવાબમાં કાંઈ કહ્યું નહીં, મગર નમાવેલી મુંડી-એજ જેબમાં હાથ નાંખીને એક સોનામોઢોર ખેંચી કાઢી તેને અમીનાના હાથમાં મુકી દીધી. અમીના હસીને ફરી ગઈ, અને તે આગલ ચાલી, જુલીઅન તેની પાછળ ચાલવા લાગ્યો.

ઈસમીલદાના ઓરડાની છેક લગોલગ આવ્યા પછીજ ફરતી વખતે અમીના ન્યારે કાંઈ કહેવા ગઈ ત્યારે તેની નજર જુલીઅનપર પડી, અને તે જોઈને તે દદા એક સાંપે ડાંખ માર્યો હોય તેમ ચોકી “આપ-આપ ક્યાંથી?”

અને જુલીઅન કાંઈબી બોલે તે અગાઉ ધ્યાન આવી જતાંજ તે જુલીઅનના મોંઢાપર એકદમ હાથ મુકી દેતાં ધીમેથી બોલી “ચુપ કરો-હીંયાં વધુ વાર થોભી શકાયબી નહીં, અને કાંઈ બોલી શકાયબી નહીં.” અને, તેટલું કહેતાંજ તેણે બાજુના એક ઓરડામાં જુલીઅનને નરમ આંચકાથી હડસેલ્યો, અને પછીજ બોલી “હીંયાં હવે

ખોલો, ખુલાસો કરો, આજ રાતના ત્હમારા દુર્કાંશ મીત્રના કમરામાં ત્હમે કેમ, ક્યાંથી ?”

“હું ધારણ કે કોઈ ગફલતથી પાશાએ મહને ખલીલના ઓરડામાં અને ખલીલને મહારા ઓરડામાં મોકલી આપ્યો.” ખલીલના શીખવ્યા મુજબ જુલીઅને જણાવ્યું.

“મગર, ત્હમારા ઓરડામાં અંધાર કેમ હતું? અમીના જેતું તે વખતે તે બાબદ પર ધ્યાન ખેંચાયું નહીં હતું પણ હવે જ્યારે ખલીલને બદલે જુલીઅનને જોવાથી અંધારાની બાબદ યાદ આવી ગઈ, તે હવે અજબબીથી પુછવા પડી.

“ત્હમે આવ્યા તે વખતની થોડોજ વખત અગાઉ બ-તી ખુન્નઈ ગઈ.” જુલીઅને અડાવ્યું “બ-તીમાતું ખુશખુદાર રઓગન ખલાસ થઈ ગયલું તેથી ખુન્નઈ ગઈ.”

“હંઅ!” વીચારથી અમીનાએ દુકારો પુર્યો, અને પછી જુલીઅનની કમરબંદના ખંજર પર નઝરજવાથી તે પુછવા પડી “અને આ ખંજર? એ?”

“ખલીલના ખીજાનાના તકીઆ તજે મુકેલું હતું, હું સુવા માટે તકીઓ ખશેડવા ગયો કે તે મલ્યું, મેં ઉઠાવી લીધું, તેટલાંજ દરવાઝામાં આવાઝ થયો, ખંજર મેં કમરબંદમાં લઈ લીધું, ત્હમે આવ્યા, ત્હમે મહને ખોલાવ્યો, અને હું આવ્યો.” ખલીલે તમામ નીરદોશ આવભાવથી ઢોંગ કીધા.

“મગર, આપ જાણો છ કે હું આપને ક્યાં લાવી છું?” અમીના પુછવા પડી.

“તઅજ્ઞાનની વાત છે!” ઉલટો જુલીઅન ગળે પડ્યો ! તહમે કહ્યું કે ‘ખુશસુરતી અને પ્યારના ગુલીસ્તાં તરફ આવવાને તૈયાર છો ને?’ તો, પછી, બોસો, મહારા જવા એક જવાને પ્યારના ગુલીસ્તાં તરફ ન આવવું? તહમે મહને બોલાવ્યો, અને હું તહમારી પાછલ ગુલીસ્તાંમાં દાખલ થવા આવ્યો.”

“હીંમક” અમીના કાંઈ વીચારથી બોલી, અને તેણે વધાર્યું “જરા હીંયા સમ્ર કરજો, હું અંદર જઈ આંકું છુ. હા, પણ, મહારે તહમને કેડે છુપાવવા જોઈએ, કેમજો કદાચને પાશાતું મન થયું કે હમણાંજ આવવું અને તે જો આવી લાગે તો પછી—”

“તલવારની ધાર, અને ઝટમાયું ઉતાર.” જુલીઅન હસીને બોલ્યો.

“એમ સહમજો છો તો ઠીક છે” અમીના બોલી “અને તેથી, સાંભાલજો. આવો, આ પરદા પછવાડે છુપાઈ જાઓ, અને હું તહમારી પાસે પાછી આંકું તે દરમ્યાન જો કોઈનેથી આવી લાગતા તહમે સાંભલો તો પથરના પુટલાં હોય તે મીસાલ દમ રૂંધી નાંખીનેથી ઉભા રહેજા—મગર ફસતા ના, અને ફસાવતા ના.”

જુલીઅન તે પરદા પછવાડે ભરાઈ ગયો, અને તેણે અમીનાને અંદરના ઓરડામાં જતી સાંભલી. —જુલીઅન વીચાર કરવા પડ્યો કે ખલીજે તેને પેણામાંથી નીકાલીને ચુલામાં શા માટે નાંખ્યો હતો?

જુલીઅનના સંબંધમાં થયેલો ઘોંટાલો જણાવવા માટે અમીના ઇસમીલદાના ઓરડામાં ગઈ, અને તે વખતે મખમલના પરદા પછવાડે છુપાયેલો જુલીઅન જો કે હીમત રાખીને ઉભો હતો છતાંખી તેને લાગ્યું કે તે ગોયા વાઘના પીંજરામાં હતો!—જુલીઅન જ્યાં છુપાયો હતો ત્યાંથી ઇસમીલદાનો ઓરડો થોડેક દુર હતો, જ્યાંના મખમલના ખીજાનાપર અલ્લેટાઈને તે હવસ-અસીર ચુરેલની સીફ ખલીલ અને ખલીલનીજ તસ્વીર પોતાની સામે લાવી તેના પયાર પગલાંની રાહ જોતી હતી. દરવાજો જેવો ખુલ્યો કે તેણે ખલીલના દાખલ થવાની આશા રાખી, મગર અમીનાને અકેલી પોતાની તરફ આવતી જોઈને તે તઅજજુઅ થઈ. અમીનાએ શું બનાવ બન્યો હતો તે ઇસમીલદાને કહ્યો.

“કેવું કમનસીબી ભરેલું!” કડવાસ ભર્યા ગુસ્સાના આવભાવથી ઇસમીલદા બોલી “ખુઅસુરત ખલીલના પયારને માટે ગોયા નસીઅ મહારી આડે આવે છે! તું જુલીઅનને પાછો લઈ જા, અમીના, જઈને મહારા ખલીલનેજ લઈ આવ.”

“મગર, મહારી હસીન સુરત ખાતુન” અમીના બોલી “તું ખ્યાલ કર કે એમ ઘડી ઘડી આવવા અને જવામાં કેટલો બધો જોખમ છે! આપણે એક ગોયા તલવારની ધારપર રહીને ચાલીએ છીએ, તહારો આશકોને તલવારની ધારપર ચલાવીને હું લાઉં છું, અને ત્યારે જો તે ધાર આપણાજ સરપર સ્વાર થઈ તો આપણા જન—”

“આપણા જન તો તે ખલીલપર કુરઆન!” ઇસમીલદા વચ્ચે બોલી પડી “લાવ, લઈ આવ તેને, હું સરપર ચઢેલા હવસથી દીવા-

ની યની જમ્મશ અગર મહારા હાયોમાં તે ખ્યારે નહીં પડશે તો !
જન, ખલીલને લઈ આવ.”

“સોચ કર, અઝીઝ બાતુ, હું તુને અર્ઝ કરું છું કે તું સોચ
કર.” અમીનાએ કાલાવાલા કીધાં “કે હવે તો ત્હારી બાબદ જુલી-
અન સમજી ગયો હશે, તેને વહેમ ગયોજ હશે, અને તે જાણીતી
શક્યો હશે કે તે કૌણના ઓરડા તરફ આવેલો છે—”

મગર, અમીનાને વધારે ઇસમીલદાએ બોલવા દીધી નહીં,
અને તે ખ્યાલ કરીને ઝડપથી બોલી “એમ છે ! તો વાર એ જ-
વાન થીક—”

“ખુશસુરત છે.” અમીના તેની મતલબ સહમજી જમને બોલી
“એમી ખલીલની મીસાલ દેખાવેલો છે, અને—”

“ત્યારે તો જા તેને લઈ આવ.” પાપી ઇસમીલદા બોલી. અને
ખલીલ જે ઇમનેલાન લેવા માંગતો હતો તેની પુરવારી હવે
શુર થઈ !

અમીના તે સાંભલીને જુલીઅનને ઇસમીલદા આગળ તેડી
લાવવા ગઈ, મગર તે જુલીઅનની આગલ જઈ રહે તેટલાં તો દર
વાજામાં ચાવી ફરી ! દરવાજો ખુલ્યો ! અને દરિયાત્યાન પાશા દેખાયો !

દદા અમીના બીલકુલ ગભરાઈ નહીં, તેણે જુલીઅનને છુપા-
વેલો હતો એટલે તેને શીક નહીં હતી, અને તે જાણે દરિયાત્યાનને
બોલાવવા જતી હોય તેમ મકરો હીલાથી દોડી ગઈ, અને બોલી
“ખુશ આમદી.”

“અમીના ! વાર તેં મહારાં હીરા જડીત ખંજર કેડે જોયું ?”

પાશા બોલ્યો, અને ત્યાંના પરદા પછવાડે છુપાયલા જુલ્લીઅનના તાંતીયાં ધુરજવા શુર થયાં !

“આપનું તે ખંજર મેં નથી જોયું, સરકાર.” અમીના હાથ જોડીને બોલી.

“ત્યારે લખશીઓમાંના કોઈ બદમાશનું એ કામ મહેને તો લાગે છે. હું ઇસમીલદા પાસે જઈને પછી એ ઝંગીઓની ખખર લઈશ અને જેની પાસેથી મહારૂં ખંજર મલી આવશે તેની ગરદનજં ઢિડારી નાંખીશ.” પાશા ગુસ્સાથી બોલ્યો, અને ફરીને પછી પડેલા પરદા તરફ જોઈને તેણે કહ્યું “અમીના, આવી ગરમી પડે છે અને આ પરદો શું કામ ઉતાર્યો છે ?”

અને તેટલું બોલીને જુલ્લીઅન જે પરડા પછવાડે છુપાયેલો હતો તે પરદો ખશેડી નાંખવા પાશા આગલ વધ્યો, પણ ઝડપથી દોડી જઈને અમીનાએ તેનો હાથ પકડી લેતાં કહ્યું “સરકાર, સરકાર, એ પરદો નહીં ખશેડતા. આજે ઇસમીલદા બાનુની તખીઅત હમણાંજ બીગડી આવી છે, એવણે દંડીનું લખલખું ચઢ્યું છે, અને આ તરફથી હવા આવતી હોવાથી ખાસ ઇસમીલદા બાનુની તખીઅતને ખાતીર એ પરદો ઉતારવામાં આવ્યો છે.”

“એમ છે !” ભોલો દઉલતખાન બોલ્યો, અને તેણે પરદા આગલથી ખસી જઈ પુછ્યું “રહાંજના તો એવણે સારી પેઠે હતાં, અને ક્યારે તખીઅત બીગડી ?”

“હમણાંજ” શીતુરી અમીના બોલી “એકાએક દંડી ચઢી આવી !”

અને તે અઉરતના ફરેખમાં ઉતરી જઈ પાશા ઝડપથી બોલ્યો :

“ચાલ-ચાલ, ત્યારે તેવણ પાસે જઈએ અને કાંઈ ઉપાય લઈએ.”

અમીના ખાસ કરીને મોટેથી બોલી હતી કે અંદર ઇસમીલદા સાંભણે, અને તેજ મુજબ બન્યું. ઇસમીલદા સ્ત્રીચરીત્રમાં પુરી હતી, અને તે મક્કથી ખીમાર પડી ગઈ ! તેને નહીં ઠંડીની ઠંડી ચઢી ગઈ !!

“ પ્યારી ઇસમીલદા, ખચર તો છેની ? ” પાશાએ દોડી જઈ પુછ્યું, અને ઝટ કપાળપર અને હાથ પર હાથ મુકી દીધો !

“ સીફ ઠંડી ! ” ઘણી મુશકીલથી બોલતી હોય તેમ ઢાંગ કરીને ઇસમીલદા બોલી “ સીફ ઠંડી, અને તેથી હવે કમતી ! ”

“ એવણને ત્યારે કેડી “ ઠંડી ખુખાર ” ચઢી ગયલી હોવી જોઈએ ! ” બોલા દૈલતઆનને બનાવીને મક્કથી ઇસમીલદા તરફ ધશારો કરી અમીના બોલી “ હવે જ્યારે ઇસમીલદા બાનુને ફીક ફીક છે તો પછી હું રવાના થાઉં છું. ”

“ નહીં, કાંઈ લાવ, બાનુના દીલને ગરમાવ. ” પાશા બોલ્યો, મગર ઝટ ઇસમીલદા વચ્ચે બોલી પડી :

“ ન-ન-નહીં, કોઈથી ચીઝની કોઈ ઝુરરત નથી, તું જ અમીના, મ્હને તો ઝરા આસાએશની નીહાયત ઝુરરત દીસે છે. ”

“ તો હું જાઉં છું ” અમીના બોલી “ આપ આસાએશ લો, નામવાર પાશાથી આપની નજદીકમાં છે-કોઈ કનીઝનીથી ઝુરરત નથી. ”

“ નહીં-નહીં, તું જા. ”

અને, અમીના જવા ગઈ કે પાશાએ તેને અટકાવીને કહ્યું “ ટયર, મ્હારા ખંજરની તસ્લાશ કર, અમીના, ઝંગીઓને કહે કે

બાહરના અયવાનની નજદીક બધા ઉભા રહે, હું આવીને તેમની ઝડતી લઇશ.”

અમીના પાશાનો હુકુમ બજાવવા ગઇ, બ્યારે પાશા પોતાની મ્હોરદારની હીફાઝત કરતો તેની પેલી મતલબી ઠંડી ખુખારને ન્હસાડવાની આરઝુમાં હતો ! મગર, ખાખની તલબ ઇસમીલદાએ કીધી, અને તે બીછાનામાં પડી. પાશાખી તે મખમલી ગદેલાપર આરામ કરતો પડ્યો !

હબ્બશીઓ બાહર જમાવ થઇને ઉભા, અને હીંચાતો પાશા નીંદ્રા દેવીને વશ થઇને પડ્યો !—જુલીઅનને પરદાની પાછલ છુપાયાને લગભગ એક કલાક પસાર થઈ ગયો હતો, અને તેણે જોયું કે ખ્યારના પરસ્તાં કરતાં તો તે ધાર્તીના ક્યદખાનામાં પડ્યો હતો ! ન તેનાથી કેડે ચાલી જવાતું હતું, કે નતો તે પરદાની દીવારથી રીહાઇ પામીને કેડે હાલી ચાલી શકતો હતો !

પાશા પુર ખાખમાં બેહોશ પડ્યો હતો તે ચીમાઇને જોઈ લીધા પછી થોડીક અફાળઝીક પછી ઇસમીલદાએ પોતાની પકડી ખાત્રી કરી લીધી કે તે ભારે નીંદ્રમાં હતો, જેથી તે ચુરેલ ઉડી, અને તેણે હળવેથી પોતાના કદમ ઝમીનની ફર્શ પર મુક્યા.

અને, જુલીઅન જ્યાં છુપાયેલો હતો તે તરફ ઇસમીલદા ગઈ. જુલીઅનના પરદાને હટાવવાની આગમજ તેણે વીચાર કીધો : બાહર તો હબ્બશીઓની હાર કટાર લાગી હશે, અને ત્યારે આ જુલીઅનને ન્હસાડવો તે ક્યાંથી ?—મગર, એક પળ, અને બીજી પળે તેણે પોતાનું મન એકજ વીચાર પર મક્કમ કીધું : તેણે પેલો પરદો હટાવ્યો, પોતાના નાકપર આંગલી મુકીને જુલીઅનને બીલકુલ ચુપ

રહેવાની ઇશારત કીધી, અને તેણે જુલીઅનને પોતાની પાછલ પાછલ આવવાની નીશાની બતાવી.

મગર, જુલીઅન એકબી પગલું ઉપાડે તે અગાઉ ઇસમીલદાએ તેને અટકાવીને તેના કાન પર પડીને કહ્યું “ત્હમારું ખંજર આપો! એજ ખંજરને માટે કેટલી રીકઝીક થાય છે તે વાત ત્હમે જાણી તો હશેજ!”

“મ્હને માફ કરો, બાનુ” જુલીઅને તેવાજ ધીમા આવાઝે કહ્યું “ખીજ કોઈમી વાતને હું ત્હમારા હુકમ તરીકે માથે ચઢાઉં, મગર આ તો અશક્ય છે.”

“કેવી રીતે અશક્ય છે?” આંખો ગુસ્સાથી ભરીને ઇસમીલદાએ પુછ્યું.

“પાશા આ તર્ફ છે, પેલી તર્ફ હાથશીઓ છે, હું વચમાં ગીરફતાર છું, અને આવી વખતે તો ખંજરની મ્હને સખ્ત ઝુરરત છે.”

“મગર, હું ત્હમને સલામત જવાનો રાસ્તો બતાવી આપું છું.” ઇસમીલદાએ કહ્યું.

“મ્હને માફ કરો.” જુલીઅન મક્કમ રહીને બોલ્યો “હું એ ખંજર આજ રાત્રે તો ન આપીશ.”

ઇસમીલદાએ જોયું કે જુલીઅન સાથે હવે તે ખંજર બાબદમાં તકરાર કરવાનો તે વખતજ નહીં હતો તેથી તેણે નાચાર થઇને તે વાતપર પરદો ઉતાર્યો અને તેણે જુલીઅનને કહ્યું “ચાલો મ્હારી પાછલ.”

કદમ ઉપાડવા અગાઉ તેણે ફરીથી અંદર ડોકાવીને જોયું અને

પછી જે ઓરડામાં પાશા સુતેલો હતો તે ઓરડામાંથી જુલીઅનને તે ચલાવી લઈ ગઈ તેજ ઓરડામાંના એક છુપા રાસ્તાથી જુલીઅનને નહસાડી શકાય તેમ હતું, બહાર તો હાથશીઓ જમાવ થયા હતા—ખીજે કોઈ છુપો રાસ્તો નહીં હતો—તો તેજ ઓરડામાંથી ઇસમીલદા જુલીઅનને દોરવી ગઈ!

છુપા રાસ્તાની દીવાર આગલ પડેલો પરદો હટાવીને ઇસમીલદાએ ચાંપ દાખી, દીવારમાં દરવાજો થયો, જુલીઅનને એક નરમ આંચકાથી તે રાસ્તે ઇસમીલદાએ ઉતારી દીધો, અને જુલીઅને પોતાને ખીજ જગ્યા પર જોવા બાદ તે છુપો દરવાજો બંધ થયેલો જાણ્યો. હવે તે ખલીલના ફરમાવ્યા મુજબ તુરંતજ અમલ કરીને ખંજરને સાંભાલી આગલ વાંધ્યો.

ખંજર સાંભાલીને આગલ ચાલતાં થોડેક છેટે જવા પછી જુલીઅનને એક દમત્ત સમાન હાથશી સામે મળ્યો અને તેને જોઈને જુલીઅન નીહાયત તત્ત્વજ્ઞપુત્ત રહ્યો! અરે, સઘત્તા હાથશીઓને અમીનાએ અયવાન નીચે જમાવ કર્યા હતા અને આ ત્યારે હીંચા શું કરતો હતો! મગર, ત્રીચારનો વખત તે નહીં હતો કેમજે હાથશીએ મ્યાનથી શમશીર બહાર નીકાલી હતી અને તે જોઈ જુલીઅન ચોંકીને વધારે સાવધ રહ્યો.

“ખઅરદાર, ઝંગી, ખઅરદાર” જુલીઅને ફરાવનારા “સાદે કહ્યું” “મહારી આગમજ જે શખ્સે તુને નરમ બનાવ્યો હતો તેજ શખ્સના નામથી તને હું કહું છું બલકે હુકમ કરું છું કે તું મહને રાસ્તો બતાવ.”

હાથશી તે સાંભાલી ત્રીચારમાં પડ્યો, અને તેણે નમીને કહ્યું

“ ઠીક, તો ચાલો આગલ.”

“ મકા! મહારેથી ટુટુર! નહીં-નહીં, હવેથી તું માણસ ભુલેછ. હું એવો નથી કે જે તારા ફંદામાં ફસે! તું આગલ ચાલ, અને હું તારી પાછલ ચાલીશ.” જુલીઅને જણાવ્યું.

અને તે સીદી પોતાની શમશીરને નમાવી આગલ ચાલ્યો, જ્યારે જુલીઅન તેની પાછલ ગયો. લેકીન, તે સીદા ચામડીનો શપ્સ શકીલો બન્યો હતો કેમજે થોડે થોડે પગલે તે પાછલ ફરીને જુલીઅનને જોતો હતો.

થોડોક રાસ્તો કાપ્યા પછી એકાએક હવેથી જુલીઅન તરફ ફરી ગયો અને તે જાણે ધશારો કરવાની અણીપર હોય તેમ લાગ્યું, મગર તેજ વખતે એક સીંહની માફક કોઈ ત્યાં કુદી આવ્યું, અને જુલીઅને જોયું તો તે બહાદુર ખલીલ હતો! ખલીલને જોઈને જુલીઅન ખુશ થઈ ગયો, લેકીન હવેથી એક ફાડી ખાનારા વીકાળ શેર મીસાલ ધુરકવા લાગ્યો. ખલીલે તેની પાસે દોડી જઈ તેના ખભાંપર હાથ મુકીને સહમજબતની ઢબે કહ્યું “ મરહુમા! તેં તહાર વચન પાલ્યું છે. તેં મહારી વાત બાહરની હવામાં મહારા હુકમ મુજબ ફયલાવા નથી દીધી, અને તહારે જાણવું જોઈએ કે જે માણસ પોતાના બોલને સાબીત રહે છે તેજ દુન્યામાં ખરો માણસ છે.” ઝંગી તે સાંભલીને ખુશ ખુશ થઈ ગયો અને તેના ડાળામાં ફેરફાર થઈ રહ્યો જે જોઈ ખલીલ બોલ્યો “ હવે તું હાંયાંથી જા, મહારા મીત્રને હું પોતે દોરવી જઈશ.”

હવેથી ગયો, અને બંને મીત્રો ઝડપથી જુલીઅનના ઓરડામાં જઈ લાગ્યા પછી ખલીલે કહ્યું “ મીત્ર, જે કાંઈખી બન્યું હોય તે

મહને કહી દે.”

જુલિયને સર્વ કહ્યું અને ઉમેર્યું “આપ કોઈ તીલીસ-
માતીક કાર્ય કરો છો. આપના સંબંધમાં મહને———”

“સપ્ત, ખીરાદર, ધીર.” ખલીલે તેના વાક્યની વચમાં બોલી
દેતાં કહ્યું “આ વખત ખુલાસાઓને માટેનો નથી, થોડા દીવસ
પછી તું જ જાણી શકશે કે હું કોણ છું. મગર, ચાલ હવે સુઈ જ,
હુંબી મહારા કમરામાં જઈ છું—પણ, તે અગાઉ મહને પાશાનું
ખંજર આપી દે. હા, ખીજું એ કે તારે જુલાસને આ વાત ખીલ-
કુલ નહીં કહેવી.”

તે બાદ ખંજર લઈને ખલીલ વીદાય થયો, અને બંને
મિત્રો પોત પોતાના કમરામાં બાકીની રાત પસાર કરી ઉઠ્યા.
રહવારના જ્યારે નાશતાને માટે ખલીલનો દરવાજો જુલામે ઠોક્યો
ત્યારે દરવાજો ખુલતાં જ ખલીલની નજરે અમીના પડી. અમીના
દુરથી તેના તરફ જોતી હતી અને ખલીલ રહમત શક્યો કે શા
વાસ્તે તે ત્યાં આવી હતી. તે ખાત્રી કરવા માંગતી હતી કે ખલીલ
ત્યાં હતો કે નહીં. ખલીલને જોવા બાદ અમીના ત્યાંથી જતી રહી.

પેલી તરફ રાતના થોડીક નીંદ નીકાલીને પાશા જ્યારે પાણીની
તલબ કરતો ઉઠ્યો ત્યારે ઇસમીલદાએ તેને પાણી આપતાં આપતાં
બાહર ઉભેલા ઝંગીઓની યાદ તેને આપી. પાશાએ તુરત જ અય-
વાન તરફ જઈ બધા હબશીઓને દમ ભરાવીને ખંજરની શોધ
ચલાવી, લેકીન વ્યર્થ.

ખીજી રહાંજના રાખેતા મુજબ ઇસમીલદા સાથે બધાં પાશાના
પેલા ઓરડામાં જમાવ થયાં હતાં જ્યાં ખલીલ પોતાની નવી

વાર્તા કહી સંભળાવતો હતો. ખલીલે નવી વાર્તા બોલવી શુર કીધી, અને પુરી કીધી.

તે વાર્તા ખલાસ થવા પછી હજુજુ તો પાશા કાંઈ બોલવાનો ધરાદો કરે તે અગાઉ અલગો દરવાજો પોતાનીજ મરજીથી બોલી નાંખીને અમીના ગભરાયલી અકલાયલી અંદર ધસી આવી અને તેને જોઈને પાપી ઇસમીલદા સર્વેથી પહેલે શીકી બની જઈ ગભરાટથી પુછવા પડી “હંએ હંએ અમીના, શું છે?”

“સરકાર, ગરદનકશ જનીઝરીઓ નાફરમાન થયા છે, તેઓએ બળવો જગાડ્યો છે.” અમીના પાશા તરફ જોઈને બોલી પડી બ્યારે તેના હોટ ધરજતા હતા.

પાશા તે સાંભલીને એકદમ ઉકયો, અને પુકારી પડ્યો “તુંને હીંયા તે ખખર સાથ કોણે મોકલી?”

“સરકાર, વઝીરે આઝમનો માણસ બાહર ઉભેલો છે, વઝીરે આઝમે કહેવડાવ્યું છે કે આપે તુરત સ્તમખુત તરફ સીધારવું.” અમીનાએ ઝમીનપર જોઈ જોઈને હાથ જોડી રાખી ધરજતા ધરજતા કહ્યું.

“હંએ!” અને તે હંએ પુકારવા સાથેજ ઇસમીલદા મકો-હીલાથી બેહોશ થઈ પડી, અને પોતાની આગલથી દુર થઈ પોતાનો શાહર બળવામાં જવાનો હતો તેથી જાણે તેનો પ્રાણુખી તેના શરીરથી ઉડી જતો હતો!! બહારે સ્ત્રી ચરીત્ર!

“ગુલનાર, થીરઝા, ત્હમે ત્હમારી માદરની સંભાલ લો, અને જવાન દુર્ક હવે ત્હમે ત્રણ માટે મ્હારે શું કરવું? હું વઝીરે આઝમના હુકમથી જનીઝરીઓનો બળવો દબાવવા માટે જનાર છું.”

“કોઈ શીક નથી, પાશા મહેરબાન” ખલીલે કહ્યું “હું જ્યારે આ મહેલમાં આવ્યો હતો અને તે વખતે મ્હારી શમશીર જે લઈ લેવામાં આવી હતી તે મ્હારી શમશીર મ્હારે હવાલે કરો અને હુંબી ત્હમો સાથે બળવાખોરોને દબાવવા સાર જંગ કરવા તૈયાર છું.”

“અને અમોબી તૈયાર છીએ.” લુકાસ અને જુલીઅન પણ બોલી ઉઠ્યા.

“ત્હમો ત્રણે દીક્ષેરોને બળવાખોરોને દબાવી દેવા માટે લઈ જવા સાર હું નીહાયત ખુશ થઈશ.” પાશા બોલ્યો, અને તેનો વાક્ય પુરો થતાંજ જુલીખાં બોલી:

“અઝીઝ ચચાગન, વઝીરે આઝમના મહાલ તરફ જવા અગાઉ મ્હારા પીદરનું ઘર આવશે તો મ્હને ત્હમે ત્યાં છોડી દેવા માટે હમણું ત્હમારી હમરાફ આવવા દેશો એવી આશા રાખું છું.”

“ગુલનાર, થીરઝા, અને અમીના, ત્હમો ઇસમીલદા બાનુની ખીદમતમાં રહો.” પાશા બોલ્યો “ખલીલ, લુકાસ, અને જુલીઅન ત્હમે મ્હારી સાથે બળવાને દબાવવા જંગ કરવા ચાલો, અને જુલીખાં ચાલ તુંબી અમારી સાથમાં કે રાસ્તામાં આવતા ત્હારા માબાપને મકાને હું તને છોડતો જાઉં.”

ખલીલ, લુકાસ, અને જુલીઅનને હતીયાર આપવામાં આવ્યા અને તેમને તથા જુલીખાને લઈને પાશા થોડીજ મીનીટ બાદ બેસફરસ ઉપરની એક મોટી સુંદર નાવમાં બેસી ગયો. ગુલનાર અને થીરઝાએ પોતાની સાવકી માદર ઇસમીલદાને હોશમાં આવેલી જોઈને પોતાના કબરામાં ચાલુ મુક્યું, અને પાપની પુટલી ઇસમી-

લદા અમીનાને લઇને પોતાના ઓરડામાં ગઇ.

પેલી તરફ ખોસફરસના પાણી કાપીને સ્તમ્બુલને ખીન્ને કીનારે જતી નાવમાં પુરકાપોશ થયેલી ઝુલીખાની પાસે બેસીને ખલીલ તે પ્યારીના કાનોમાં મીઠા સખક ઉતારતો હતો તે દરમ્યાન તેને યાદ આવી ગયું કે પાશાને આપેલી પોતાની વીંટી હજુજી પાશા પાસેથી લીધી નહીં હતી! તેણે એક નજર નાંખીને જોઈ લીધું કે તે વીંટી પાશાના આંગણ પર હતી.

“નામવર પાશા, આપ જો મહને પેલી મહારી આપેલી વીંટી પાછી મહને આપી દેશો તો ત્હમારાજ ફાયદામાં કોઈ સાર કામ બજાવી શકાશે.” ખલીલે વીંટી તરફ આંગલી કરીને કહ્યું.

દઉલતખાન તે સાંભળીને સ્ટેજ ચોંક્યો, બાદ તે પુછવા લાગ્યો “આપના હાથમાં એ વીંટી કેમ આવી તે મહને આપ બતાવશો?”

“થોડાજ દીવસોની સપ્ત પછી હું આપને તે ભેદ બતાવી શકીશ.” ખલીલે કહ્યું “મગર, હાલ તો આપ એ વીંટી મહને આપી દેશો.”

“બહુજ વીચીત્ર પ્રકારના જવાબ આપ છો!” પાશા મોંઢ મલકાવીને બોલ્યો, અને તેણે તેમ બોલતાંજ પોતાને આંગણેથી તે વીંટી ઉતારી લીધી અને ખલીલને તે આપી દીધી.

ખલીલે તે વીંટી પોતાને આંગણે ચઢાવી નહીં, મગર તેણે પોતાની જેબમાં તે મુકી લીધી.—થોડા વખતમાં કીનારો આવ્યો અને કીનારે ઉતરતા ખલીલે પાશાને કહ્યું “મહારા આ બે મીત્રો સાથે આપ અગર વઝીરે આઝમને મકાને જતા હોય તો હું ઝુલી-

ખાંને તેના પીઢરને ત્યાં પહોંચાડીને ત્હમારી તરફ આઉં.”

“ અહોત ખુબ ” પાશા બોલ્યો, “ લેકીન બહુ વખત નહીં લગાડશો, આપ જીલ્લીખાંને પહોંચાડીને વઝીરે આઝમનેજ મકાને વહેલા આવજો.”

પાશા સાથે લુકાસ અને જીલ્લીઅન વઝીરે આઝમના મહાલ તરફ ફર્યા કે ખલીલ પોતાની માથુકાને લઇને તે સુંદરીના પીઢરના ઘર તરફ વળ્યો. કેદીઆસકરનું ઘર બહુ દુર તો નહીં હતું, મગર જેટલો રાસ્તો કાપવાનો હતો તેટલામાં પોતાની પ્યારી પ્રીયા સાથે ખલીલે મીડી મીડી વાતો કીધી. જીલ્લીખાના પીઢરનું ઘર આવ્યું કે ખલીલે પેલી વીટી જેબમાંથી બાહર કાઢી અને તે જીલ્લીખાંને આપી દેતાં તેણે નીકાળ હટારીને જીલ્લીખાંના ગુલામી નનના નનના હોટો પર પોતાના ગરમ હોટ દાખી દીધા. મીડી તે લાંબી ચુમી પછી ખલીલ પોતાની પ્રીયાને છોડીને ગયો. જીલ્લીખાં ઉપર ગઈ, અને ખલીલ ત્યાંથી રાસ્તે પડ્યો. ખલીલે પાશાને કહ્યું હતું તેમ કાંઈ તે વઝીરે આઝમના મહાલ તરફ ન ગયો, પણ તે તો કોઈ ખીજી જગ્યા પર ગયો !

પેલી તરફ વઝીરે આઝમના મહાલમાં પાશા લુકાસ અને જીલ્લીઅનની સાથે જઈ પહોંચે તે અગાઉ વઝીરના મહાલને જની ઝરીઓએ ઘેરી લીધો અને તેઓએ કેદીઆસકરને મારી નાખવા માટે વઝીરને હુકમ મોકલવાની તાકીદ કીધી. શહેરમાં ખુનપર ખુન જે થતા હતા તેથી જનીઝરીઓએ બળવો ઉઠાવ્યો હતો, સુલતાને કેદીઆસકરને જે મોકલત આપી હતી તેની દરકાર વગર જનઝરીઓએ વઝીરે આઝમને ફરમાવ્યું કે તેણે જલ્લાદને મોકલીને કેદી-

આસકરને પકડાવી તેને મારી નાખવો, અને જો વઝીર તેવો હુકમ નહીં મોકલે તો પછી વઝીરે આજમને પોતાને મારી નાખવાની ધમકી તે બળવાખોરોએ આપી.

વઝીર લાચાર થઈ ગયો, જેથી તેણે જલ્લાદ બોસ્તેનજીને હુકમ આપ્યો કે કેદીઆસકરને પકડી લાવવો અને જેનીઝરીઓની સામે તેને કતલ કરવો. પાશા, લુકાસ, અને જુલીઅન વઝીરે આજમના મહાલમાં જઈ પહોંચે તે અગાઉ જલ્લાદ નીકલી ચુક્યો હતો અને તેથી તે જ્યારે કેદીઆસકરને ઘરે જઈ પહોંચ્યો ત્યારે ત્યાં જુલીખાં જઈ પહોંચી નહીં હતી.

જુલીખાંને જ્યારે ઘરની નીચે પહોંચ્યાડીને ખલીલ જતો રહ્યો ત્યારે તો ઉપલા માલપર કેદીઆસકર જલ્લાદના હુકમથી વઝીરના મહાલ તરફ જવા તૈયાર થતો હતો, અને કેદીઆસકરની મહોરદાર રોતી પીટતી ત્યાં ઉભી હતી.

દાદરપર હજુણતો પુરી ચઢી નહીં હતી કે જુલીખાંએ પોતાની માદરનો રડવાનો સાદ આવતો સાંભળ્યો. તે ગભરાઈ ગઈ, અને આંખો વીચીને જાણે ઉપર ગભરાટમાં દોડી ગઈ.

“ ન લઈ જાઓ, ન લઈ જાઓ, મહારા પ્યારા ખાવીંદને મારવા ન લઈ જાઓ.” કેદીઆસકરની મહોરદાર માતમ કરતી હતી, અને કેદીઆસકર ગમગીન આવાજે તેને દીક્રાસો આપી બોલતો:

“ ન રો, મહારી અઝીઝ પ્રીયા, ન રો, મહારે હવે મરવુંજ પડશે, મરવાને માટે જવુંજ પડશે.”

મગર, તેજ વખતે અલગો દરવાઝો ઝોરથી અફાલીને પુરો

ખોલી નાંખી અંદર ઘસી જતાં ઝુલીખાંએ પુકાર માર્યો “કોણના હુકમથી મહારા ખ્યારા પીદરને મરવું પડશે?”

“વઝીરે આજમના” જાણે કાંઈ નવું બન્યુંજ નહીં હોય તેમ તે જલ્લાદ ધીરેથી બોલ્યો.

“ખબરદાર!” ઝુલીખાંએ વધારે ઝોરથી પુકાર માર્યો “મહારા પીદરને મારી નાખવા માટે હુકમ આપવાનો વઝીરે આજમને કોઈ હક નથી.”

“સુલતાન સીવા કોઈખી વઝીરે આજમને અટકાવી શકતો નથી, બેટી.” દુખી કેદીઆસકરે કહ્યું “અને બીજા કોઈનાખી હુકમથી વઝીરનો હુકમ વધારે છે.”

“હું ખુદ સુલતાનના હુકમથી જલ્લાદને હુકમ કરું છું કે તેણે હીંચાથી એકદમ ચાલી જવું.” એક શેરની જેમ ગડગડાટ કરે તેમ ઝુલીખાંએ ગડગડાટ કીધો.

“સુલતાનના હુકમથી? “ જલ્લાદે અગમ્ય યદને પુછ્યું “તેનો સુખુદ? તેની સામેતી?”

“આએ વીટી.” ખલીલની આપેલી વીટી ઝટ જેઘમાંથી નીકાલીને તે બતાવતા ઝુલીખાંએ ગર્જના કીધી “આએ વીટીના હુકમથી હું ત્હમને હુકમ કરુંછું કે ત્હમે મહારા બાપને છોડો, એકદમ હીંચાથી ચાલ્યા જાઓ.”

અને પત્થરના એક પુતલાં મીસાલ તે વીટીને ટીકી ટીકીને જેઈ લઈ તે શેરદીલ જલ્લાદ એક ખુઝદીલ બકરાની મીસાલ નરમ થઈ ત્યાંથી ચાલી ગયો.

જલ્લાદ ખોસતનજી ઝુલીખાએ બતાવેલી પેલી વીટીથી માત્ર થઇને કેદીઆસકરને લીધા વગર ત્યાંથી ચાલી ગયો, કે તેના જવા બાદ ધસાધસ રડી પડીને ઝુલીખા એકદમ દોડી જઈ પોતાની માદરને ગળે વલગી પડી. એક મા દીકરીઓને રડતી જોઇને કેદી-આસકરની આંખોથીખી પાણી વહેવા લાગ્યાં.

પેલી તરફ ખલીલ વઝીરે આઝમને મકાને જવાને બદલે બળવાખોર જનીઝરીઓની છાવણી તરફ ગયો. છાવણીની બાહર બળવો મચાવવા અને બળવો કરીને કેદીઆસકરનું ખુન કરવા તથા સુલતાનને ગાદીએથી ઉઠાડી મુકવા માટેના ઇશતીહારનામાને ચીટકાવેલું હતું જેને ફાડી તોડી નાખવાનું ખલીલે મન કીધું, મગર તે થોભી ગયો અને તેણે લોહીનો ગોટ ગલીને છાવણીના દરવાજાની બાહર ઉભેલા સંત્રી તરફ ચાલુ મુક્યું. તેણે જતાંને વાર સંત્રીને કહ્યું “ દરવાજો ખોલો.”

સંત્રીએ દરવાજો ખોલ્યો, મગર તેણે ખલીલને જવા દેવાને બદલે સવાલ કીધો “ કોણ છો ?”

“ મહને તહમારા આગા સાથ કામ છે” ખલીલે કહ્યું.

“ તહમારેથી ત્યાં નહીં જવાશે” સંત્રી બોલ્યો.

“ મહારેથી નહીં જવાશે?” ખલીલ દમામથી પુછવા પડ્યો “ હું તહારા અફસરનો દોસ્ત છું—દુશમન નથી, અને જે તેટલા ખુલાસા પછીખી તું મહને જવા દેવા નહીંજ માંગતો હોય તો ચલાવ શમશીર, હું મહારી આએ તલવારથી તૈયાર છું.”

અને તેમ બોલતાંજ ખલીલે પોતાની શમશીર મ્યાનથી બાહર ખેંચી કાઢીને એક શેરની માફક ધુરકયો “ મહને દાખલ નહીં થવા

દેશે તો તહારા સર વગરના ધડપરથી હું આસાન પસાર થઈ જઈશ.”

સંત્રી પોતેથી વાધ હતો, મગર ખલીલના ચહેરા અને દમામમાં તો સીંહનો તાપ નડર આવતો હતો! સંત્રીના શરીરમાંથી કોઈ અણુદીક ધુરંજણી પસાર થઈ, તે ખુદ ગોચા બેખબર થઈ ગયો, કુદરતી તે જકરાની મીસાલ લાચાર બની રહ્યો, અને તેણે પોતાનું હત્યાર નમાવી કહ્યું: “હુઝુર, સીધારો અંદર.”

“હું તહારા અફસરને એક મીત્ર દાખલ મલવા જનાર છું” ખલીલ બોલ્યો “અને જે તેં ઝીદદ પકડીને મળેને અટકાવ્યો હતો તો જાનથી બેગન થઈ જતે, લેકીન, જ્યારે તેં મહારી સાથે મુઝ-કાઈ વાપરી છે તો તું ઈનામને લાયક છે. લે, આ ઠેલી લે અને જઈને મીત્રો સાથ મળહમાં મશગુલ થજે.” એમ બોલીને પૈસાથી ચીકાર ભરેલી એ ન્હાની ઠેલી પોતાના કપાની જેબમાંથી બેચી કાઢીને ખલીલે તે સંત્રીને આપી જે લઈ તે ઘણો ખુશ થયેલો જણાયો.

ખલીલ જનીઝરીઓના અફસરના તંબુ તરફ ગયો, જે તંબુ સાપાહોની છાવણીથી અલગ શણગારેલો હતો. તેને જતો જોઈને સંત્રી બડબડ્યો “એ કોણ બહાદુર શેર હશે કે જેની સામે શમ-શીર તો શું મગર એક આંગલીથી ઉડાવવાની હીમત હું કરી શક્યો નહીં, પવીત્ર કુદરતે મહારા હાથ પગનેજ ગોચા જડ કરી નાંખ્યા, અને એ દીલનોખી કેટલો દીલાવર? વ્હા, આએ ઠેલી સુન્હેરી સીકકાથી ભરપુર છે! શાઆસ, અએ દરીયાવ દીલ શેર શાઆસ.” અને ખરા દીલથી તેમ બોલીને ખલીલથી અંગ્રાહ ગયેલો તે સંત્રી દરવાઝો બંધ કરી પહેરો ભરવા લાગ્યો.

અફસરના તંબુ આગલ જઈ પહોંચતાં ત્યાં બીજો સંત્રી પહેરો

મરતો હતો જેણે કાંઈ સવાલ નહીં કીધો, મગર ખલીલેજ તેને પુછ્યું “આગા પોતાના સાથીઓ સાથે છે?”

“હા.” સંત્રીએ સર નમાવ્યું, અને તે પછી ત્રણ હાથથી યુલામો જે તંબુના દરવાજાપર બેઠેલા હતા તેઓએ ઉડીને ખલીલને ઠક્કત આપી, અને તેને તંબુમાં જવા દેવા માટે તંબુના દરવાજા ઉપરની જાંલર હટાવી.

ખલીલ તંબુમાં દાખલ થયો. આરાસ્તા દીવાનની એક ઉચી જગ્યાપર મખમલી કુરસીપર જનીઝરીઓના તે અફસર બેઠેલો હતો, જેના માથાપર ચામડા અને સુફેદ રૂવાંટીની એક ટોપી હતી જેપર સોનાનો બનાવટી ચાંદ મુકેલો હતો. તે પચાસ વરસની ઉંમરનો પીલતન શખ્સ હતો, તેની આસપાસમાં નીચાણે જમણા અને ડાવા હાથપરની લાંબી ને લાંબી લાઇને દશ દશ કુરસીઓ મુકેલી હતી જે પર તેના હાથ નીચેના સરદારો બેસા હતા, જેમની દરેકની પાસે હુકકો મુકેલો હતો, અને ન્હાની ન્હાની મેજ પર કોશી અને શરખ-તની જમ હતી.

ખલીલ અંદર દાખલ થયો કે તેને જોઇને બધા તત્તજ્જીવ રહ્યા. કેમજે તે તેમની બધાની આગલ અગ્નણો હતા; છતાંબી ખલીલનો દમામદાર દેખાવ અને તેનો ખુબસુરત ચહેરો જોઇને તેઓ ગાંધા ડાંગ થઈ ગયા!

“એ શું ખરી વાત છે, આગા” ખલીલે જનીઝરીઓના તે સરદારને તેની ઉંચી જગ્યાપર બેઠેલો જોઈ તેના તરફ નજર ઉઠાવીને પુછ્યું “કે ત્હમે જનીઝરીઓના અફસર તરીકે આ બળવો દરવામાં શામેલ છો?”

“એ સવાલનો જવાબ ત્યારે આપવામાં આવશે કે જ્યારે અમને માલમ પડશે કે એ સવાલ શા હકકથી પુછવામાં આવે છે, અને અમને કોણ સાથ કામ છે.” જનીઝરીઓના અદ્ધસરે દમામથી કહ્યું.

“ત્હમારા સવાલોનો જવાબ મલી શકશે નહીં.” ખલીલ બેલ્કો દમામથી બોલ્યો, અને તેને માટે એક ખાલી કુરસી જે સુકવામાં આવી તે પર બેસી જતાં તેણે પોતાની નજર ગુસ્સાભરી કીધી.

“પણ ત્હમે અમને કયા હકકની રૂએ સવાલ કરો છો, ત્હમારું નામ શું છે, ત્હમારી મતલબ શી છે તે બાબતની ખચર આપો નહીં ત્યાં સુધી તો ત્હમે ત્યારે અમારી આજની આ સભામાં શામીલ થઈ શકશો નહીં.” આગાએ કહ્યું.

“અને હું આપને કહું છું કે હું ત્હમારા એ સવાલોના જવાબ આપી શકતો નથી.” ખલીલ બેલ્કો “અને તેમ કરવામાં મ્હારું અને તમારું ભયુજ હું જોઉં છું. હું સ્હમજી શક્યો છું કે ત્હમને ફર્જિયાત બળવામાં ઘસડવામાં આવ્યા છે, ત્હમે બધા જે હીંયાં બેઠા છો તેમને એક ઘણા મોટા અપજશ ભર્યા કામમાં શામીલ થવાની ગોયા ફર્જ પાડવામાં આવી છે. ત્હમે ભલા છો, મગર ત્હમને ભુંડા થવાની ગોયા છેડતી કરવામાં આવી છે.”

ખલીલ એવી તો સમ્યતા અને દમામથી તે વાક્યો બોલ્યો કે ત્યાં બેઠેલા સધલાઓ જાણે તે અજાણો હતો તે ભુલી ગયા, અને પોતાના સાથીઓમાંનો હોય તે મીસાલ તેની તરફ પુરવીશવા-સથી જોવા લાગ્યા અને તેના બોલવાપર ખુબ ધ્યાન આપવા પડ્યા.

“આપ બધાઓ ત્હમારા દરજ્જાને માટે મગરર છો.”

ખલીલ આગલ બોલ્યો “અને, આગા, અગર જો હું કાલે ત્હમને રાસ્તામાં મહુ” અને તે વખતે ત્હમારી તરફ આંગલી ઉઠાવીને એમ કહું કે: ‘આ માણસ ચાલીસ હજાર જનીઝરીઓનો સરદાર નથી, પણ ચાલીસ હજાર માલીકોનો ગુલામ છે’—તો, તો, તે વખતે ત્હમે શમશીર નીકાલીને મ્હને કતલ કરવા તૈયાર થઈ જાઓ. અને, ત્યારે તે છનાંખી ત્હમે હાલમાં શું છો? કોઈજ નહીં, મગર ચાલીસ હજાર સીપાહોના ફરમાવ્યા મુજબ કામ કરનારા એક નૌકર મીસાલ છે. હું બહુ દીલગીરી સાથે કહું છું કે ત્હમે ત્હમારા નૌકરોના આકા નથી મગર તે નૌકરોના ગુલામ છે. અમીરી દરજ્જાના ઓ નેક સરદાર, તું તારા સીપાહોના હાથોમાં એક રમકડા મીસાલ ના બન, મગર તે લોકને તું ત્હારા રમકડા મીસાલ બનાવ. તેઓથી તું ના દોરવા, પણ એક ખરા સરદાર તરીકે તું તેઓને દોરવી લઈ જા. તે લોક ગુસ્સામાં આવી જઈને સરકશ થઈ જઈ બલવો ઉઠાવે તો ત્હારી સ્હમજ શક્તી વાપરીને તેમને શાંત કર, સ્હમજાવ, તેમને હુકમ કર કે સરકશ નહીં થાય. આગા, યાદ રાખ કે નરમીથી જેટલું કામ નીકલી આવેછ તેટલું ગરમીથી નથી નીકલતું. આપણે નરમ થઈને જો કામ લઈએ તો એક બાલથી એક આખા પાહાડને ખેંચી શકીએછ.”

ખલીલના તે બોલવાની અસર ઘણીજ થઈ: તેને માટે તે છોટીસી સભામાં ઘણી મોટી ઈજ્જત બરપા થઈ. આગા તો કાંઈજ બોલ્યો નહીં, મગર તેની પાસે બેઠેલો એક અફસર પોતાની દાઢી પસવારતા પસવારતા બેઠેલો “પાક અલ્લાહ સર્વથી મોટો છે.—આ જવાનના શબ્દોમાં સચ્ચાઈ ભરેલી છે.”

અને તેના ટેકામાં તેની પાસે બેઠેલોખી બોલી પડ્યો “પાક

ખુદનો ગોયા મોકલેલો આ શીરીસ્તો છે, એના બોલવામાં બેશક વજુદ છે.”

“પાક અલ્લાહ ! શું સાંભળવા અને સ્હમજવા લાયક વાત એ જવાને કીધીછ કે જેનો મુકાબલો નથી.” ત્રીજેથી બોલ્યો, જે સાંભળીને હવે તેઓના સરદારે કહ્યું :

“બેશક, ત્હમે જવાનનું બોલવું રાસ્ત છે, મગર બોલો, બોલો કે સ્ટમખુલમાં ખુનપર ખુન જે થતા રહ્યા છે ને જે માટે શોરો ગુલ મચી રહી છે તે વાત ખોટી છે ?”

“કદી નહીં” ખલીલ બોલ્યો “આગા તે વાતની હું ના પાડતો નથી, મગર ત્યારે મ્હનેથી પુછવા દો કે ત્હમે એ ખુન માટે શું કરી શક્યા છો ? ત્હમારા ચાલીસ હજાર સીપાહો એ ખુનને દબાવવા માટે શું કરી શક્યા છે ? બોલો, બોલો, આગા, જવાબ આપો.”

હવે આગા દમામથી બોલ્યો “અમને કાંઈ છુપી પુલીસની ફર્જ બગ્ગવવાની નથી.”

“શાઆસ” ખલીલે પુકાર્યું “ત્યારે જ્યારે ત્હમારા જેવાઓ છુપી પુલીસની ફર્જ નહીં બગ્ગવે, તો શું ત્હમે એવી આશા રાખો છો કે દુર્ફસ્તાનના સુલતાને પોતે તે ફર્જ બગ્ગવવી ?”

“તેમ કોણ કહે છે ?” આગા પુછવા પડ્યો.

“ત્હમે” ખલીલે ઝટ કહ્યું “ત્હમે સુલતાનને ગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મુકવા તૈયાર થયા છો, ત્હમારા સીપાહો સુલતાનને પદબ્રજ કરવા રાઝી થયા છે, તો પછી એની મતલબ શું છે ? એજ કે શહેરમાં થતા ખુનોના ખુની પકડાતા નથી તો તેથી સુલતાનને

ગાદી પરથી દુર કરવા !! જુઓ તહમારા સીપાહોની અકક્ષ. જે કામ તહમારેથી અને તહમારા સીપાહોથી બનતું નથી તેજ કામ તહમે સુલતાન પાસે બનાવવા માંગોછ, અને તે જ્યારે સુલતાનથી બનતું નથી તો તહમે તેના તખ્તોતાજ છીનવી લેવા માંગોછ ! શું આ બહુજ તઅજગુબની વાત નથી ?”

ત્યાં બેઠેલા બધાઓએ દાંતમાં આંગલી કરડી લીધી. અને ખલીલની રાસ્ત દલીલપર જહા જહા કરવા લાગ્યા.

“ ઓ આગા ” ખલીલ આગલ બોલ્યો “ તું એક રાસ્તગો આદમી છે-તું જ્ઞાનાવ દાનીશમંદ છે, તો ખ્યાલ કર કે નામવર સુલતાનનો એમાં શું ગુન્હો છે. કાંઈજ નહીં. જેમ તહમને અને તહમારા ચાલીસ હજાર સીપાહોને પોતપોતાનું કામ તપાસવાનું છે તેમજ નામવર સુલતાનને પોતાની ફર્જ અદા કરવાની છે, નહીં કે શહેરના ખુનીઓને પકડવા ! ખુની કે ખુનીઓ ન પકડાય તો તેમાં ખીચારો સુલતાન શું કરે ? અને તેમાં વજીરે આઝમખી શું કરશે ? સુલતાનને પદબ્રબ્ત કરવા યા વજીરે આઝમને કતલ કરવા એ તો સીફ નાદાની કરવા મીસાલ છે. જે લોકથી જે કામ બની શકતું ન હોય તે કામને માટે તેમની તરફથી આશા રાખવી એ પ્રજુલ આશ છે.”

“ ખરી વાત છે ” સોચ કરીને આગા બોલ્યો “ મગર, ત્યારે પુલીસના અફસર કેદીઆસકર માટે આપ શું કહેવા માંગો છો ? તે જોખમદાર છે કે નહીં ?”

“ હવેજ તહમે સીધી રાહપર આવ્યા ” ખલીલે સહમજબુત “ બેશક, હસન-એફેન્દી તે માટે જોખમદાર છે ખરા. વલેકીન યાદ રાખવાની વાત છે કે નામવર સુલતાને તેવણને જે મોહલત આપી છે તે

હજીજી ખતમ થઈ નથી તો હવે બોલો કે તેમાં ઇન્સાફ ક્યાં છે કે આપેલી મુદ્દતની આગમજ તહમે કેદીઆસકરને કતલ કરવા તૈયાર થયા છો? જુઓ, મ્હારું સાંભલો, આગા, મ્હને જ્યાં સુધી ખબર છે ત્યાં સુધી કેદીઆસકરે ખુનની ખાતમી કાંઈક મેલવી છે, મગર તે સંપૂર્ણ મેલવી શકાઈ નથી, અને જો તહમે હમણાંથીજ બળવો જગાડવાની ધમકીએ કેદીઆસકરને ઝીંખાડ કરાવશે તો યાદ રાખજો કે ખુની ફાતી જશે—સ્તમખુલના જે ગુલેગુલામ જેવા જવાનો ખુનના ભોગ થઈ પડ્યા છે તેમના ગુન્હાગારો સાફ છટકી જશે. સખ્ર કરો, ધીર ધરો, આગા, કેદીઆસકરને મારી નાખવા યા નખાવવાની ઉતાવલ નહીં કરો, બળવો હમણાં નહીં જગાડો, હસન-એફેન્દીને સુલતાને આપેલી મોહલતની છેલ્લી પળ સુધી થોભી જાઓ, અને જો પછી ખુન કરનારાઓ ન પકડાય તોજ પુલીસના તે અફસરને મારજો. અગર તહમે કેદીઆસકરને બદલે મ્હારાંમાં વીશવાશ મુકતા હોવ તો સીફ ખીજ ત્રણ દીવસ સખ્ર ધરો, કેદીઆસકર અગર ખુનીઓને ન પકડશે તો હું પોતે ખુનીઓને પકડીશ.”

“ મગર, તહમે કાણુ છો ? ” આગા અજબખીતે મારે પુછવા પડ્યો.

“ એક ભેદી શખ્સ ” ખલીલે જવાબ આપ્યો “ હું કાણુ છું તે સવાલ ન પુછો. અગર મ્હારેથી ત્રણ દીવસમાં ખુની નહીં પકડાયા તો ચોથા દીવસે બળવો કરજો, પુલીસના અફસરને ઝીંખાડ કરજો. હાલમાં તો તમામ તહમારા જનીઝરીઓને હુકમ કરો કે શાંત થાએ.”

“ હવે તે કેમ બની શકશે ? ” જનીઝરીઓનો સરદાર હોલા બહાણથી બોલવા લાગ્યો.

“ નહીં બની શકશે ? ” ખલીલ ગુસ્સાથી પુકારી પડ્યો “ અગર

જે તેવોજ ધરાદો હોય તો એક દહેશતનાક ખખર સાંભલવા તૈયાર થઈ જાઓ. એમ ના સમજતા કે ત્હમારા ચાલીસ હજાર સીપાહો પેલી સામેની જગ્યાપર મુકામ કરી રહેલા છે તે બધા સલામત છે.”

“હાંએ!” જાણે એક આવાજ હોય તેમ બધા પુકારી પડ્યા.

“હા—ત્હમારા તમામ સીપાહોની છાવણીની નીચેની ઝમીન પોકલ છે. ત્યાંથી સુલતાનના મહેલ તરફ જવાનું એક ભોંયરું છે. તે પોકલ ઝમીનમાં ખારત ભરેલું છે. સીક્ર મહારા એકજ ધસારાએ ત્હમારી આખી છાવણી નીચેનો તે ખારત સલગી જશે—તમામ ત્હમારા સીપાહો ટુકડે ટુકડા બનીને તખાહી પામશે.

“તું કોણ છે? હવે તુંને ખુલાસો આપ્યા વગર ત્હારો હીંયાથી છુટકો નથી.” ગુસ્સાથી ગરમ આગ થઈ જઈને જનીઝરીઓનો તે સરદાર પુકારી ઉઠ્યો.

“હું કોણ છું!” ખલીલ બોલ્યો, અને તે ઉડીને તે સરદાર આગલ જતાં બોલ્યો “એકજ શબ્દ, આગા, ત્હમારા અકેલાના કાનમાં એકજ શબ્દ. અને ત્યારેજ ત્હમે જાણશો કે હું કોણ છું અને મ્હને શી સન્તા છે,

એટલું બોલતાં ખલીલ જનીઝરીઓના તે સરદારની લગોલગ ગયો, અને તેના કાનમાં તેણે કાંઈ કહ્યું. તેજ વખતે તેણે પોતાના આંગલાં તે સરદારના અગ્નયખીને મારે ખુલી જતાં હોટાપર દાખી દીધાં, અને પછી તે આંગલાં ઉઠાવી લઈ નીચે ઉતરી પાછો પોતાની બેઠક તરફ ગયો, પણ ત્યાં જઈને બેસવાને બદલે અદખ વાલીને તે ઉભો રહ્યો, અને જનીઝરીઓના સરદાર તરફ જોવા લાગ્યો.

“તહમારા પગની ખાક મહારા સરપર” તે મગર સરદાર હવે નરમ બની જઈને ઘણી નમનતાઈથી બોલ્યો “ખલીલ નામવર, મહારા તમામ ખજાનાને ભોગેબી હું મહારા જનીઝરીઓને શાંત કરવા તૈયાર છું. હું મહારા સીપાહોમાં ધનામ વહેંચી આપું છું અને તેમને ખુશી કરી તેમને બળવો જગાડવાથી બાઝ આવવા સહમતઉં છું.”

“મરહુમ્મા” ખલીલ બોલ્યો “આફરીન. હું નેહાયત ખુશ છું. અને તહમારી હાથકીથી ખુશી થઈને હું આપને એક નાચીઝ ભેટ આપું છું.” એમ બોલતાંજ ખલીલે પોતાના કબાની અંદરની બાકીમાં હાથ નાંખ્યો અને જોખમાંથી એક જહવાહીરદાન ખેંચી કાઢી તેને બોલ્યું. તે નહાનો દાખડો ખુલ્લતાંજ ત્યાં ચલકાત ચમકાત ક્યલાઈ રહ્યો, અને તેમાંના કીમતી નંગો ત્યાં ખેડેલાઓની આંખોને આંજી નાંખવા લાગ્યાં. ખલીલ તે જવાહીરોનો દાખડો જનીઝરીઓના સરદારના હાથમાં મુકવા આગલ વડ્યો, સરદાર તે જોઈ નમીને પોતાની જગ્યા પરથી ઉઠી નીચે આવ્યો, ખલીલે બાઈઝકત તેના હાથમાં તે દાખડો મુક્યો, અને પછી તે બધાને નમીને ત્યાંથી ચાલી ગયો.

ખલીલના જવા પછી જનીઝરીઓના અફસરે પોતાના હાથ નીચેના તે સરદારોને હુકમ કર્યો “જાઓ, તહમે તહમારી હુકડીઓને હુકમ કરો કે સહવારના બળવાનું નામોનીશાણુખી ન લે.”

અને, હવે, ત્યારે આપણે વઝીરે આઝમના મકાન તરફ જઈશું. જહલાદ બોસ્તનજીને વઝીરે આઝમ તરફનો એવો હુકમ ખાનગીમાં આપવામાં આવ્યો હતો કે સરકશ બળવાખોરોને ખુશી રાખવા માટે તેણે રાસ્તામાંજ કેદીઆસકરની કતલ ચલાવીને તેનું

કપાએણું સર એક નેજાપર મુકાને તે સરને બર આઝારમાં સુલતાનીઆના મીનારા ઉપર મુકવું કે જેથી તમામ અળવાઓરો તે સરને જોય અને શાંત પડે.

મગર, આપણે તો જોઈ આવ્યા છીએ કે ખલીલની પેલી બેદી વીટીથી કેદીઆસકરની બેટી ઝુલીખાંએ જલ્લાદના હાથમાંથી પોતાના પીદરને છોડવો હતો.

વઝીરે આઝમના મકાનથી જલ્લાદના જવા પછી વઝીર સાથે દક્કલતઆન પાશા મસલહત કરવા બેઠો અને તે મસલહતમાં ઘણો વખત નીકડી જવા પછી દક્કલતઆન પોતાની સાથમાં આવેલાં હુકાસ અને જુલીઅનને મલ્યો. ઘણો લાંબો વખત નીકડી જવા છતાંખી ખલીલ આવ્યો નહીં હતો તેથી દક્કલતઆન વીચારમાં પડ્યો અને તેણે હુકાસ અને જુલીઅન સાથે તે આખે ચુકતેગુ કરતાં કરતાં શક બતાવ્યો કે મળ્યાદા ખલીલને કોઈ મોટો અકસમાન થયો હોય અને તેથીજ તે આવી શક્યો નહીં હોય!

વસેકાન, હવે ખલીલને ટુંડવા શોધવાનો તે વખતજ નહીં હતો, એક એક મીનીટ જે જતી હતી તે મીનીટમાં આહર કબેલા સીપાહોખી જતીઝરીઓના ટેકામાં અળવો કરવાનો પુકાર કિલાવતા હતા અને તેથી વઝીરે આઝમ તથા દક્કલતઆન શીક અંદેશમાં પડી જતા.—આખીર વઝીરે આઝમના હુકમથી દક્કલતઆન પાશા પોતાના બન્ને સાથીઓ હુકાસ અને જુલીઅન સાથે આહર પડ્યો અને તેણે એક જુરસાદાર બાપશુ કરતાં સીપાહોને શાંત થવાની અર્જ કરીને કહ્યું “ શહેરમાં થતા ખુનો માટે મ્હારો બાઈ તે પુલીસનો અફસર હસન ઝેંફન્દી જોખમદાર છે અને તેને માટે તેને

મારી નાખવા જલ્લાદ ખોસતનજી ગયો છે. જલ્લાદે અત્યાર સુધીમાં તેને મારી નાખ્યોજ હશે, અને તેનું સર તેજનપર ચઢાવી સુલતાની આના મીનારાપર મુકયુંજી હશે. ત્હમે ચાલો, હું ત્હમને તે સર મીનારાપર મુકેલું ખતાડું જેથી ત્હમારી ખાત્રી થશે.”

“અગર ત્હમારી વાત ખરી નહીં હશે તો.” ટોળાંમાંથી આવાજ ઉડી રહ્યો.

“મહારી વાત ખરી નહીં હશે તો.” દક્ષિતયાન જુસ્સામાં ને જુસ્સામાંજ બોલ્યો “તો મહારું સર મહારા બાળને બદલે ત્હમે ઉતારી લેજો.”

“ચાલો, ચાલો, સુલતાનીઆના મીનારા પાસે.” પુકાર ઉપર પુકાર પડી રહ્યો, અને દક્ષિતયાન તે સાંભલી પોતાના ઘોડાપર બેસી ગયો તથા લુકાસ અને જુલીઅનજી ઘોડેસ્વાર થઈ ગયા.

તે સીપાહોની સરદારીમાં દક્ષિતયાન હતો, અને તેના જમણા ડાવા હાથપર લુકાસ અને જુલીઅન હતા, અને તેમની પાછળ સીપાહોનું એક મોટું ટોળું ચાલતું હતું.

સુલતાનીઆના મીનારા આગલ પહોંચતા જ્યારે ત્યાં કાંઈ જણાયું નહીં, કેદીઆસકરનું માથું મીનારાપર મુકેલું નહીં દેખાયું. ત્યારે સીપાહોમાં મોટો શોર ઉડી રહ્યો.

“પાશા નામવર.” એક અફસરે દક્ષિતયાનની નજદીક આવીને કહ્યું “સીપાહો બેઠીલ થઈ ગયા છે, તેઓ કહે છે કે ત્હમે તેઓને ખનાવ્યા છે,—હગ્યા છે. અને હવે તેઓ——”

“ મહારા ભાઈને અદલે મહારું સર માંગે છે.” પાશા વચ્ચે ખેલી પડ્યો.

“ હા નામવર.” ખેલા અફસરે કહ્યું.

અને તેજ વખતે પુકાર ઉડી રહ્યો: “ કેદીઆસકરનું સર. નહીં તો, દહિલતઆન પાશાનું સર.”

“ સીપાહો ” હવે દહિલતઆન મોટેથી બોલ્યો “ સીપાહો, હું મહારા વચનથી બેવચન હરગીઝ થનાર નથી. ત્હમને કેદીઆસકરનું સર નથી મળ્યું, તો મહારું સર તૈયાર છે—ચલાવો શમશીર, ઉતારી લો મહારું સર.”

નહીં, કદી નહીં, કદી નહીં.” લુકાસ વારીલો તુરતજ મ્યાનથી શમશીર નીકાલીને જુનુનથી બોલી પડ્યો. “ નામવર દહિલતઆન પાશાનું સર જ્યાં સુધી હું સલામત છું ત્યાં સુધી તો ઉતરવા દેનાર નથી.”

“ બેશક-બેશક ” હવે જુલીઆન તેટલાજ જુનુનથી તલવાર ખેંચી કાઢીને બોલ્યો “ જોણે દહિલતઆનનું સર લેવું હોય તેણે પહેલાં મહારી સાથે લડવું, મ્હને મારવું, અને પછીજ દહિલતઆનું સર ઉતારવું.”

મગર, તેજ વખતે મોટો શોર ઉડી રહ્યો “ નાદાન જવાનો, સંભાલો!”

દહિલતઆન પાશાની અસલી લોકપ્રીયતા ઝટ ખત્મ થઈ ગઈ, અને સીપાહોમાંના ઘણાકો પાણીના મોજાં મીસાલ આગલ ધસી

આવતા પુકારી પડ્યા “આપણને હગનારને કતલ કરો! નાદાન બે ગ્રીકોને ખત્મ કરો.”

અને તેજ વખતે દહિલતખાન, લુકાસ, અને જુલીઅનના મન તેમના શરીરને છોડી જતે અગર જો સીંહની ગર્જના મીસાલ એક હઠરાવનારો આવાઝ ત્યાં ઉડી નહીં રહ્યો હતે તો!

“હયરો!” ચક્રવર્તી ત્યાં એક અજનખી થ્રોડેસ્વાર ધસી આવીને શેર ગડગડે તેમ ગડગડાતથી બોલ્યો “હયરો—ન મારો.”

અને તે આવાઝથીજ શમશીરો ત્યાંની ત્યાંજ અટકી પડી, અને ડોકાં તે આવાઝના કરનારના ચહેરા તરફ ફર્યા. તે કોણ હતો?

ખત્રીલ પોતે પાક ખુદાના શીરીસ્તા મીસાલ તેજ વખતે ત્યાં ખચાવમાં આવી લાગ્યો હતો!

“આ રમખાણની મતલબ શું છે?” સીપાહો તરફ ગુસ્સાના અંગારથી બરેલા ડોળા કરીને ખત્રીલે પુછ્યું.

“એની મતલબ એ છે” એકે આગળ વધીને કહ્યું “કે અમને હગવામાં આવ્યા છે—અમે અમારી સાથે દગતખાઝી ચલાવનારાઓને ઝીંઘાલ કરશું—અને અમે બળવાખોર જનીઝરીઓને મલી જઈશું!”

“ખામોશ!” ખત્રીલે પુકાર્યું “શાંત થાઓ. બળવાખોર જનીઝરીઓ પોતેજ શાંત થઈ ગયા છે તો ત્હમેખી શાંત થાઓ—જનીઝરીઓ પોતેજ નામવર સુલતાનની તરફેણમાં નામવર સુલતાનના વફાદાર સીપાહો મીસાલ ફરીથી વફાદાર થયા છે તો ત્હમેખી—

વફાદારજી રહ્યો.—સરકશ ન બનો—શાંત થાઓ.”

“આ વહી નવી ડગબાઝી છે!” પેલાએ પોતાના સાથીઓ તરફ ફરીને મસખરી કરતાં કહ્યું “અજનબી શેર! ઓ અજનબી શેર, ત્હમારા બોલવામાં સચ્ચાઈ છે તેનો કોઈ સુખદ?”

“હું સાચ્યુંજ બોલુંછ—અને બળવાખોરો શાંત થયા છે તેનો સુખદ જે જેઘતો હોય તો ઝરા આગલ વધો, જુઓ પેલી ટેકડીની અતરાફમાં આવેલી જનીઝરીઓની છાવણીમાં સુલેહનો પ્રકાશ પંથ-રાઈ રહ્યો છે, જે નીશાની બતાવવામાં આવેછે તે સુલેહની નીશાની છે. અને તે ઉપરાંત દશ મીનીટ પછી બાઝટના ત્રણ આવાજો ઉડી રહેશે જેથી ત્હમારી પુરી ખાત્રી થશે.”

અને પેલી નીશાની જેવા પછી ખરેખરજ દશ મીનીટ બાદ ત્રણ આવાજો હવામાં ધ્રુમી રહ્યા, અને તે સાંભળીને ઉશકેરાયલા સીપાહો શાંત થયા.

સરકશ જનીઝરીઓનો બળવો સમી ગયલો જાણી સીપાહોખી શાંત થયા; અને તે પછી શાંતી સાથેજ પાશા, ખલીલ, લુકાસ, જુલીઅન સાથે રવાના થયા. ચારે ઘોડેરવારો વઝીરે આઝમના મકાન તરફ જતા હતા જે વખતે પાશાએ ખલીલને કહ્યું “ખલીલ, મહારી ઝીંદગી માટે હું પહેલા પાક ખુદાનો અને પછી ત્હમારો આજે અહેશાનમંદ થયો છું: મહારા તરફથી ઉપકારના શબ્દો કમુલ રાખશો! લેકીન, એ બધા ભેદની મતલબ શું છે?”

“કયા ભેદ? શી મતલબ?” ખલીલે હસીને પુછ્યું.

“પહેલાં તો હું એમ પુછું કે જલ્લાદના જવા છતાંખી મહારા

ભાઈ કેદીઆસકરનો જન કેમ બચ્યો?" પાશાએ પુછ્યું.

“પાક પરવરદેગારની મદદથી” ખડીલે કહ્યું “પાક ખુદાનો હુકમ નહીં થયો અને તેથી જલ્લાદ જન ન લઈ શક્યો.”

“મગર, જનીઝરીઓનો બળવો! તે કેમ યક-બ-યક સમી ગયો?” દઝોલનખાને ખીજ સવાલપર નજર દોડાવી.

“એક વાત જે મેં જનીઝરીઓના આગાના કાનમાં કહી તેથી.” ખડીલે જલ્લાખ આખો “મેં દાતી કાઢી કે અગર જે બળવો દબાવી દેવામાં નહીં આવશે તો બળવાખોરોની આખી છાવણીની નીચે જે બાઈટ ભરેલો છે તે સલગાવી દેવામાં આવશે અને તમામ જનીઝરીઓનો ચુરેચુરો થઈ જશે.” અને ખડીલ તેટલું બોલી લાથપર લાથ થોડી ખુશ હત્યો.

“અજ્ઞયજ્ઞ પ્રકારના વીચીત્ર માણસ છે! કેવી ઉમદા સમય સુચકતા?” દઝોલનખાને ખડીલની તારીફ દીધી.

“અ મોશ, નામવર!” ખડીલ બોલ્યો “અ.પણી પાછલ સીપાહો આવે છે, જે કે થોડે દુર છે તોખી તેમને જે એ પ્રપંચનો સંસારો ગયો તો પછી એમાંનું કોઈ કુટુંબ, જનીઝરીઓના આગાને ખબર આપી દેશે, અને યુગ્તવડી આગ પાછી સલગશે!”

“હવે ત્યારે એ આગને યુગ્તવચા માટે આપને મોટું ઇનામ મલકવું રવા છે.” પાશાએ કહ્યું.

“તો ઇનામમાં ઇનામ એજ કે અમો ત્રણે મીત્રોને પાછા તલમારા મહેલમાં લઈ ચાલો, અને ત્રણેની શાદી આપ્પાદી કરી નાખો.” ખડીલે હસી હસીને કહ્યું.

“કમુલ ! મગર, પેલી શર્ત તો પુરી થવીજ નોંધશે” પાશા બોલ્યો “મહારે માણસો મોકલીને ત્હમો વાસ્તેની ખજર તો કાઢવીજ પડશે.”

“કાઢો.” ખલીલે કહ્યું “કાઢો, અને તેટલાં વઘી પછા દર સ્થાંજે વાર્તા કરશું અને વાર્તા સાંભલશું.”

“આલો ત્યારે વઝીરે આજમને ઘરે જમને તેવણને દીલાસો અને સખુરી આપીને પાછા મહારા મહેલમાં જમએ.” પાશા બોલ્યો.

“તો ઠીક, ત્હમે જાઓ વઝીરના મકાન તરફ” ખલીલે કહ્યું “અને હું જાઉં છું આએ ઘોડો જોણે મહને ઉછીનો આપ્યો છે તેને પાછો આપી આવવા. હું જમને જલદી આઉં છું.”

“અરઘા કલાકમાં તો બોસફરસને કીનારે રહેવુંજ નોંધશે” દબોલતખાન પાશાએ કહ્યું.

“ખરોખર હું હાજર રહીશ.” ખલીલ બોલ્યો.

દબોલતખાન પાશા, લુકાશ, અને જુલીઅન વઝીરે આજમના મકાન તરફ ગયા જ્યારે ખલીલ બીજી તરફ ગયો. ખલીલ કેટલાક મોહલ્લા પસાર કરીને એક તબેલા આગલ થોભ્યો જ્યાં એક નઓકર બાણે તેની વાટ જોતો હોય તેમજ ઉભેલો હતો.

“ખામોશ-એક શબ્દબી નહીં.” પેલો નઓકર કાંઈ બોલવા જતો હતો તેને અટકાવીને ખલીલે કહ્યું “ફકટ મહારા સવાલોના જવાબ આપ. સદક, મેં તુંને જે હુકમ કહ્યા તે પ્રમાણે તેં અમલ કીધો?”

“ સરો ચશ્મથી.” નૌકરે છાતીપર હાથ મુકીને કહ્યું.

“ અને તું બારીકાથી બધી તપાસ રાખજો.” ખલીલે સહમ-
જાવ્યું. “ તું ત્હારા સાથીઓ સાથે મેં નીશાની આપી છે તેજ
જગ્યા પર રહેજો, અને ત્હમો બારીક બીન તપાસ રાખજો.”

“ બેશક.”

“ અને નીશાની થઈ કે તુરતજ મેં કહ્યું છે તેમજ અમલ
કરવાનું.” જવાન તુર્કે કહ્યું.

“ તેમજ થશે.” નૌકરે જવાબ આપ્યો.

“ હવે હું જાઉં છ. ખુદા હાજીઝ.” ખલીલે તે નૌકર છતાંબી
તેને નમીને કહ્યું.

“ ખુદા મદદગાર બાશદ.” નૌકરે નમી નમીને કહ્યું.

ખલીલ હવે પગે ચાલતો થયો, અને તે સીધો બોસફોરસને
કીનારે જવાને બદલે કેદીઆસકરના મકાન તરફ ગયો. કેદીઆસકરના
મકાનની નીચે એક નૌકર ઉભેલો હતો તેના હાથમાં એક બંધ
કાંધેલું કવર ખલીલે આપ્યું. નૌકર તે ઉપર આપવા ગયો કે ખલીલ
જવાબ મેલવવા ઉભો રહ્યોજ નહીં અને ઝડપથી ત્યાંથી ચાલી ગયો.

થોડા વખતમાં તે બોસફોરસને કીનારે આવી પહોંચ્યો. જ્યાં
પાઉં પ્યાદા થયલા દઉલતખાન પાશા, લુકાસ, અને જુલીઅન ઉભેલા

હતા. ખલીલને જોઈને તેઓ ખુશી થઈ ગયા અને તે પછી તેઓ કીનારે ઉભેલી દમામદાર નાવડીમાં બેસી ગયા.

છ હબ્બશી ગુલામો તે નાવડીને ચલાવતા હતા, અને પાણીની છાતીપર દોડતી તે નાવડીએ આખીર તે લોકને દહિલતખાન પાશાના મહેલની નજદીક પહોંચાડ્યા.

કીનારે પહોંચ્યા બાદ થોડીક મીનીટ પછી તેઓ બધા પાછા મહેલમાં જઈ પુગ્યા.

“ખલીલ” મહેલમાં જઈ પહોંચ્યા પછી પાશાએ કહ્યું “આપના લગન માટે તો મહારા બાઈ—ભોજનની રજા જોઈશે. જ્યારે આ બે સાહેબોના લગન હું મહારી બેટીઓ સાથે કરી આપવા ખુશી છું, મગર પેલી શર્તને માટે હું આવતી કાલે મહારા પયગામચીઓને રવાના કરનાર છું. એ બેઉ સાહેબોએ પોતાની નેક લાયકાત તો પુરવાર કરી આપી છે, હવે એમના માતપીતાના હુકમની જરૂર છે. એઓએ પોતપોતાના પીદર ઉપર પોતાની તરફથી પત્રો લખવા, મહારા માણુઓ કાલે રવાના થશે જેઓ તે પત્રો લઈ જશે. હવે, તહમને મહારા મહેલમાં પાછું આગત માફકજ રહેવું પડશે. રહાંજના વાર્તા વખતે બધા સાથે મજાનું, પણ પછી ત્રણેને જુદા જુદા ઓરડામાં તાલુ મારીને રાખવામાં આવશે અને દીવસનાખી મહેલમાં ફરવા દીધામાં નહી આવશે.”

“તમામ આગલાજ બંદોબસ્તથી અમે મહેલમાં રહેવા ખુશી

છમ્મએ.” ખલીલે કહ્યું.

“હા, પણ ત્હમારી જુલીખાં આ વખ્તે મહેલમાં નથી તેનું કેમ?” પાશા હસીને બોલ્યો. “જુલીખાં ત્હમારી મુંદર વાર્તાઓ સાંભળ્યા વગરજ રહેશે.”

“નહીં, તેમ નહીં બનશે.” ખલીલે કહ્યું. “કાલેજ જુલીખાં પોતાના કાકાના મહેલમાં પાછી આવશે, અને ત્યારે તેને વાત સાંભલવાની મલશેજ” ખલીલ બોલ્યો. “હા પણ મ્હને એક યાદ આવી. પાશા નામવર, મ્હારા લગ્ન હજુજી સુધી જુલીખાં સાથે ગોઠવાયાં નથી તેટલાં ત્હમે મહેલમાં વધુ હોહા ના કરો. ઇસમીલદા બાનુને હવે એ વાત ના કહેતા.”

“ત્હમારી એવી મરઝી છે તો નહીં કહેવશ” પાશાએ જણાવ્યું. “ઇસમીલદાને એ વાત કહેતે તો તે કાંઈ મસખરી નહીં કરતે. ઇસમીલદા ઘણી બઝી છે, નેક છે, દામનની હુર છે, ભોલી, ભાલી એક પરીનુર છે, ઇસમીલદા તો મ્હારા અંતકરણના બગીચાનું ખુશખુદાર ગુલાબ છે.”

પાશા તેમ બોલતો હતો તે વખ્તે ત્રણે જવાનોએ હામા હા મીલાવતા પોતાના સર નમાવ્યા, મગર તેઓએ એક ખીજ તરફ નહીં જોયું કે કેમ જે રખે તેઓથી હસી પડાય!

ત્રણે જવાનોને તેમના અસલી કમરામાંજ મોકલવામાં આવ્યા,

અને દરવાઝાને બાહરથી બંધ કરવામાં આવ્યા. તે પછી દૈલતખાન પાશાએ પોતાની બેટીઓપર અને પોતાની ધણીયાણી ઇસમીલદાપર ખુશ ખબરી મોકલી કે જનીઝરીઓનો બળવો સમાવી દેવામાં ફતેહમંદી મલી હતી. ઇસમીલદાએ પોતાના ધણીને મલતાં ઝુલીખાની બાબદ પુછી, અને પાશાએ તો ઝુલીખાને તેને ઘર છોડ્યા બાદ શું થયું તેથી પોતે અગ્નિ હોવાનું જણાવ્યું એ ઉપરથી ઇસમીલદા ખુશી થઈ કે ખલીલ અને ઝુલીખા હવે છુટા પડ્યા હતા.

બીજે દીવસે બપોરના વઝીરે આઝમે દૈલતખાન પાશાને વાસ્તે મોટી ભેટ સોગાદ મોકલી જે ખુશીથી સ્વીકારતા પાશાએ પોતાની તરફથી વલતી ભેટ મોકલી.

ગુલનાર અને થીરઝા પોતાના બહાલાઓને પાછા આવેલા જાણી ખુશી થઈ, અને હવે લગનની તૈયારી થશે તે વીચારથી શાદમાન બની. લુકાસ વાસીલોનો કાગળ લખને તેજ દીવસે એક પયગામચી આલખેનીઆ તરફ ઉપડી ગયો, અને બીજો જુલ્લીઅન મીલેદાનો કાગળ લખને લેમનસના ટાપુ તરફ ઉપડ્યો.

ઝુલીખાં ખલીલના પેલા રકકાની રૂએ તેજ દીવસે પોતાના કાકાના મહેલમાં પાછી આવી લાગી. અને લગનના પવીત્ર ગાંઠથી હવે તેઓ બન્ને જોડાશે તે વીચારથી ઝુલ્લખાં ખુશી ખુશી થઈ રહી.

પણ તેજ દીવસે સહવારથી શું દોડાદોડી ચાલી રહી તે આપણે જોઈએ:

પાશાએ અસંખ્ય માણસોને કામે લગાડીને પોતાના બગીચામાં ન્હાના ન્હાના શોભાયમાન તંબુઓ ઉભા કરાવવા માંડ્યા, તે તંબુઓને ઝાડપાનથી આબુઆબુમાં ખુબ તરેહથી શણગારવામાં આવ્યા, ગુલાબના માંડવાઓની હારોહાર ઉભી કરવામાં આવી, અને સ્ફેંકડો માણસો જે ચપલાઈથી કામે લાગી ગયા તે ચપલાઈ એટલીતો બધી હતી કે જાણે અલાઉદ્દીનના તીલીસમાતીક ફાતુસના જીનોએ કામ કર્યું હોય અને તે જીનોથી ત્યાં એકજ દીવસમાં ગુલાબોનું એક નવુંજ પરસ્તાન ઉભું થયું હોય !

પાશાની તે બધી દોડધામ એટલા સાર હતી કે જનીઝરી-ઓનો બળવો જે સમી ગયો હતો તેની ખુશીમાં તેણે પોતે પાશાઓ, અમીરો અને ખીજા અમલદારોને તેમની ધણીઆણી અને છોકરાંઓ સાથે એક પાર્ટી આપવાની હતી. એકજ દીવસમાં તે આખો પરસ્તાન શોભાઈતા તંબુઓ સાથે તૈયાર થવાનો હતો કેમજે ખીજે દીવસે તો બધા પહોંચાણો આવનાર હતાં.

ઝુલીખા, ગુલનાર અને થીરઝા તથા ઇસમીલદાને પાશાએ મજબુત નીકાબમાં રહીને બાહર નીકલવા કહ્યું હતું અને લોકોને તેમની મજાહમાં હાથ લાગવાનો હુકમ આપ્યો હતો. વલી, તેણે ખતીલ લુકાસ અને જુલીઅનને પણ તે પાર્ટીમાં શામીલ થવા કહ્યું હતું, મગર તેણે છોકરીઓ તથા છોકરાઓને ખાસ હુકમ આપ્યો હતો કે તેઓ ધણી ધણીઆણી થવાના હતા તે વાત તે દીવસે વીસારી દઇને જાણે ત્રાહીત માણસો હોય તેમજ એકબીજાની

સાથે વર્તવું અને બધા મહેમાનોમાં હલીમલીને ફરવું હરવું.

પાશાના બગીચામાં એક નવું પરસ્તાન પચદા થયું ! તંબુ. એને એવી તો સરસ રીતે શણગારવામાં આવ્યા હતા કે બાગે બહેશતની છાવણી હોય તે મીસાલ બધી રૈથીક માલમ પડતી હતી.

બીજે દીવસે બોલાવેલે વખતે પહોરાણાઓએ આવવા માંડ્યું, અને બોસફરસના પાણીપર શોભઈતી નાવડીઓમાં એસીને અમીરો પોતાની નીકાબપોશ બાનુઓ સાથે આવતા દેખાતા હતા. ત્યારે તે દેખાવ એટલો ખુબસુરત લાગતો હતો કે જાણે પરસ્તાનમાં દાખલ થતાં શીસીસ્તાઓ અને પરીયાંઓ.

ખલીલ, લુકાસ અને જુલીઅનબી બાહરના પહોરાણાઓજ હોય તેમ મહેમાનોમાં ભેલાઈ ગયા, અને પાશા અમીરોને આવકાર આપવા લાગ્યો જ્યારે જુલીબા, ગુલનાર, થીરઝા અને ઈસમીલદા તેમની બાનુઓને અને બેટીઓને આવકાર આપતી હતી.

ઠેડવેલા વખતના અરધા કલાકમાં તો તે દુન્યવી પરસ્તાનમાં બસો આંખને ઠંડક આપનારા દમામદાર દેખાવના પહોરાણાઓ ભેગાં મળ્યાં. મેવા મીષ્ટાંન અને શરબતને ખુશ મનસાફ મલતો રહ્યો.

જે કે તમામ બાનુઓ ખુરકાપોશ હતી, મગર તેઓ તે પરસ્તાનમાં ગમે ત્યાં ફરીહરીને કુદરતની સુંદર કારીગરોને

નીહાલતી ખુશ મગ્ગ ભોગવતી હતી. પરવાળા સમાન હોટમાંથી અને મોતી સમાન દાંતમાંથી જે દીલખહેલાવનારી હતી ખુશીના સુંદર આવાજો નીકલતા હતા તેથી ગોયા તે દુન્યવી પરસ્તાનમાં ખુલ્લખુલોનો સુંદર સરોદ ઉડી રહેતો.

પહરોણાઓ મગ્ગ મારવા પડ્યા, અને ઝઝકલાનો વખત થતાંજ એક બનાવ બન્યો.

પાશા પહરોણાઓ સાથે રોકાયેલો હતો, જે વખતે ખલીલ તે પરસ્તાનમાં ફરતાં ફરતાં પરસ્તાનથી દુર એક એવી જગ્યાપર જઈ લાગ્યો કે જ્યાં તેણે એક ભોંયડું જેવું જોયું. ખલીલ હીમતથી તે ભોંયરામાં ઉતરી ગયો, અને એક દરવાજા આગલ જઈને થોભ્યો. તેણે દરવાજાને ધકકો માર્યો કે એક ઓરડો જણાયો. તે ઓરડામાં એક બતી બળતી દેખાઈ! અંદર દાખલ થતાંજ ખલીલે દરવાજો બંધ કરી દીધો અને આંબુઆંબુમાં જોવા લાગ્યો. તેટલાં કાંઈ આવાજ થયો! ચોંકીને એક ખુણામાં ઉભો રહી ગયો. દરવાજો ખુલ્યો, અને ત્યાં એક હાથની દાખલ થયો. ખલીલે ધારી ધારીને જોયું તો તે હાથની હતો કે જે ધસમીલદાના ઓરડાની તરફ ચોકી રાખતો હતો.

તે હાથનીએ થોડીક ફરત એક પોટલામાં બાંધી હતી અને

તેની બગલમાં શરબતની એક બાટલી છુપાવેલી હતી. તે ફરટ અને શરબતની બાટલી તે હબશીએ એક તરફ મુકી અને તે કોઈ કામ કરવા માટે જોવો તે ઓરડાની બીજી તરફ ફર્યો કે તેની નજર ખલીલપર ગઈ !

ખલીલને જોઈ હબશી ચોંક્યો, અને તેણે પોતાની શમશીર મ્યાનથી બાહર કાઢી. ખલીલેબી પોતાની શમશીર ખેંચી કાઢી અને પુકાર્યું “ ખબરદાર ! હું તેજ માણસ છું કે જે તુને યાતો નવાઝી નાખશે. યાતો ત્હારી ગરદન ઉડારી નાખશે—”

અને ખલીલ કાંઈ વધારે બોલવા ગયો તેટલાં બાહરની બાબુથી મોટી મોટી ચીખ આવતી સંભલામ. કોઈ બાનુ ધાસ્તીથી ચીખ પાડતી હોય તેવું ખલીલને લાગ્યું, અને બાહદુર ખલીલ કોઈ બાનુનો જન બચાવવાનો છે એવું જાણીને તે ઓરડાનો ભરમ છોડીને ચાલી જવાબી તૈયાર થયો.

ખલીલે દરવાજો ખોલ્યો, બાહર કુદ્યો, અને ફરીથી તે પરસ્તાનમાં જઈ પહોંચ્યો. જ્યારે પેલો હબશી ખલીલની પાછલ જોઈને અતી મોટા ગુસ્સાથી દાંતપર દાંત કચકચાવવા લાગ્યો !

ખલીલ પરસ્તાન તરફ ગોયા ઉડીને ગયો ! અને જે તરફથી ચીખ આવતી હતી તે તરફ જતાં તેણે થું જોયું ? પરસ્તાનના એક ન્હાના તલાવમાં નાવડી લઇને પોતાની આનુ અને બેટીઓ સાથે મગ્ગહ મારવા ઉતરી પડેલો એક કોઈ વૃદ્ધ પાશા નાવડીને હલેસાં મારવા જતાં સમતોલપણું ખોલી દઇને પાણીમાં પડી ગયો હતો અને તેથી તેની સાથવાલી આનુઓએ ચીખપર ચીખ પાડી હતી ! ખલીલ જઇ પહોંચ્યો ત્યારે તો તે પાશાને બીજાવલો તણાવલો બાહર ખેંચી કાઢવામાં આવ્યો હતો અને તેથી ખલીલને નાસીપાસી ઉપજી, અરે પેલા ભેદી ઓરડાનો ભેદ અને પેલા ભેદી હાશીનો ભેદ શોધવાપર તે કેવો અત્યારે મંડ્યો હતો, પણ આ ચીખથી તે દોરવઇ આવ્યો હતો અને તે ભેદ જાણવાનો ખોલ્યો હતો !

પછી રક્તા રક્તા પહોંચ્યાઓ વીખરાતા ગયા. તે દીવસની પુરી મૌજમગ્ગહ ભોગવી લઈ દૈલતમાન પાશાને મુઆરક્યાદી ઇચ્છી તમામ મહેમાનો હવે વીખરાઈ જવા લાગ્યા અને પરસ્તાનથી દુર થઇ પોત પોતાને મકાન સીધાર્યા.—હવે, ત્યાં જે રહ્યાં તે દૈલ-તમાન પાશા, તેની મહોરદાર ઇસમીલદા, તેની બે બેટીઓ, તેના ભાઈની બેટી ઝુલીખાં, પેલા બે ગ્રીફો, અને ખલીલ, હતાં. પાશાએ બધાંને પોતાની આસપાસમાં બેસાડ્યાં અને ખલીલને એક વાર્તા ચલાવવાનો હુકમ આપ્યો. ખલીલે એક અતી સુંદર વાર્તા કહી સંભળાવી, જે પુરી થતાંજ સડ મહેલમાં ગયાં અને બધાં પોત-પોતાને વગે સગે થઇ ગયાં.

મહેલની અંદર શાંતી થઇ, જ્યારે મહેલની બહારના તે પર-

સ્તાનમાંથી શાંતી રહી. ખુશખુદાર ગુલામના પમર પમર થતાં પમરાતને ચુમવા દવ હવે થોડાક કલાક પછી આસ્માન ઉપરથી નીચે ઉતરનાર હતો. હાલતો આસ્માનપર કરોડોના કરોડો સીતારા હીરાની મીસાલ કોઇ કમ તો કોઇ કીઆદા ચલક ચલક ચલકતા હતા. પ્યારી પ્યારી કુદરત કેવી રમણ્ય લાગતી હતી: ખુશખુદાર તે પરસ્તાનની વચ્ચે ઉભા રહીને જો તે શાંત હીરા જડીત આકાશને એક કવી યા લેખકની નજરથી જુઓ તો વાકઈ ત્હમને પોતાને જન્નતનો ખ્યાલ ખચ્ચીતજ આવે અને ત્હમે તે આલા દરજ્જાના સુખને ઝીંદગીને દરમ્યાન થોડુંખી પામો. પાક ખુદાની શાન !

મગર, ઠયરો, એક ચીઝ આપણે જોવાની ભુલી ગયા! પોત પોતાના કમરામાં વગેસગે થઈ જતી વખતે ખલીલે ખીનઓની નજર ચુકાવીને લુકાસના કાનમાં કહ્યું હતું “ જુલીઅન મીલેદાનાં કમરામાં તું જા અને ત્હારા કમરામાં જુલીઅનને જવા દે! હું અર્ઝ કરું છું કે તું ભુલતો ના.”

અને વલી, ખલીલે જુલીઅનને પકડીને બાજુએ લેતાં તેનેખી કહ્યું “ લુકાસ આજ રાતના ત્હારા ઓરડામાં જવાનો છે, અને તું તેના ઓરડામાં જજે. એ મુશકીલ કામ નથી. અદકાર મુઝીબોને પકડવામાં આપણી આ હીકમતી જાળ પંથરાશે. નેકાને આશકારા કરવા તો ભલાંઓને કાંઈક પુરાઇતી અદીખી ઉઠાવવી પડતી હોય તો તે સખ્તી ખમી લેવી, હીકમતથી કામ લઈ, અદીને દયાવી દેવી.”

જુલીઅનના ઓરડામાં લુકાસ ગયો, અને ખલીલ થોડોક વખત જતા પેલા છુપા દરવાજાની મદદથી લુકાસના ઓરડામાં દાખલ થયો.

જુકાસે તો તેને જોઈને પહેલાં પહેલાં ગભરાયો, પણ ખલીલે તેની આગલ ઝડપથી ચાલી જતાં કહ્યું “ સાંભલ, મહારા બહાલા દોસ્ત, તું થોડો વખત મહારા કમરામાં જા, તુને ખલીલ સ્હમજીને એક ખુદ્દી દેવા લેવા આવશે, તેની સાથે ચુપચાપ તું જાજે, પાપી ઈસમીલદા આગલ તુને તે લઈ જશે, પણ સંભાલજે તે ઔરતના ફરેખમાં ના ફરેતો.”

“ ત્યારે શું મહારે ગુલનાર તરફ બેવફા થવું ?” લુકાસે અજાણીથી પુછ્યું.

“ બેવફા થવાની તો વાતજ નથી ” ખલીલે કહ્યું “ પણ એ દગલખાઝ ઔરતને અમથી મોંઢેની વાતોથી ખુશી રાખવીજ અને એને બનાવીને એનો ભેદ જાણી લેવોજ. ઢોંગ ધતુરાની મોંઢેની હસીખુશી વાત કરવાની, બાકી એ નાપાક અઔરતના પ્યારને તો શું બલકે તેના નામના પડછાયાનેથી ધીકકારવોજ. એ નાપાક પલીદ પોતાના પાપમાં પોતેજ તબાહ થશે. ધ્યાન રાખજે, તુને કોઈ હબશી મલે તો તેનેથી સંભાલજે. તે નાપાક તહમારીપર ફાવી નહીં જાય, શમશીર ઉંચકે તો હોંમતથી દખરાવજે, તુખી તેને ઝીબાહ કરવાની ગડબડ મચાવજે. વધારે વાત વધે તો મહાર નામ લેજે, મહારા નામથી તે પાપી ઘણો ચોંકશે.”

લુકાસે ખલીલના ઔરડામાં ગયો, અને થોડે વખતે અમીના લુકાસને લઈ ગઈ, મગર પાપી ઈસમીલદા આગલ જઈને ઢોંગી પ્યારના શબ્દો લુકાસને બોલવા પડે તે આગમજ તો ગડબડ સડબડ આગલીજ રીતે ઉડી રહી કે પાશા આવે છે. પાશા આવે

છે તે સાંભલીને અમીનાએ લુકાસને પેલા હાથથી પહોરેદારને રસ્તેથી નહસાડ્યો. લુકાસ ગયો, અને ત્યાં ખુલ્લી શમશીર સાથ તેને પેલો હાથથી મળ્યો. હાથથી લુકાસને તો જરૂરજ મારતે, કારણ કે તે હવે જીવપર આવી ગયો હતો મગર તેજ વખતે એક શીરીસ્તા મીસાલ ખલીલ ત્યાં આવી લાગ્યો ! ખલીલ હંમેશા પોતાના ધ્યાનમાં અને દરેક શીકરમાં રહેતો હતો, અને તે લુકાસની પાછલજ નીકળ્યો હતો. તે ખુનીઓને પકડવા માંગતો હતો, અને તેને રાતે ઉંઘ અને દીવસે ભુખખી ગોયા નહીં હતી !

“ જો, સાંભળ ” ખલીલે પેલા હાથથીને દમ ભરાવીને કહ્યું “ હવે આજે તું અમારા બેના હાથમાંથી છટકવાનો નથી. હું બધી વાત જાણું છું અને જો હું તુને ફરમાડું છું તેમ તું નહીં ચાલશે તો યાદ રાખજો કે તું મૌતના હાથોમાં જઈ પડશે. અને, જો મહારા કહ્યા પ્રમાણે ચાલશે તો તુને નવાઝીને માલામાલ કરશ.”

“ બોલો, શું હુકમ છે ? ” હાથથીએ પુછ્યું.

“ એક શબ્દખી બોલ્યા વગર, કાંઈખી સવાલ કર્યા વગર, હું કહું છું કે પાશા જ્યાં ખઝાનો મુકે છે તે ઝોરડામાં તું અમને બેઠેને લઈ જા, અને તે તરફ જો પેલો ભેદી કુવો છે તે કુવો અમને બતાવ ”

હાથથીએ કાંઈ આનાકાની કીધી, પણ ખલીલે દમ ભરાવ્યો, જેથી હાથથી ખઝાનાના ઝોરડા તરફ ખલીલ અને લુકાસને લઈ ગયો.

આ ઝોરડામાં મોટો ભેદ હોવાનું ખલીલ અનુમાન કરી

શક્યો હતો, અને હવે તે ખુનનો પ-તો મેલવવાની અણીપર છે એવું તેણે ધાર્યું, મગર તેઓ તે ઓરડામાં જઈ પહોંચ્યા તેજ વખતે કોઈના પગલાં વાગ્યાં, અને હબશી માથાથી પગ સુધી થરથર ધડળવા લાગ્યો.

“અરે, એ તો પાશા અને તેવણનાં મ્હોરદાર આ તરફ આવે છે.”

ખત્રીસેખી જોયું કે હવે ફર્યા !!

હબશીએ હુસ્યારી વાપરીને તુરતજ ખત્રીસ અને લુકાસને એક પથરના પુટલાંની આડમાં છુપાવ્યા ! ગંજવર તે પુતલું હતું જેની પાછલ એ તેઓ સહેલાઈથી છુપાઈ શક્યા. તેઓ છુપાયા બાદ એ મીનીટખી નહીં ગઈ હશે કે પાશા અને ઇસમીઝદા હબશીએ શીતુ-સ્થી બંધ કીધેલા તે દરવાજાને ખોલાવીને અંદર દાખલ થયાં જે વખતે પાશા ખોલતો સંભળાયો “મ્હને આજે એવો ખાખ આવ્યો કે જાણે મ્હારો ખજાનો લુટાઈ જતો હોય !”

“ખાખપર ભરસો રાખવો જોઈએ નહીં” ઇસમીઝદાએ કહ્યું “ખાખ તો કોઈ ખ્યાલનો દેખાવ રહે છે.”

“સુતી વખત મ્હને તો એવો કોઈ ખ્યાલ હતોજ નહીં.” પાશા ખોલ્યો “મગર, ઉંધ આવી ગઈ કે ખજાનો લુટવાનો સ્વપ્નો આવ્યો !”

“ત્યારે તપાસો, જુઓ, ખજાનાને કોઈ અલવલ તો નથી આવી !” ઇસમીઝદાએ કહ્યું, અને પાશા તે પછી ખત્રીસ અને લુકાસ હતા તેની સામેની બાજુએ આગલ વધ્યો.

ત્યાં જમને તેણે દીવાલની એક તરફમાં આવેલું એક જાણું
બાકોડું જે પર દીવાલને રંગનોજ એક બારીક પરદો હતો તે
હટાડ્યો, બાકોડામાંની એક ચાંપ દાખી, અને ધીમે ધીમે દીવાલમાં
એક મોટી લોખંડી કચાટ દેખાઈ. તે પછી તેણે તે કચાટ ખોલી,
અને જે સઘળું પોતે મુક્યું હતું તે બારીકાથી જોયું. પેલી
તરફ ખલીલ અને લુકાસ પુટલાંની એ તરફથી ચીમાઈ ચીમાઈને
જોતા હતા. સારે નસીબે ખલીલ અને લુકાસ જે તરફ હતા તે
તરફ અંધારું હતું, જેથી તેઓ ડોકાવતાં પકડાઈ જવાનો ઓછો
સંભવ હતો.

પાશાએ તે કચાટમાંની ચીજો સંભાલથી જોવા બાદ ખાત્રી
કરી લઈ કચાટ પાછી બંધ કરી, દીવાલ ખસાડી વગે કીધી, અને
પેલી ચાંપનો પરદો બંધ કરી ઇસમીલદાને લઈ હવે તે તે ઓરડાને
ખીજે નાકે ગયો જ્યાં ઝમીનપરનું ફાલકું તેણે ખસાડ્યું. તે ફાલકાના
ખસવાથી એક કુવો જેવો જણાયો જે જોકે ખલીલ અને લુકાસને
તો દેખાયો નહીં.

કુવા આગલ ઉભો રહીને પાશા અંદર જોતો હતો તેટલાં
ઇસમીલદાના ચહેરામાં વીચીત્ર ફેરફાર થઈ રહ્યો! પાશાની પાછલ
તે ઉભી હતી, તેના ચહેરાએ એક ભયંકર રૂપ લીધું હતું, અને
બત્તીનો ઉગ્મસ જે બરોબર તેના પર પડતો હતો તેથી સાફ દેખાઈ
આવતું કે ઇસમીલદાનો ચહેરો એક પીશાયનીના ચહેરાને મલતો
હતો, તે પીશાયનીએ પોતાના બન્ને હાથો એવી રીતે ઉંચક્યા કે
જાણે તે પાશાને એક આંચકો મારીને તે કુવામાં ફેંકી દેશે. ખલીલે

તૈયારી કાઢી કે જે ઇસમીલદા હાથ નીચે ઉતારવાની કાશીશખી કરે તો વીજળી વેગે દોડી જઇ પાશાને બચાવ કરી શકાય તો કરવો. પણ તેટલાં તો પાશા પોતેજ દુર્યો, ઇસમીલદાને ચહેરા અસલ માફક થઈ રહ્યો, અને તેના હાથ નીચે હળવેથી ઉતર્યા. જાણે તે કશામાં હતીજ નહીં !

“પાક ખુદાની શાન ! ખઝાનો સલામત છે.” પાશા ફરીને બોલ્યો.

ખલીલને આજે એક નવો ભેદ મળ્યો : ઇસમીલદા પોતાની ખુશ-સુરતીમાંથી એટલી બધી જલદી એક પીશાચનીના ચહેરામાં ફેરવાઈ જતી હતી તે ભેદ તેને આજેજ જાણ્યો. ખલીલે તે જોયું ત્યારે તે પગથી તે માથા સુધી કમકમ્યો.

પાશાએ કુવાને ફરીથી બંધ કરીને ઇસમીલદાને કહ્યું “ચાલ, મ્હારા જનના શીરીસ્તા-મ્હારા અંતકરણના બગીચાના સહથી ખુશખુદાર ગુલામ !-ચાલ, આપણે પાછા ત્હારા કમરામાં જઈએ.”

ઓ પાક ખુદા ! અગર જે પાશાને એક ઝરાકખી સંસારો ગયો હતો કે તેના “જનનો શીરીસ્તો” થોડીજ પણ અગાઉ તેને પોતાને કુવામાં આંચકો મારીને નાંખી દેનાર હતો, તેના “અંતકરણના બગીચાનું” સહથી ખુશખુદાર ગુલામ” તેને મૌતના હાથોમાં મોકલવા તૈયાર હતું તો-તો પાશા શું કરતે ? જનના તે શીરીસ્તાને જહન્નમમાં મોકલતે ! યા, તે ખુશખુદાર ગુલામને બોસદરસના પાણીમાં સડાવતે !

દઉલતખાન અને ઇસમીલદા ત્યાંથી તે પછી ચાલી ગયાં, અને દરવાઝો બંધ કરવાને તેઓ તેમના પેલા વીશવાસુ હાથીને

સોંપી ગયા. તેઓ ગયા પછી થોડો વખત રહીને હજી અંદર દાખલ થયો અને ખલીલ પાસે ગયો. હવે હજીને ખલીલથી માલામાલ થઈ જવાની આશા પપદ થઈ હતી અને તેથી તે ખલીલ તરફ ખુશ હતો. તેણે મનમાં બેવકા નહીં થવાનો અને ઝરફાર ખતી જવાનો ધરાદો હવે કાઢ્યો, અને તેથી તેણે ક્રોધ એવા તૌરથી કામ કરવા ધાયું કે જેથી “ સાંપ મરે ને લાકડીથી નહીં તુટે.”

મગર, ઇન્સાન જે જે ધારેછ તે બધુંજ થતું હોય તો પછી બેઠબેઠ શું ? ઇન્સાન ધારેછ શું અને પાક ખુદા કરેછ શું ! ખલીલે વલી નવી બાઝી મનમાં કબી કરી રાખી.

હજી ઓરડામાં પાછો આવે તે દરમ્યાનમાં ખલીલે લુકાસના કાનમાં કાંઈ કહ્યું, અને જ્યારે હજી આવ્યો ત્યારે તેને લુકાસની પાસે બેસવા કહીને પોતે બાહર ગયો.—બેશક, ખલીલે તે મહેલ-માંના છુપા રસ્તાઓમાંના કેટલાંક જાણી લીધાં હતાં અને હમણા તે જ્યાં જનાર હતો તે બાબુનો રસ્તો હજીથી જાણવાની તેને જરૂરત રહી હતી નહીં.

ખલીલ ગયો અને જતી વખતે તે લુકાસને ઇશારો કરતો ગયો કે હત્યાર સાથે હરથડીએ સાવધાન રહેવું, કેમજે નહીં તો હજીનો વીચાર બદલાય અને તે કદાચ લુકાસને મારી નાખે ! લુકાસે ઇશારાનો જવાબ આપ્યો, અને ખલીલ એક છુપે રસ્તેથી બગીચામાં દાખલ થયો. બગીચામાં થોડુંક સુધી ચાલ્યા બાદ ખલીલે એક ન્હાનો ફટાકડો જેટલો આવાઝ કરે તેટલો આવાઝ પોતાની પાસેની એક ન્હાની બાઈટની ગોલીથી કાઢ્યો અને જવાબમાં દુરથી

તેવોજ એક આવાજ આવ્યો !

ખલીલને ઘણું થોભવું પડ્યું નહીં, કેમજે સદેક અને ખલી-
લના ખીજા બે નૌકરો દોડી આવ્યા. ખલીલે તેમને ધીમેથી પોતાની
પાછત પાછત ઉંઘાડે પગે આવવા કહ્યું, અને તેમના કાનમાંથી
કાંઈ કહી દીધું. ખલીલ પોતાના તે ત્રણે નૌકરો સાથે લુકાસ અને
હઅશી હતા તે ઝોરડા આગત પહોંચ્યો કે તેણે એક ખંખાર
માર્યો. લુકાસ એક વાદ્ય શીકારપર કૂદે તેમ અતી ઝડપથી હઅશી
તરફ કૂદ્યો અને તેના અસાવધપણાંનો લાભ લઈ તેના મોંઢામાં
પોતાના હાથમાંનો રમાડ દાખી દીધો ! હઅશીએ પોતાનું ઝોર
આઝમાવ્યું, તે લુકાસને ઝમીનપર અફાલી નાંખવાની અને શમ-
શીરપર હાથ ધરવાની અણીપર હતો તેટલાં ખલીલ અને તેના
નૌકરો તેનાપર તુટી પડ્યા અને તેને બાંધીને ગીરફતાર કરી કોઠ
દવાઈ સુંઘાડીને તેને બેહોશ કરી બાહર ઉપાડી ગયા, ખલીલે
નૌકરોને હઅશીને ક્યાં લઈ જવો તેનો હુકમ અગાઉથીજ આપેલો
હતો એટલે હઅશીને નૌકરો લઈ ગયા કે લુકાસ પાસે તે પાછો
આવ્યો. તે પછી લુકાસને લઈને ખલીલ પોતપોતાની ખાત્રવાહ
તરફ ગયા, અને કાંઈ બન્યુંજ નહીં હોય તેમ વગેસગે સુઈ ગયા !

*

*

*

દઉલતખાન પાશાને પુર ખાત્રમાં ગીરફતાર બેઠીને ખજાના
વાલા ઝોરડા તરફ ધસીમીલદા ગઈ, તે તે ઝોરડામાંના પેલા ભેદી
કુવાને માટે ખાસ કોઈ કામે ગઈ, અને ત્યાં ઝોરડામાં દાખલ
થતાંજ પોતાના નકીર તે પેલા હઅશીને મદદ લાગવા માટે તેણે

બોલાવ્યો. પણ, જવાબ નદારદ ! ચાર પાંચ સાદ માર્યા પછી જ્યારે હજારી નહીંજ આવ્યો ત્યારે તેની હંમેશની બેઠક સુધી તેને જોવા તે ગઈ, પણ જ્યારે ત્યાંથી હજારી મળ્યેજ નહીં ત્યારે ઇસમીલદા ચોંકી, બીધી, અને માત આવ્યું હોય તેમ શીકી અને જઈને થરથર ધરજવા લાગી ! તે ચંડાળ ચુહરેલ હવે ગભરાતી હતી !!

મકો-ફરેયથી ભરેલી ચંડાલ તે ચુહરેલની ઇસમીલદા હવે સખ્ત અંદેશા અને શીકમાં પડી. તે હજારી જોકે દહેલતખાન પાશાનો નૌકર હતો અને તે પેલા ભેદી ઓરડાના ખઝાનાની પાસખાની માટે રહેલો હતો, મગર બાતીનમાં તો એ વાત હતી કે પીશાખની ઇસમીલદાના હત્યાર સમાન તે હતો. હજારીના ચક્રવચક ગુમ ગાયબ થવાથી ઇસમીલદાનો અર્ધો જન ગોચા ઉડી ગયો હતો !- પાશાને તો તે કોઈથી સુરતે રહમજીવીને નવો પાસખાન રાખનાર હતી, લેકીન તેના મકમાં શામીલગીરી આપવા હવે કયા હાથને તે તુરતા તુરત તૈયાર કરી શકનાર હતી ?

આખીર તે અંદેશાની રાતખી ખતમ થઈ, નવો દીવસ ઉગ્યો, અને નવા દીવસની સ્લાંજ થતા સાથે ખલીલે વાર્તા શુર કાઢી. વાર્તા પુરી થવા સાથે બધાં ફરીથી વગેસગે થઈ જવા તૈયાર થયા, અને બધાં ગયાં કે ખલીલે છુપેથી પાશાના કાનમાં કહ્યું “મહારા નામવર, મહને એક અર્જ કરવી છે.”

“બોલો, ખલીલ, તમારો સુખન માનવા તો હું સદા તૈયાર રહીશ” પાશાએ હસીને કહ્યું “આજે વલી એવી તે શું અર્જ છે ?”

“આવતી કાલે નવું જુનું થઈ જશે તેની મહને ધારતી છે.”

ખલીલ બોલ્યો “તહમારા બીરાદર કેદીઆસકરનેા જન હવે કદાચ બળવાખોરો લેવા તૈયાર થઈ જશે. મગર, મહારી પાસે પાક ખુદાના હુકમથી કોઈ તદખીર છે. તહમે જો પાક પરવરદેગારની બંદગી કરીને ખાધ પી લેવા બાદ આરામ કરવા બીજાને જતી વખત મહારા કમરામાં પધારશો તો હું કાંઈ નવાઇની ચીજ તહમને બતાવીશ, એક કલાક પછી પધારજો.”

“હું આવીશ” પાશાએ કહ્યું “હું તહમારા કમરામાં જરૂર આવીશ.” અને પાશા તેટલું બોલીને ગયો.

પાશા જમવા ગયો, અને ખલીલ પોતાનું જમવા ખાવાનું એમનું એમ રહેવા દધને પેલે છુપે રસ્તે ઉતરીને બગીચામાં દાખલ થયો. તેણે અગાઉની રીતેજ સદકને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને તેને પુછ્યું “કેમ પેલા ઝંગીએ પોતાનું પાપ કબુલ્યું? બધો ભેદ કહ્યો?”

“હા નામવર” છાતીએ હાથ દધને સદકે જવાબ આપ્યો, અને પછી તેણે પોતાના આકાના કાન આગલ ધીમેથી કાંઠક કહ્યું.

“હીક છે, ત્યારે તો મહારી સાથે ચાલ. તે ભેદી ઝોરડામાં મેં તે પલીદ ઝંગીને શરબત અને મેવો છુપેથી લઇ જતો જોયો હતો. પણ, કોઇ બાનુઓની ચીખ સાંભલવાથી હું તે ભેદને શોધતો રહી જવા પામીને ચીખની તરફ પરસ્તાનમાં દોડી ગયો હતો. હવે મહને સહમજ પડેછ કે તે ઝંગી તે ભેદી ઝોરડામાં શા માટે તે ખુરાક છુપાવી લઇ ગયો હતો. સદક, ચાલ મહારી સાથે, મહને તે ઝોરડાની બરોબર યાદ છે.”

ખલીસે જેમ તેમ કેટલીક મહેનતે તે જગ્યા તો શોધી, મગર ત્યાં જઈને જોતાં ઝમીન સીવાય કાંઈપી માલુમ પડ્યું નહીં. કોઈ ચાંપથી ઝમીનપરનું છુપું ફાલકું ઉંચકાતું હોવાનું તે અનુમાન કરી શક્યો, મગર હવે હાથમાં વખત નહીં હતો: ખલીસે યાદ કીધું કે પાશા તેના ઓરડામાં આવનાર હતો, અને હવે તેના આવવાનો વખત થયો હતો.

“સદક, હમણાં તું જા, અને ત્હારા બેડ સાથીઓ સાથે તૈયાર રહે. મ્હને કામ હોવાથી મ્હારે મહાલમાં પાછું ફરવું જોઈએ, લેકીન હું ધારંછ કે મ્હને થોડાજ વખતમાં ત્હમારા લોકનું કામ પડશે, તેથી તઠ્યાર રહેજો.”

સદક ગયો, અને ખલીસ પોતાના કમરામાં પાછો ફર્યો. થોડાજ વખતમાં દકિલતખાન પાશા તેની પાસે આવ્યો.

“મ્હારા નામવર,” ખલીસે કહ્યું. “ત્હમોને આજે રાત્રે એક ભયંકાર વાત સાંભલવી પડશે.”

“ભયંકાર!” ડોળા ફાડીને દકિલતખાન ખલીસને અગ્નયગ્રીથી જોવા લાગ્યો.

“હા મ્હારા નામવર,” ખલીસે કહ્યું, અને ઝડપથી વધારયું “શું આપ ધારો અગર જો હું એમ કહું કે આપની મ્હોરદાર ઇસમીલદા એક દગલખાઝ મ્હોરદાર છે તો?”

“ખામોશ, ખલીસ” દકિલતખાન ખલીસ સાથે આ પહેલવહેલી વાર ગરમ થઈ જઈને બોલ્યો. “એવી કેવી મસખરી આપ કરો છો?”

“આપની સાથ મસખરીની વાત કદીખી કરેજ નહીં, મહારા નામવર” ખલીસે ધીમેથી સ્લમગ્ગયું “હું મહારા પાક ખુદાને હાઝીર નાઝીર જાણીને જે ખોલું છું તે ખોલું છું.”

“તહમે કદી જુદું તો ખોલોજ નહીં.” જાણે વીચાર આવી ગયો હોય તેમ સોચીને પાશા ખોલ્યો “ત્યારે શું આજે તહમારી આજની વાત ખરીજ છે?”

“ખરીજ છે, મહારા નામવર, કમનરીએ ખરેખર ખરી છે” ખલીસે ભાર મુકીને કહ્યું “તહમે કસમ ખાઓ કે હું કહું તેમજ તહમે આજે રાત્રે વર્તશો તો હું આજે તહમને એક એવો બેદ ખતાવીશ કે જેથી તહમે સર-તા-પા અજ્ઞયખીમાં ગર્દ થશો.”

“કસમ, મહારી દીનો હમાનના, કસમ મહારા જનના.” પાશાએ કહ્યું, અને ખલીસના લંગાવેલા હાથપર તેણે પોતાના વચનનો હાથ દાખ્યો.

“પાશા નામવર, માફ કરશો કે હું જાણે આપના મકાનનો માલીક હોઈં તેમ તહમારા જનાનખાના તરફના કમરા આગલ કદમ લંગાવીશ, હું જો કે એવકા અને દગલયાઝ તહમને થયો નથી, મહારા દોસ્તોને મેં તહમારી તરફ દગલયાઝ થવા દીધા નથી, છતાંખી હું તહમને ખતાવી આપવા તૈયાર છું કે તહમારી મહોરદાર હંસનીતદા એક પાખી ચુલરેલની છે, એક હવસી ચંડાલ છે, તહમારી મારે આસ્તી છે!”

“હફ!” કાનોમાં કાંટાં ચુખતા હોય તેમ જન્ને કાનોપર હાથ મુકી દમને તે પાશાએ અફસોસ કીધો, અને પાસેની એક બેઠકપર

પટકાઈ પડ્યો!

“ સપ્ત ધરો, નેકદીલ પાશા, સપ્ત ધરો” ખલીલે તેની પાસે જઈ ધીરજ આપીને સ્હમજાવ્યું. “ દુન્યા ચંડાલોથી ખાલી નથી, ઉપરથી સુફેદ મગર ખાતીનથી સીલા કુફેથી દુન્યા નીરાલી નથી. હીંમત ધરો અને ચાલો મ્હારી સાથ, હું તે સુફેદ નાગણને તેના ડંખ સાથ લહમને ખતાવી આપું.”

“ તો તેજ વખતે હું તેના સરને કુચલી નાંખીશ.” પાશા જુસ્સાથી બોલ્યો.

“ સાવધાન!” ખલીલે ધીરેથી કહ્યું. “ કસમ ભુલી તો નથી ગયાની? આજ રાત્રીએ લહમે મ્હારા હુકમ તજે છો, હું કહીશ તેમજ લહમને ચાલવું પડશે-હાલ તો તેને નહીંજ મારવી જોઈશે.”

“ જેમ તું કહેશે તેમ, ખલીલ.” પાશા રડમસ આવાજે બોલ્યો. “ અફસોસ, હું શું જાણતો હતો કે હું મ્હારી બોંયમાં એક સાંપને વસાવતો ફરું છું!” અને તેણે પોતાના કપાલપર હાથ મારતાં એક બચ્ચાંની માફક આંસુ પાડ્યાં!

ખલીલે છુપી ચાંપથી દીવાલ ખસેડી પાસેનો ઝોરડો બોલ્યો, અને પાશાની પાસેથી ચાવી લઈ ત્રીજો ઝોરડો ખી બોલ્યો, લુકાસ અને જુલીયનને તેણે તેડ્યા અને તેઓ અમીના સાથ ઇસમીલદાના ઝોરડા તરફ ગયા હતા તેની શાહદત આપવા કહી. જો કે ત્રણે પાશા તરફ દગલગાઝ થયા નહીં હતા, મગર પાશાએ અફસોસમાં અફસોસના વધારા સાથેજ જાણ્યું કે તેણે એક દોઝખી ચુલરેલનીને પોતાની મ્હોરદાર બનાવી હતી!

“ મહારા નામવર,” ખત્રીસે કહ્યું “ ત્હમે હવે લુકાસના કપડાં પહેરી લેઓ, અને અમીનાને હજુણ વખત છે તેટલાં જુલી-અનની હમરાહ ઇસમીલદાના કમરા તરફ ઉઘાડે પગે જાઓ. ત્યાં જઈને ઇસમીલદાના કમરાની પાસેના મખમલના પરદા પાછલ છુપાઈ રહો. જુલીઅનને ત્હમારી સાથમાં મોકલવાંથી એ ફાયદો થશે કે અમીના જે અધ વચ્ચે ત્હમોને મલી ગઈ તો ત્હમારેથી તેની પાછલ તેને પકડવા દોડાશે નહીં, પણ જુલીઅન વાઘ કુદે તેમ કુદીને તેને પકડી પાડશે, તેના મોંઢાંમાં હુચો મારીને તેને ત્યાંજ ઝકડી નાખશે કે જેથી ઇસમીલદાને આપણી ગોઠવણનો સંસારો નહીં જાય. મખમલની આડમાં છુપાયા પછી આપ જાણી શકશો કે દદા-અમીના મ્હને તે દગલખાજના ઓરડામાં લઈ જશે. હું ત્યાં જઈને ખોટો જુદો ઢોંગ કરીશ અને ત્હમે વાતચીતપરથી જાણશો કે તે મ્હને પરણવા અને ત્હમને મારી નાખવા માંગેછ.”

તે બાદ ખત્રીસના કહેવા મુજબ તમામ ગોઠવણ સંપૂર્ણ થઈ, અને ખત્રીસ ઇસમીલદા સાથે વાત કરવા લાગ્યો. ખત્રીસની ઢોંગી વાત ઉપરથી તે પાપી ચુલરેલનીએ એવું માની લીધું કે ખત્રીસ તેને પરણવા તૈયાર હતો.

“ તું જે મ્હને ત્હારી પોતાની કરતો હોય, બહાવા ખત્રીસ” તે પાપી બોલી “ તો હું તે બેવકુફ બુધ્ધાને એક લહેજામાં મારી નાખુ. ખત્રીસ, તું મહેલમાંનાં તમામને પાશાના ખુન પછી શાંત કરી શકે તેવો છે, તેથી હું કહુંછ કે જે તું હા પાડતો હોય, તું જે તક્યાર થાય તો હું પાશાને એક પલ્લમાં મારી નાખુ તેમ છે.”

તેટલું બોલીને ઇસમીત્રદાએ પોતાના બર્ફ જેવા સુદેદ લાથો ખલીલ તરફ લંબાવ્યા, મગર એક સર્પે ડંખ માર્યો હોય તેમ ખલીલ એકદમ કુદીને તે લાથોથી દુર થયો અને તેના ચહેરાપર નફરત નાખવાની લાગણી ઉભરી નીકલી. કહેર, ગુસ્સો ધીકકાર જે ખલીલની આંખો અને ચહેરાથી ઇસમીત્રદા જેમ શકી તેથી તે ગભરાઈ!—અને તેના પાપી હીલમાં તેથી કંપારી છુટી!

“ નજીસ, નાખકાર, ઝલીલ ઔરત!” ખલીલે હવે ગુસ્સાથી પુકાર માર્યો “તું લાંબો વખત સુધી અચ્છા સાલ્યામાં છુપાઈ રહી! મગર, હવે તે સાલ્યો ઉચ્ચકાઠ ગયો છે અને તું દેખાઈ આવી છે કે સુદેદ બદનની નીચે એક સીલા સાંપ છે!—મ્હારા નામવર આવો ત્હમે હવે!”

અને તેજ વખતે દહિસતયાન પાશા ગુસ્સાથી ગરમ આગ થઇ ગયલો લાથમાં શમશીર લઇને તે પાપી ઔરતના કમરામાં દાખલ થયો.

“ કંગાલ કુત્રી!” તેણે ગુસ્સાથી ધરજતા અને અફસોસથી ગળગળા બનેલા સાદે પુકાર્યું “ મેં એક સાંપને ડંખ મારવા સાર વધારી, ઝરો જલવારથી નીસારી?”

અને તે શમશીર ઉગામી મારવા ગયો કે તુરતજ ખલીલે ખુમ પાડી “ મારતા ના, મ્હારા નામવર. ત્હમે જે તલવાર હમણું મારશે તો તે તલવારની ધાર કીનાની ધારનું ખુન બલાવશે, મગર, ઈનસાફની ચમક તે નહીં બતાવશે.”

ઈસમીત્રદા ઝમીનપર ઉઘે મસતક પડી હતી, અને તેના લાથોમાં તેનો અરઘા ચહેરો દબાયલો હતો, તે ડચકાં ખાઇને રડતી

હતી, અને તે ડચકાંની વચ્ચે વચ્ચે ચીખ મારતી હતી.

“કંગાલ ચુહરેલ!” ખલીલે નફરતથી ઇસમીલદા તરફ જોઈને પુકાર્યું. “અગર તું ત્હારી હવે પછીની ઝીંદગી દરમ્યાન આખો વખતખી એવાં ડચકાં અને ચીખોથી રહે-અને ત્હારી ઝીંદગી સો વરસ સુધીખી લંબાય અને તે બધો વખત આહોઝારી કરે-તોખી તોખી ત્હારા પાપોની સીદાઈ તે ત્હારા આંસુઓના દરીયાવથીખી સફા નહીંજ નહીંજ થશે.-મહારા નામવર, એક ઘણોજ કરપીણમાં કરપીણ ભેદ જાણવા તમ્યાર થાઓ: આએ ચૈરત, આએ પીશાયની, બોસફરસના પાણીપર ઘસડાઈ આવતી જવાન શખ્સોની લાશોપર લાશની કરનાર છે-સંખ્યાબંધ ખુખસુરત જવાનોના જનોની ખુની છે!”

ઇસમીલદા જે હવે ઝમીનપરથી ઉઠીને ખલીલના શખ્દો સાંભલતી હતી તેણે એક દર્દમંદ ચીખ પાડી, તેની આંખે અંધારા આવી ગયાં, અને તે પાછી ઝમીનપર ચત્તીપાત બેસુધ્ધ તુટી પડી. દહિલતખાન પાશાના કાનો પર જે શખ્દો પડ્યા હતા તેથી તે સખ્ત દહેશત ખાઈ ગયો, તેના હાથમાંથી તેની તલવાર નીચે તુટી પડી, અને એક છાકટ માણસની માફક લપેડો ખાઈને તે દીવાર સાથ અફલાઈ ગયો.

“મહારા નામવર” ખલીલે દોડી જઈને તેને ટેકો આપતાં કહ્યું. “હું દીલગીર છું, હું ગમગીર છું, હું મહારા દીલના ઉંડાણથી આપની તરફ દીલસોઝી ધરાઉં છું.”

“લઈ જાઓ, ખલીલ, લઈ જાઓ” પાશા રડીને બોલ્યો.

“ મહારી સામેથી એ પીશાયનીને લઇ જાઓ, દુર કરો—હું હવે તો સીફ એને જોવાથીજ કમકમીને મરી જઈશ.”

તુરતજ ખલીલે પોતાની જોખમાંથી બારટની એક ગોત્રી તે કમરાની બારીમાંથી બહાર ફેંકી—એક આવાજ થયો—ખલીલે દરવાજો ખોલ્યો—બહાર ગયો અને તેની હમરાહ ત્રણ નોકરો આવ્યા.

“ ગીરફતાર કરો આએ ઔરતને” ખલીલે પુકાર્યું “લઇ જાઓ, અને એના હમકાર હબશીને જ્યાં કબ્દ કાધો છે તેની બાજુનાં કમરામાં કબ્દ કરો—જાઓ.”

જે બનાવ બન્યો હતો તેથી અર્ધ બેહોશ બનેલો પાશા જેમ તેમ બોલતો સંભલાયો “ખલીલ, દદા અમીનાને પકડો. પાપી ઇસ-મીલદાના તે હત્યારને તો જપ્ત કરો.”

“ મેં મહારા એક માણસને હુકમ અત્યાર અગાઉનો આપેલો છે, અમીના પકડાઇ ગઇખી હશે અથવા તો પકડાવાની તૈયારીમાં હશે. મગર મહારા નામવર, મહુને એક ભેદી ઓરડામાં જવાનું છે જે ઓરડામાં ફકટ એકજવાર હું દાખલ થયો હતો અને તે પછી મહુને મોકો મળ્યોજ નથી. ” અને ખલીલ ક્યાં દાખલ થવા માંગતો હતો તેની સહમજ તેણે પાશાને આપી, એટલે બધા હવે તે ઓરડા તરફ ગયા.

બગીચાના એક ઘણા દુરના પાછલા ભાગમાંથી ઝમીનપરના એક ફાતકા મારફતે તે ભેદી ઓરડામાં જવાનું હતું જે ઓરડો ભુત પીશાયના વહેમથી વરસો સુધીનો પડત પડેલો હતો.

‘ ત્યાં ભુત ને પીશાય હોવાનું તો કદાચ વહેમીઓએ વરસો

અગાઉથી માની લીધું હશે, મગર, હમણું હમણું એ વરસ થયાં ત્યાં એક ખરેખરી પીશાયની વસે છે તેની કોઈને ખબરખી નથી !” ખલીલે કહ્યું.

“ એ વલી નવો ભેદ શું છે !” પાશાએ પુછ્યું.

“ ઇસમીલદાની એક ખુદેન તે ઓરડામાં છે જે રાક્ષસોને લુલાવે તેવી છે !” ખલીલે ખુલાસો કરવા માંડ્યો “ અમીના જવાન શીકારોને પકડીને લાવે અને તે શીકારોની ગરદનપર એકજ મનતુ એક હત્યાર ભોક્ષી દબને તે ખીયારાઓનું લહુ તે દાકણને પીવાડવામાં આવે !”

“ એ શું બોલોછ, ખલીલ !” પાશા તો આ નવા ભેદથી નાણે ફાટીજ ગયો હોય તેમ ડોળા ફાડી ફાડીને ખલીલ તરફ જોઈ પુછવા પડ્યો.

“ હું જે બોલું છું તે ખરંજ બોલું છું, મ્હારા નામવર” ખલીલે કહ્યું “ ઇસમીલદા એક ચુલરેલ છે તો તેની ખુદેન એક દાકણ છે. બોસફરસપર એ વરસ સુધી જવાન શખ્સોની લાશની લાશ જે તણાઈ આવતી હતી અને જે લાશો છેલ્લો થોડો વખત થયો વધારે પ્રમાણમાં રોઝખરોઝ ચાલું હતી તેની મતલબ એજ છે. ઇસમીલદાની ખુદેન તે શીકારી થયલા જવાનોનું પેલા હાથશી પાસે ખુન કરાવીને તેઓનું તાઝું લહુ થોડુંક પીવા બાદ તેમને તે ભેદી ઓરડાના ભોંયરામાંથી પસાર થતા નાલાંમાં હોમાવી દેવાડતી અને પછી, - પછી તે લાશ તે નાલાં મારફતે જઈને બોસફરસના પાણીમાં ધસડાતી !”

“ કુફ ! ગઝબ ! મ્હારા મહેલમાં આએ સીતમ ! આએ ઝુલમ !”

પાશા એક દીવાના માણસની માફક માથાપર બેઠે હાથ મારી મારીને બોલ્યો “ મહારા જેવા એક મુલાયમ પ્રકારનો સ્વભાવ ધરાવનારા માણસના મકાનમાં રાક્ષસી સ્વભાવના માણસોની હસ્તી !”

“ અમો ત્રણે ખીરાદરોળી તે ખુનીઓના શીકાર થઈ પડતે, પણ નશીબ સંજોગે બચી ગયા અને બચી ગયા તે એવા ખુશ નશીબમાં બચ્યા કે ત્હમારી નેક બેટીઓ અને બત્રીજીના હાથના ઉમીદવાર થઈ રહ્યા.” પાશાનો ગમ ભુલાવા હવે ખત્રીસે હસ્તાનું કીધું, અને તે તેમ બોલી રહીને હસ્યોળી.

“ અઝીઝ જવાન ” પાશા બોલ્યો “ ઇસમીલદાની માણસાઇ લઢુ પીનારી રાક્ષસી બહેનને પકડવા માટે હવે ચાલો. મહને એ પત્નીદો મહારા મકાનમાં એક પળળી વધારે રહે તે ગમતું નથી. અને પકડવા માટે હાથશીઓને બોલાવવા જોઈતા હોય તો હુકમ કરો-મહારો હુકમ ચાલો હું આપું અને આપણે તેને પકડીએ.”

“ નહીં-નહીં, ” ખત્રીસ બોલ્યો “ હાથશીઓની કોઈ જરૂર નથી. તે દાકણમાં જોર એટલું બધું નથી. મહને મહારા સદકે બધી વાતની ખબર આપીછ. અમીનાના શીકારોને ઇસમીલદા શરાબ પીવડાવી ફસાવે, હાથશી તે કમજોર છાકરને ઇસમીલદાની બહેન આગળ ઉપાડી જતીએ, ત્યાં લઈને તે ખીચારા જવાનનું ખુન કરે, તેની ગરદનનુંજ લઢુ તે દાકણ પીએ, અને પછી તે જવાનની લાશને નાલાંમાં ફેંકવામાં આવે !”

“ કમકમાટ-કમકમાટથી મહારં લઢુખી સદે થઈ જાયછ” પાશા કંપી કંપીને બોલ્યો “ સાઈજ થયું ખત્રીસ કે ત્હમે મહે-

લમાં રહીને બેઠ શોધ્યો, નહીં તો મહારાજ મેહેલની અંદરનાં પાપી-
ઓને માટે મહારા ખીરાદરની કલ કરવામાં આવેને !”

“ પાક ખુદાનો ઈનસાફ રાસ્ત છે, નીદોષોને તે છેલ્લી ઘડી-
એખી બચાવેછ અને ગુન્હગારો ગમે તેટલાં છુપાં રહે તોખી તેઓને
ખરા આકારમાં ખુદાં પાડી દેછ. ” ખલીલ બોલ્યો, અને પછી
તેઓ પેલા બેદી ઝોરડા તરફ ગયા.

પાશાની મદદથી તે ઝોરડા ખોલવામાં આવ્યો, અને તે કોઠ
દદાને ગીરફતાર કરવામાં આવી.—થોડો વખત પછી અમીના અને
તે દાકણને પેલા બે પાપીઓને જ્યાં કૈદ કરવામાં આવ્યા હતાં ત્યાંજ
મોકલવામાં આવી.

ખલીલ, પાશા, લૂકાસ, અને જુલીઅન તે પછી પાશાના દીવા-
નખાનામાં ગયા અને ત્યાં પાશાનો ગમ બુલાવવા વાતો કરવા લાગ્યા.

થોડો વખત ગયો કે મેહેલના એક નૌકર સાથે સદક હાંફેલો
ફાંફેલો ગમરાયેલો દોડી આવ્યો, અને ખલીલ તરફ જોઈને બોલ્યો
“ મહારા નામવર, ગઝબ-ગઝબ થયો છે. ”

“ શું થયું ! ઇસમીલદા ન્હારી ગમ ? હમશી ન્હાડો, કે
અમીનાં સાથ પેલી દાકણ ફરાર થઈ ગમ ? ” ખલીલે પુછ્યું.

“ તે નામકારો તો જ્યાં આપે કૈદ કરાવ્યાં છે ત્યાંજ છે,
મગર,—” અને તેટલું બોલીને તે અટકી પડ્યો.

ખલીલે તે જોઈને ઝડપથી પુછ્યું “ શું છે ? જલદી બોલ. ”

“ શાહઝાદા મુસ્તફાએ બળવો જગાડ્યો છે, અને નામવર સુલ-
તાન સલીમનું કોઠ બળવાખોરે ખુન કીધું છે. ”

“શું !” ખલીલ મૌત જોયો શીકા બની ગયો “નામવર સુલતાનનું ખુન ?”

“હા, નામવર,” સદકે કહ્યું.

ખલીલને હવે કાંઈજ સુઝયું નહીં, તે તો એક દીવાના માણસની માફક એમથી તેમ બેવાર ફર્યો, તેણે પાશાને કે પોતાના મીત્રને કાંઈખી કહેવાની ફરિયાદ રહી નહીં—અને સદકની સાથે બની ઝડપથી ગયો !

પાશા તરબતુર રહ્યો અને લુકાસ તથા જુલીઅન તરફ જોઈને બોલ્યો “આજે ઘણી ખરાબ ખબર છે, આપણનેથી તુરતજ જવું જોઈએ. પણ, જોયું કે ? મહારા કરતાં તો ખલીલમાં તે ખબરથી ઘણો મોટો ફેરફાર થઈ ગયો.—મહારા જવાન અઝીઝો, આપણો ખલીલ કોઈ ઘણોજ આલા દરજ્જાનો માણસ છે.”

અને તે બાદ પાશાના મહેલમાંથી બધી દોડધામ થઈ રહી: પાશા, લુકાસ, અને જુલીઅન બળવાખોરો તરફ જવા નીકળ્યા કે ઝુલીખાએ પોતાના પીતાના મકાન તરફ જવાં ચાલ્યું. ત બહારી બેઠી પોતાનો પીદર હવે બચથી મોકલો થયો હતો તે ખબર જાણ્યાથી ખુશાલીમાં આવી ગઈ હતી. ઝુલીખાને જતી જોઈને ગુલનાર અને થીરઝાએથી પોતાના કાકા કેદીઆસકરને મલવા જવા ચાલ્યું. અને અને, તેથી, તે બધાં નાવટીમાં બેસી ગયાં.

*

*

*

*

તે બીજો દીવસ હતો. જે દીવસે સ્લાંજનાં માનુસ પડ્યું કે સુલતાનના વડા બેટા માહમુદે લશ્કરી મદદ સાથે બળવાખોરોને દબાવી દીધા હતા. તે પોતાના બાઈને ગીરફતાર કરવા માંગતો

હતો, મગર લશ્કરમાંના કોઇ જુનુની સીપાહોએ ગાદી પચાવનાર મુસ્તફાને મારી નાખ્યો હતો.—મુસ્તફાના મરણથી અને બળવાખોરોની હારથી પાછી શાંતી ફેલાઇ હતી, અને હવે દુકંસ્તાનની ગાદી પર સુલતાન મહમુદ બેઠો હતો—

સુલતાન મહમુદ બીજાની તખ્તનશીની બાદ બીજે દીવસે કેદી આસકરને મકાને એક પયગામથી આવ્યો જેના લાવેલા પયગામ પરથી એ જણાયું કે તે દીવસની સહાજના કેદીઆસકરને, તેના ભાઇ દૌલતવાન પાશાને, લુકાસ અને જુલીઅનને, કેદીઆસકરની બાનુ અને બેટીને, દૌલતવાનની બન્ને બેટીઓને ખાસ સુલતાનની મુલાકાતે આવવાનું આમંત્રણ થયું હતું. આ એક ઘણું જ મોટું માન હતું, અને તે મેળવવા માટે કેદી આસકર અને દૌલતવાન પાશા તથા તેમનાં કુટુંબીઓ બહુજ ખુશી થયાં હતાં.

* * * *

તે સહાજના નવા સુલતાનના હુકમથી તે નામવરની મુલાકાતે બધાં બની હતીને ગયાં. તેમને એક આરાસ્તા દીવાનખાનામાં બેસાડવામાં આવ્યાં, જ્યાં બે તરફ ઉંચા મખમલની કુરસીઓ ગોઠવેલી હતી અને તે હારોની વચ્ચે નાકા પર એક ન્હાતું, મગર, કામતી તખ્ત મુકેલું હતું, બાનુઓએ ખુરકા નાખ્યા હતા, જ્યારે મર્દો સર નમાવીને બેઠા હતા.

સુલતાનની આમદ થવાની ખુશખબરી એક ચોખ્ખારે આપી કે બધાં ઉઠી ઉભાં થયાં, અને તેઓએ રીવાજ મુજબ ઝમીનપર પોતાની નક્કર નમાવી. જહવાહીરોથી મહેલાં કપડાં અને હીરાઓથી ચકચકીત અને લી દુર્ગાશ પધડી જેમાં સુલતાની કાતીનું પીછું હતું

તેમાં સગ્ગ થઇ આવીને નવા સુલતાન ખીરાબ્યા. તે નામદાર તખ્ત પર ગોઠવાયા પછી બોલ્યો “આપની મુયારફ જગ્યાએ ઉપર બેસો, અને નજર ઉઠાવીને મહારી તરફ જુઓ.”

ઓહ! તે આવાજ! તે આવાજ વાજાંતના એક મીઠા મીઠા સરોદની મુઆફક દહિલતયાન, સુલનાર, થીરજા, લુકાસ અને જુલી-અન, અને-અને અઝીઝ જુલીખાને પ્યારો પ્યારો લાગ્યો! તે આવાજ તો તે લોક જીલ્લો થોડો વખત થયો હરરોઝ સાંભલતાં હતાં! જ્યારે તેઓએ નજર ઉઠાવીને જોયું ત્યારે તેઓએ શું જોયું? તેમનો બહાદુર અઝીઝ ખલીલ ઓસમાન તો આખા દુર્કેસ્તાનનો નવો સુલતાન માહમુદ ખીજે હતો! પાક ખુદાની શાન!

બધી બાનુઓએ ચહેરા પરથી નીકળ્ય ઉઠાવી લીધા.-અને તે વખત કે જ્યારે સુલતાનની અને તેની માશુકા જુલીખાની નજર એક થઇ ત્યારે દુન્યા એક સર્વોત્તમ ખીલીસ્તના મુકાબલામાં તે બન્ને આગળ મુકાઇ ગઇ! જુલીખાએ તે પ્યારી પ્યારી આંખો શર્મથી ફેરવી લીધી, અને તે આંખોએ તે પછી ખુશીના આંસુઓ ટપકાવ્યાં!

“મહારાં અઝીઝો” નકલી ખલીલ ઓસમાન ઉર્ફે શાહજાદો માહમુદ ઉર્ફે નવો સુલતાન માહમુદ ખીજે ખુલ્લું આવાજે બોલ્યો “મહારી પ્યારી જુલીખાં જીવણને હવે આપણે સુલતાનાના પ્યારા નામથી બોલાવીશું તેવણના પીદર નામદાર કેદીઆસકર હસન એફેનદીને મહારા મરદુમ પીદરે આંક દીવસમાં ખુનનો ભેદ શોધી કાઢવા કહ્યો ત્યારે મહારા એક અમલદાર આગલ જુલીખાં કાલાવાલા કરતી આવી, તે અમલદારે બધી વાત મહેને કહી, અને મેં મહારો ચહેરો બતાવ્યા વગર કે ઓલખ આખ્યા વગર જુલીખાને હસ્તે

મેંડે પોતાને ઘર જવા કહ્યું. જુલીખાને જવા કહ્યા બાદ મેં છુપેથી શહેરનો રાહદ્રાટ જોવાની તૈયારી કીધી. મેં 'મહાર' નામ ફેરવી નાંખ્યું. મહારા પીછરતે મેં બધી વાત કહીને તેવણની વીટી મેં કાઢી આપત વખતે કામ લાગે કરીને લીધી, મેં મહારા ચહેરામાં થોડોક ફેરફાર કીધો, અને શહેરમાં નીકળ્યો. પાક ખુદાની મહેરો મદદથી તેજ દીવસે લુકાસ અને જુલીઅન મલી ગયા અને અમને અમીના મહેલમાંજ લઈ ગઈ. તે પછીની બધી વીગત તો લખતે રૈશન છે. મહારા અજીઝો, પાક ખુદામાં હંમેશા ભરસો. મુકવો જોઈએ અને તેને ભરસે હીમતથી નેક કામ કરવામાં જીપલાવવું જોઈએ, જેથી આખીરમાં ફતેહજ મલે છે.”

*

*

*

*

ખીજે દીવસે આખા શહેરમાં ધંધેરો પીટાવવામાં આવ્યો કે જોસફરસના પાણીપર ધસડાઈ આવતી લાશોનાં ખુનીઓને પકડવામાં આવ્યાં છે અને તેઓને બાઝારના મીનારા આગલ આખો દીવસ તમામ સ્ટુમખુલની લાનત અને થુથુ માટે ઉભા રાખવામાં આવનાર છે. તેમ થયું, અને પછી તેમને કતલ કરીને એક ખીજ સાથે બાંધી જોસફરસના પાણીમાં છોડવામાં આવ્યાં. જે જાલીમોએ અસંખ્ય જવાનોને જોસફરસમાં નાખ્યા હતા તેઓ પોતેખી તેજ હાલતે પહોંચ્યાં.

*

*

*

*

અને, હવે, શાદીઆબાદી મચી રહી: સુલતાન માહમુદની જુલીખા સાથે થઈ, અને લુકાસ તથા જુલીઅનની શાદી તેમની ખ્યારી માથુ કાઝો સાથે થઈ.—સુલતાના જુલીખાએ પોતાના માઆપને પોતાના

મેહેલમાંજ રાખ્યાં, અને પોતાની ચચાઝાદીઓ તથા તેમનાં શાલ-
રોને એક ખાસ જુદો મહેલ રહેવા માટે આપ્યો.”

બેગમ-ગુલરખની ખુઆએ ઉપલી વાત પુરી કરી રહેવા પછી
કહ્યું “ પ્યારી બેગમ, ત્હમારે ગમ નહીં કરવો જોઈએ. ત્હમને દગો
દેવામાં આવ્યોછે તે વાત ખરી, પણ ત્હમે જોમ કહ્યોછો તેમ અધા મદોજ
બેવકા હોતા નથી, મેં મહારી વાતથી ત્હમને દેખાડી આપ્યું છે કે
ઔરતોખી મદો તરફ કેવી બેવકા હોય છે-દુલતખાન પાશા કેવો
ભલો હતો છતાં તેને કેવી બેવકા મ્હોરદાર મળી હતી!-તેથી, હવે એ
વાતપર ધ્યાન પહોંચાડીને રડવાનું દુર કરો અને આરામ અખત્યાર
કરો, જરા સુઈ ઉઠો. હું કમરને રમાડીશ.”

બેગમ ગુલરખને તે સધ્યારાથી કંઈક શાંતી મળી અને તે
મીઠી નીંદમાં પડી.

પ્રકરણ ૭ મું.

“ ગરદીશ મંઝાલ ”માં ખુનરીઝી !

બેગમ ગુલરખે જો કે મલીકા ખુરશીદથી ફકટ એકજ વરસ
હવાખોરી જવા માટેની રજા લીધી હતી છતાંખી આજ લગભગ
સત્તર મહીના થયાં છતાં તે લકનૌમાંજ હતી. બેગમે મલીકાપર એક
કાગલ લખી નાંખીને પોતાની મર્જી હજુથી ખીજું એક વર્ષ લકનઉમાંજ
રહેવાની હતી એમ જણાવ્યું અને તેણે તે કાગલની નીચે ખાસ

નોંધ કરીને લખ્યું “ નામવર મલીકા, હું તો ત્હમારી તરફ આવીશ ત્યારે લકનકિના એક મુફલીસના અચ્ચાને મહારા પાળક-એટા તરીકે લઈને આવીશ. મ્હને અચ્ચું નથી, હું દુન્યાની જાનજામાં પડવા માંગતી નથી, અને તે છતાંજી જ્યારે મહારી પાસે એક મોટો કાહારનનો ખજાનો છે તો તેનો ખાનાર કોણ? મહારી દૌલત ખાવા માટે હું એક યતીમ લડકાને લકનકિથી ભોપાલ લઈ આવીશ.”

હવે, આપણે બેગમ ગુલરખને તેના બેટા કમર સાથે લકનકિમાં છોડીને પાછા ભોપાલ તરફ ફરશું. આપણે જોઈ આવ્યા છીએ કે સીકંદરી સરાઈ નામના તે વખતના ધોરી રસ્તા તરફ બેગમ ગુલરખનું બાદશાહી મકાન “ ગરદીશ મંજીલ ” આવેલું હતું. એ ‘ગરદીશ મંજીલ’માં બેગમની દૌલત છુપી રીતે કેડે ગોઠવાયલી હતી.—અને હવે, ગુલરખ લકનકિમાં છે તે દરમ્યાન શું અને છે તે આપણે જોઈશું:

એક મંઘરાત્રે જ્યારે તમામ સુનસાન હતું, તે વખતે એક સીહાપોશ આદમી હાથમાં એક ચોર ફાનુસ સાથે “ ગરદીશ મંજીલ ” ના ભોંયરામાં ફરતો હતો. તે પોતાની નીશાન કીધેલી એક જગ્યા પર આવીને જોવો ઉભો રહ્યો કે એક રાક્ષસી કદનો શખ્શ તેની સામે થયો અને તેનો ખંજરવાસો હાથ ઉંચકાયો. તે ખંજર પેલા સીહાપોશની છાતીમાં જગ્યા લઈ લે તે આગમજ તો સીહાપોશ બે કદમ પાછલ હતી ગયો અને વીજલી ચમકે તેમ હવામાં એક તલવાર ચમકી રહી અને તે પેલા રાક્ષસી કદના શખ્શના ખભામાં પુર ઝોરથી ઉતરીને નીચે મુઘી ગઈ. એક દર્દમંદ ‘આહ’ સાથે જોવો તે શખ્સ પાહાડના એક તુટેલા ટુકડા મીસાલ ઝમીનપર

પડ્યો કે તેનો આવાજ સાંભલીને તીલીસમાત ખુલતું હોય તેમ એક દરવાજો ખુલી ગયો અને તે દરવાજાની અંદરથી દશ માણસો હાથમાં નાગી તલવાર લઈ બહાર નીકળી આવ્યા. સીદાપોશે પોતાના જનનો જોખમ જોયો, જેથી તેણે એક સીપટી કમરબંધથી નીકાલીને ફાડી અને તે સીપટીના આવાજ સાથે ત્યાં માથાથી પગ સુધી હત્યારમાં સળયલા પચીસ માણસો નીકલી આવ્યા! તુરતજ સીદાપોશે પોતાના હાથમાંના ચોર ફાનુસનો ઉગ્મળો પેલા દશ ઉપર નાંખ્યો અને તે વખતે એક મોટા શોર સાથે પચીસ માણસો પેલા દશ ઉપર તુટી પડ્યા. એક સખ્ત કપાઝખી તે અંધારામાં થઈ, અને જોકે ચોર ફાનુસના ઉગ્મળાથી પેલા પચીસ પેલા દશને જોઈ શકતા હતા છતાંખી પચીસવાલી બાબુએથીખી તપાતપ માણસો કપાઝને પડવા લાગ્યાં.

કકટ દશ મીનીટ ત્યાં ખુનરીઝી ચાલી, પણ તે વખતમાં પેલા દશેદશ મુઆ ત્યારેજ પેલા સીદાપોશનું કાંઈખી વળી શક્યું. સીદાપોશે પોતાની તરફના આદમીઓ જોઈ બચ્યા હતા તેમને પોત પોતાનું નામ બોલવા હુકમ કર્યો, અને તેમ બ્યારે કરવામાં આવ્યું ત્યારે જણાયું કે પચીસમાંથી માત્ર પાંચજ બાકી હતા!

પોતાના પાંચ માણસોને લઈને તે સીદાપોશ હવે પેલા ખુલેલા દરવાજામાંથી અંદર દાખલ થયો અને ત્યાં જઈને તેણે શોધખોળ ચલાવી તો ખાસ્સો એક કાહાડનનો ખઝાનો ત્યાં જોયો! સીદાપોશે તે ખઝાનો લેવા અગાઉ પોતાના ખીસામાંથી સીદાઈ કલમ અને કાગઝ કાઢ્યાં; જે પરથી એમ જણાતું હતું કે સીદાપોશે અગાઉથી બધી

તૈયારી કરીનેજ આ તમામ પગલું * ભર્યું * હતું, તેણે એક કાગલ લખ્યો જે કાગલ નીચે મુજબ હતો:

“ બેગમ ગુલરખ-ત્હારી કારરવાઝઓથી હું બાદશાહ નાસીર તેની મ્હોરદાર મલીકા ખુરશીદ અને તેની ભત્રીજી જુલીખાંથી દુર થયો છું, મ્હને તેં તેઓની નઝરમાં અલખામણો કીધો છે અને તેથીજ તેઓએ મને ધીકાર્યો છે, મગર યાદ રાખ કે હું ત્હમો બધાંપર તેનો મનતીકામ લઇશ. હું તુને બરબાદ કરીશ અને તે પછી બાદશાહ નાસીરના આખાં કુટુંબને. તેં મ્હને તલવારની ધાર પર ચલાવ્યો, પણ હુંબી જે તુંને તલવારની ધારપર નહિ ચલાડિં તો મ્હારું નામ અફઝલ નહીં. મેં સાંભલ્યુંજ કે તું હમણાં લકનડિમાં પડી રહીછ, તું શા માટે પડી રહીછ તેની મ્હને ખબર નથી, પણ હું જે ચાહું તો આજેજ ત્હારી તરફ આવવાની તૈયારી કરું અને તુને સ્વાદ ચખાડું, પણ મ્હને બીજી તરફ ઘણું અગત્યનું કામ છે. ત્હારીપર બદલો લેવાનું કામ શુર થઈ ચુક્યું છે, ત્હારા વરસો સુધીના છુપાવેલા ખઝાનાના અગીઆર પાસખાનોને મ્હારા માણસોએ આજ રાતના કાપી નાખ્યા છે અને હવે આજથી ત્હારો ખઝાનો હું લુટી લઇશ. હું તુને મુઝલીસ બનાવીને છોડીશ. એટલુંજ નહીં, પણ હું તુને તલવારની ધારપર એવી ચલાવીશ કે ત્હારા ટુકડે ટુકડા થાય. લીં એકવારનો તારો દોસ્ત મગર હવેથી ઝીંદગીભરનો ત્હારો કટ્ટો દુશમન, અફઝલ.”

મજકુર ધમકી ત્યાં છોડીને ત્યાંનો ખઝાનો લેવાયો તેટલો લઇને તે હત્યારખંધ માણસો ત્યાંથી રવાના થયા.

મજકુર બનાવને થોડો વખત વીટવા પછી છુપી રીતે બેગમં ગુલશખ શીક સાથે ભોપાલ આવે છે અને જે માણસને તે પોતે તલવારની ધારપર ચલાવનાર હતી તેજ માણસે તેને પોતાને તલવારની ધારપર ચલાવવા માંડી હતી તે જાણીને અદેશમાં તે ગર્ક થાય છે !

પ્રકરણ ૮ મું.

દૌલતમંદ મુફ્લીસ!

બેગમ ગુલશખ પોતાના બેટા કમર સાથે પોતાના મકાન “ગરદીશ મંઝીલ”માં પાછી આવીને જ્યારે રહી ત્યારે તેણે એવી યુમ હડાડી કે કમર તેનો કરી લીધેલો પાત્રક બેટા હતો. મગર, ભોપાલમાં તે આગદથી થોડોક વખત છુપી ચર્ચા ચાલી રહી; કોઈ કહેતું કે બેગમ કોઈના પંજનમાં ફરી ગઈ હતી અને કમર તેનો પોતાનો બેટા હતો, અને કોઈ બોલતું હતું કે બેગમે કોઈ મુફ્લીસ સગાને ખટાવવા તેનો બેટા પાત્રક તરીકે લીધો હતો, અને કોઈ કહેતું કે બેગમ કોઈનું બચ્ચું ચોરી લાવી હતી!—જાતજાતની ગપશપ થોડોક વખત ચાલુ રહી અને પછી કાયદા મુજબ બધુંજ ઠંડું થઈ રહ્યું.

બેગમ ગુલશખ પાછી મહેલમાં મલીકા ખુરશીદની સાહેલીઓની વડી તરીકે રહી અને તેનો કમરખી મહેલમાંજ રહેવા લાગ્યો. પહેલી

વખ્તે બેગમ મલીકા ખુરશીદની પાસે રહી હતી ત્યારે તે ખુબ દૈલનમંદ હતી, મગર હવે તો તેની તે દૈલન તમામ અફઝલે લુટી લીધી હતી. બેગમે પોતાનો ખજાનો લુટાડ્યો હતો તેની વાત ડોઘનેખી માલુમ પડવા દીધી હતી નહીં અને અસલીજ ભપકો-સપકો રાખવાને માટે તેણે પોતાના આંગપરના દાગીના રક્તા રક્તા છુપી રીતે વેચવા માંડ્યા હતાં, બેશક, તે જ્યારે લકનક ગઈ હતી ત્યારે પોતાના કેટલાક દાગીના સાથે લખ ગઈ હતી અને તેજ આજે તેને કામ લાગતા હતા. તે અસલીજ બેગમ હતી, અસલીજ માફક દૈલનમંદ કહેવાની હતી, મગર ખાતીનમાં તો તે ખીચારી હમણાં એક દૈલનમંદ મુફ્તીસ બની રહી હતી. પોતાનું તે ખાતીની દુખ ડોણને કહેવા જાય? જે માણસે તેની સાથ શાદીના કબોલનો ઇકરાર કરીને પાછલથી દગો દીધો હતો તેજ માણસે તેની દૈલન પરખી હાથ માર્યો હતો! બેગમ છુપી છુપી ગમ ખાતી, અફસોસ કરતી, ઘણીવાર બેસાને એક કુત્રની માફક મુરજ્જાઈને ખીજાનાપર પડતી, અને ખુબસી રહી લખને પછી ઉઠી પોતાના મનમાં ફરયાદ ઉઠાવતી “જેને હું તલવારની ધાર પર ચલાવવાનો ઇરાદો કરતી તે મ્હને તલવારની ધાર પર ચલાવેજી!”

હવે, ત્યારે ભોપાલમાં એક દૈલનમંદ મુફ્તીસને છોડીને આપણે ખીજી તરફ ખીજા એક દૈલનમંદ મુફ્તીસની ખબર લઈશું:

દક્ષીણ હિંદુસ્તાનના એક જંગલમાં આપણે જઈશું જ્યાં ઝમીનની નીચેના એક ઝખરદસ્ત મોટા ભોંયરામાં ખાણીપીણી અને રંગરાગનો દહર ચાલે છે. કાળા પથ્થરની દીવારો ચારે તરફ છે અને તે ઓરડો ઘણોજ મોટો હોવા સાથે ઘણોજ આલીશાન છે. ઓરડાની વચ્ચે

વચ્ચમાંની છને લટકતી એક મોટી બત્તી સળગતી હોવા સાથ ચારે તરફ ન્હાની ન્હાની બત્તીઓથી ત્યાં બહુકેદાર ઉગ્ગળો થઇ રહ્યો છે. ચારે તરફ ધુપદાનમાંના આતશપર મુકેલી ખુશખુદાર ચીજોથી ખુશખુ નીકળી રહી છે, અને સુંદર ગલીયાઓ પર બીજાવેલાં ગદેલાઅને તકી-આને ટેકવીને ત્યાં બધા મદોજ બેઠા છે. તેમાંનો એક તો એક સઉથી ઉંચા ગદેલા પર ઉંચી જગ્યા પર બેઠેલો નજરે આવે છે અને તે સઘલાઓની પાસે શરબતની પ્યાલીઓ અને મેવાની રીકાખીઓ છે.

બધાઓ ખુશ ગુફતેગો કરતા બેઠેલા છે, અને પેલી ઉંચી જગ્યા પર બેઠેલા શમ્સ સાથે વાત કરતા કરતા તેઓ વધારે અદ્ય બતાવે છે.-- રાત્રીનો વખત છે અને તેઓ સઘણાઓ ખાઇ રહ્યા પછી મેવા અને શરબતની લીઝઝત ઉઠાવે છે.

“શેરખાં.” ઉચી મસન્દપર બેઠેલા શમ્સે પુરતા દમામથી કહ્યું.

“જી, સરકાર.” તે કોઇ શેરખાંએ છાતીપર હાથ મુકી નમી નમીને જવાબ આપ્યો.

“આજ એકબી શીકાર હાથ નહીં આવ્યો એ ઘણું જ ખોટું થયું છે.” પેલો સરદાર બોલ્યો.

“શમશીરખલાદુર અને જવાંમદખાં ખાસ બે મોટા શીકારોને પકડવામાંજ રહાંજના રોકાયલા હતા” શેરખાંએ ખુલાસો કીધો “તેઓને ખોટું થયું છે પણ હું ધારું છ કે જે વખત જાય છે તેમાં તેઓ પોતાના શીકારને સપડાવીનેજ લાવતા હશે.”

“તેમની મદદમાં કોણ છે?” સરદારે સવાલ કીધો.

“આપણા બીજા ચાર ભાઈ બધો તેમની અતરાફના બે માઇલની તફાવતે બીજા કામપર લાગ્યા છે જેઓ તેમને મદદ આપશે.” શેરખાંએ કહ્યું, અને વધાર્યું “આપને ખબર આપી છે તે મુજબ

આજે આપણા છ ભાઈઓ ગયરહાજર છે, શમશીરખલાદુર અને જવાંમદ્દખાં બે કુવ્વતદાર આદમીઓને પકડીને આપણામાં તેમને શામીલ કરવા માટે લાવવાના કામપર મંડ્યા છે જ્યારે આપણા ચાર ખીરાદરો એક તાજા શીકારને લુટવાના છે; એક માલદાર વેપારી પોતાના છ હત્યારાનું માણસો સાથે તે રસ્તેથી પસાર થનાર છે, આગલથી મેલવેલી ખખર મુજબ એક ગામથી બીજા ગામ તે વેપાર અર્થે જાય છે અને તે ઘણા હીમાકતથી ભરેલો છે, તેની શેખી તો આપણા આ ચારે ખીરાદરો ઝટ ઉતારી દેશે અને તેને ખાલી બનાવીને છોડશે.”

“હા, પણ સાંભલો, દરવાજા પર ભેદી ટકોરા પડે છે, વધારે સાંભલો, આપણી છુપી નીશાની પ્રગટ સંભલાય છે. જાઓ, દરવાજો સંભાલથી ખોલો.”

રાખેતાની સલાખ લઇને દરવાજો ખોલવામાં આવ્યો અને તેમના છ સાથીઓ બે આદમીઓને પકડીને તથા કેટલાક કોથળા કિંચકીને અંદર લઇ આવ્યા.

“કેમ શીકાર પુરા સપડાયા ?” શેરખાંએ પુછ્યું.

“જી.” છમાંના એકે જવાબ આપ્યો, અને ખોલ્યો, “ મગર, આપણા બે ઘોડાઓ મરણ પામ્યા છે.”

“ઘોડાઓની શીકર નહીં કરો, તહમો છએ છ સલામત છો એટલે હીક.” શેરખાંએ કહ્યું “બચેલા ઘોડાઓને તખેલામાં છોડ્યા કે?”

“હા.” જવાબ મળ્યો.

“હીક, તો સરદાર નામચર પાસે લુટેલો ખઝાનો અને આ ખઝાનો અને આ બે શીકારોને લઇ ચાલો.” શેરખાંએ કહ્યું.

તે પ્રમાણે તે છએ છ લુટાડઓ પોતાના સરદાર તરફ ગયા અને તેઓ પેલા બે પકડેલા આદમીઓ અને પેલા કોડલાઓને લેતા ગયા. ખજાનો મુકવામાં આવ્યો અને પેલા બેને ત્યાં પકડી ઉભા રાખવામાં આવ્યા.

“ ખીરાદરો ” પેલા બે તરફ જોઈને પેલા સરદારે કહ્યું “ અમે લુટાડઓ છીએ અને ત્હમને લુટાડ બનાવવા માંગીએ છીએ. અમારામાં જે ત્હમે શામીલ થશે તો ત્હમને અમારા ભાઈ તરીકે ગણવામાં આવશે, અમે પહેરશું તે ત્હમને પહેરાવવામાં આવશે અને અમે ખાઈશું તે ત્હમને ખાવા માટે આપવામાં આવશે. અગર જે લુટાડ બનવા માંગતા હોય તો કસમ ખાવા તક્યાર થાઓ અને જે અમારામાં શામીલ નહીં થવા માંગતા હોય તો મરવા તક્યાર થાઓ.”

પેલા બેકે લુટાડ બનવા તૈયાર થયા અને તેમને કસમ ખવાડવામાં આવ્યા.—પછી આકીનાઓએ ખાઈ લીધું અને વધારાના બે લુટાડ ભાઈઓ સાથે તે દીવસના થાકેલા તે બધા લુટાડઓ રાત્રીના ખાખ કરવાને માટે પોત પોતાને ખીજાને ગયા.

લુટાડઓનો સરદાર પોતાના ખીજાનામાં પડ્યા પછી વીચાર કરીને મનમાં બચડવા લાગ્યો “ હવે વખત નજદીક આવતો જાય છે કે જ્યારે મ્હને થયલા અપમાનોનો બદલો મ્હારે લેવો. મ્હને અતરફ કરવામાં આવ્યા પછી મેં લુટાડ ઝીંદગી અખત્યાર કરી, દુઃખ અને સીતમ ખમી ખમીને મે સાથીઓ મેળવ્યા, તે સાથીઓની મદદ સાથ મેં “ ગરદીશ મંઝીલ ” નો ખજાનો લુટ્યો, મ્હને ફસાવનારનો ખજાનો લુટીને તેજ ખજાનામાંથી મેં ઘણા ખરાં

લુટારો મેળવ્યા અને તેજ ખઝાનાના પ્રતાપથી હું લુટારોનો સરદાર થયો. હવે હું મહને ધીકકારનારાંઓ ઉપર ઇન્તીકામ એજ લુટારોથી લઇશ અને તેમને બરમાફ કરીશ—મગર, અફસોસ કે આટલા બધા મોટા ખઝાના છતાં, મહને મહારી હાલની ઝીંદગી પસંદ નથીજ. હું અગાઉ એક મધ્યમ હાલતનો શામ્સ હતો લેકીન આખરદાર એક અફસર હતો, મગર હમણાંનો એક ઝબરદસ્ત મોટી દક્કત છતાં બદમાશ લુટાર છું, કીસમત મહારા કે હું છતે ધને નીર્ધન છું ! ”

અઝીઝ વાંચનાર, આ બીજો દક્કતમંદ મુફ્લીસ કોણ છે? કોઇજ નહીં પણ અફઝલ. શાહ નાસીરનો બરતરફ થયેલો અફસર, શાહ નાસીરની ભત્રીજી ઝુલીખાનો નાહક બદનામ થયેલો ભવિષ્યનો ધણી, બેગમ ગુલરખનો દગાખાઝ ધણી, અને કમરનો આપ, અફઝલ ! અફઝલ પોતે !

પ્રકરણ ૯ મું.

ચઢતી પડતી.

* બે વરસ વહી ગયા.

અને તે બે વરસ બેગમ ગુલરખે મલીકા ખુરશીદના મહેલમાં પોતાના બેટા કમર સાથે ગુઝાર્યા, જ્યારે પેલી તરફ તેના દુશમન

અફઝલે પોતાના હુટાર પેશામાં વધારે કરવામાં કાઢ્યાં. એશક બેગમ ગુલરખનો તે કહારનમો ખઝાનો અને હુટથી વારંવાર મલતો ખઝાનો અફઝલને એટલો તો ઉખોગી થઈ પડ્યો કે તેની મતલબમાં તે દર દીવસ ગોયા કાવતો અને કાવતોજ રહ્યો. અને, જ્યારે આપણે તે બે વરસ પછી હમણા તેને જોઈએ છીએ તો આગલના કરતાં તેની હુટારઓની ટોલી સંખ્યામાં ઘણી વધી ગઈ છે, ગોયા એક ફોજ પોતાની બાજુમાં અફઝલે તૈયાર કરી છે.

હવે, ત્યારે એ ફોજથી અફઝલ શું કરવા માંગે છે? તે બીજા મુલકોના બાદશાહોથી છુપી રીતે પોતાની હુટાર ફોજ સાથે આગલ વધીને બાદશાહ નારીરનું તખ્તો તાજ પોતે લઈ લેવાનો ઇરાદો કરે છે. અને, તે તે ઇરાદામાં કાવે છે.

ભોપાળની સરહદમાં છુટા છવાયા થઈને આવેલા હુટારઓ એક રાત્રે પોતાના સરદાર અફઝલને સામટા જઠ મલે છે અને તેજ રાત્રે મધરાત્રે તેઓ બાદશાહ નારીરના મહેલ પર છાપો મારે છે. એશક, છાપો મારવા સાથેજ તેઓ મહેલમાના તમામ આસામીઓને ગીરફતાર કરે છે કેમ જે બાદશાહી ફોજ તુરત તુરત ઠાંભળી ફરી શક્તીજ નથી. મગર, તે બાદ જ્યારે શહેરમાં શોરોગુલ મચી રહે છે ત્યારે બાદશાહી લશ્કર અફઝલના હુટારઓ સામે સામસામા થાય છે, એક લડાઈ થાય છે અને તેમાં આખીર અફઝલજ કાવે છે. રીફ ત્રણ દીવસની તે લડાઈમાં સંખ્યાબંધ આસામીઓ મૈતને જઠ મલે છે. બાદશાહી ફોજની યક-બ-યક તૈયારી થયલી હોવાથી તેઓની હાર થાય છે અને બચેલાઓ નહાસી જાય છે.

અફઝલે મયદાન ખાલી જોઈ રાજ તાજ પચાવી લીધું અને પોતાના કેટલાક લુટારોએ તેણે નહારી ગયેલા લશ્કરની પાછલ મોકલીને તેમને કેદ કરી લાવવા અને લાંચ આપીને પોતાની તરફમાં થઈ જવા માટેની જલ્લ પાંથરવા મોકલ્યા, અને, અફઝલનો સીનારો ખુલ્લું હોવાથી થયુંખી તેમજ.

આદશાહ નાસીરના નહારતા ભાગતા સીપાહો પોતાની પુઠે પડેલા લુટારોએ શરણ થયા અને મરવા કરતા તે એવકાઓએ અફઝલની નોકરી કરવા તૈયારી બતાવી. —આથી, એક અજ્ઞાન્ય ફેરફાર ઘણાંજ ટુક વખતમાં ભોપાલમાં બની ગયો: આદશાહ નાસીરના રાજ તાજનો માલીક અફઝલ થયો! તે અફઝલ, કે જે એકવાર તેની નોકરીમાં હતો!

આદશાહ નાસીર કાંઈ નબળો પોચો નહી હતો, તેણે પોતાના મહેલ પર આવી પડેલા એકાએકતા છાપાથી સુધ ખુધ તમામ ખોલી નહી દેતાં મહેલમાંના બધાંએને જેટલાં મળી શક્યાં તેટલાં હત્યારો આપ્યાં. તેઓ કોઈ જાણતુંખી નહી હતું કે કોણે મહેલ પર એમ છાપો માર્યો હતો! મહેલના દરવાજા તોડીને બ્યારે અફઝલ અને અફઝલના લુટારો અંદર દાખલ થયાં ત્યારે ત્યાં એક ન્હાની ઝપાઝપી થઈ જે દરમ્યાન મલીકા ખુરશીદના ખભામાં કોઈ એક લુટારની શમશીર ઉતરી ગઈ અને તેથી તે બીચારી મરણ પામી. ઝપાઝપીમાં અફઝલ ફાળ્યો અને નાસીર હાર્યો: આદશાહ નાસીર, આદશાહ નાસીરની ભત્રીજી ઝુલીખાં, બેગમ ગુલરખ અને કમર

એટલા અગત્યના આસામીઓ કેદ પકડાવા ઉપરાંત બાદશાહ નાસીરના ઘરખટલાનાં બીજા માણસોખી અફઝલના હાથ પર ગીરફતાર થઇ ગયાં હતાં.

ખરેખર, તે હુટાર કે જે ઇન્તીકામના આતશથી રાતોદીન જલતો રહેતો હતો તેણે છેવટે બદલો લીધો, તેણે નાસીરનું રાજ તાજ લઈ લેવા ઉપરાંત બાદશાહ નાસીરને, એગમ ગુલઝખને અને ગુલઝખના એટા કમરને પોતાની તાજપોશીને દીવસેજ મારી નાખવા માટેની ઇચ્છા કીધી અને તેમ કરવા અગાઉ તેણે જખરદસ્તીથી બાદશાહ નાસીરની ભત્રીજી જુલીખાં સાથે શાદી કીધી. તે હુટાર સાથે શાદી કરવા જુલીખાં બીલકુલ નાખુશ હતી, પણ લાચાર !

એક મહીનો નીકળી ગયો.

અને તાજ પોશીને દીવસે જે કતલ ચલાવવાનો ઇશિદો બાદશાહ અફઝલે કીધો હતો તે મુજબ બ્યારે મહેલમાના તે ત્રણ નઝર કેદીઓને લેવા માટે મારાઓ ગયા ત્યારે ત્યાં કોઈજ હતું નહિ ! દુખી બાદશાહ નાસીર, એગમ ગુલઝખ અને કમર એ ત્રણે મહેલમાનાં કોઈ નહિ જણાયલા છુપા ભોંયરામાંથી નહાસી જવા પામ્યાં હતાં.

અફઝલે તે ખખર સાંભલીને ઘણો ગમ ખાધો ! તે તો પોતાના રસ્તા વચ્ચેના કાંટાંઓને સાફજ કરી નાંખવા માંગતો હતો અને તે છતાં પોતાની છતપર કુલી જઈને તેણે પોતાના કેદીઓને પુરતી રીતે બંદમાં નહીં રાખ્યાં હતાં તે માટે તે હવે બહુ દીલગીર બન્યો.

તે જાણતો નહીં હતો કે કમર તેનો પોતાનો બેટો હતો અને તેથીજ તે તે ત્રણેને પોતાના કાલીજ હત્યાર તથા મારી નાખવાનો હતો—પણ, હવે બાકી હાથથી ગઈ હતી ! તેણે પોતાના છુપા જસુસો ઘણાબી મોકલ્યા, પણ જેને પાક પરવરદીગાર સંભાળે તેને કોણ એક આંગળીથી લગાડી શકનાર હતું ? અફઝલતું કાંઈજ વળ્યું નહીં, અને નાસીર, ગુલરખ ને કમર તેના હાથમાંથી છટકવાં પામ્યાં.

અફઝલને બાદશાહ બનેલો અને તેને નાસીરની ભત્રીજી મુલીખાનો ભરતાર થયલો જોઈ હવે આપણે બીજી તરફ જઈશું.

* * * *

કેશમીરના પાયતખ્ત શ્રીનગરના એક ન્હાના મકાનમાં આપણે એક ગરીબ કુટુંબને વસતું જોઈએ છીએ. જે કુટુંબ મુફલીસીના સંકટો નીચે જેમ તેમ દહાડા કાઢે છે, તેઓ ત્રણ છે : ઘણી, ઘણી-આણી, અને એક છોકરો.

તે કોણ છે ? અઝીઝ વાંચનાર, તે કોઈજ નહીં પણ ઝમાનાની ચક્કીમાં પીસાઈ ગયેલો એક વારનો બાદશાહ નાસીર, એકવારની કાહા રૂનનો ખઝાનો ધરાવનારી બેગમ ગુલરખ અને ત્રીજો કમર.—ભોપા લઈ નહાસી આવ્યા પછી નાસીરે અને ગુલરખે શાદી કીધી છે અને તેઓ કમરને પોતાની મુફલીસી છતાં સારી રીતે પાલીને ઉછેરે છે.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

વીસ વરસ પછી.

આપણે છેલ્લાં પ્રકરણમાં જોઈ આવ્યાં 'ઝીએ કે બાદશાહ નાસીર એક મુઝ્ઝીરા થઈ ગયો હતો અને તેના તખ્તોતાજ તેના નહકર લુટાર અફઝલે લઈ લીધા હતા, અને નાસીર બેગમ ગુલરખ તથા તથા કમરને લઈને ભોપાળથી નહાસી કેશમીર જઈ રહ્યો હતો અને ત્યાં તેઓ ત્રણે સાથે ગરીબીમાં વસ્તાં હતાં. નાસીર અને ગુલરખે શાદી કાઢી હતી અને તેઓ કમરને અચ્છી બરદાસ્તથી મોટા કરતાં હતાં તે વાતને આજે વીસ વરસો થઈ ગયાં છે.

એ વીસ વરસના ગાલામાં કાંઈ ઘણું બાણવા જેવું બન્યું નહીં છતાં એટલું તો બાણી લઈશું કે નાસીર અને ગુલરખને ત્યાં એક બેટો પયદા થયો હતો અને તેનું નામ તેઓએ નઝીર રાખ્યું હતું. રફતા રફતા નાસીરે કેશમીરના એક તવંગર ફઝિલ અમલદારને ત્યાં નહકરી શોધી કાઢી હતી અને કમરને નઝીર લડાયક ફેળવણી તે અમલદારને ત્યાંજ પામવા લાગ્યા. લડાયક ફેળવણી કેશમીરમાં પામ્યા બરા, પણ તે છોકરાઓએ પોતાનું કેશમીરમાં કાંઈ ઘણું વળે નહીં એવું જોઈને ક્રોધ બીજે ગામ નસીબ આઝ-માવવાનો ઇરાદો કાઢ્યો.

તેઓ કેશમીરમાં પોતાના બુદાપા તરફ ઢળતાં માથાપને છોડીને ગયાં, પણ તેમને માટે સારો દીવસ આવશેજ અને પાક પરવરદીગાર તેમને પાછી તેમની અસલી મોટામ સપુર્દ કરશેજ એવી

દુઆ તેઓ દેતા ગયા. અને તેઓ જ્યારે કેશમીર છોડી ગયા ત્યારે તેમનાં માથાપે શું કહ્યું? એજ કે “ભોપાલનો આદશાહ તેમનો મોટો દુશ્મન છે અને તેનાથી સંભાલીને ચાલવું અથવા તેને કચડી નાખવાનો કોઈ મોઢો મેલવવો.”

તેઓ ગયા. કમર અને નજીર, એ બન્ને કેશમીરથી ગયા અને ખસુસન અમીરગઢના સરદારની નઉકરીમાં રહ્યા. કેમજે, અમીરગઢ ભોપાળની નજદીકમાં આવેલું હતું અને ત્યાંનો સરદાર જે કે નહાતું લશકર ધરાવતો હતો છતાં દીલેરીમાં મશહુર હતો. ભોપાળ પચાવી પાડવા પછી અફઝલે એ વીસ વરસો દરમ્યાન કોઈપણ રાજ સાથે લડાઈ ઉઠાવી નહીં હતી, કેમજે તે લડાઈ કરીને ખ્વારી કરવાને બદલે શાંતીમાં રહી પોતાનું લશકર વધારતો ગયો હતો. અફઝલ બડો કાવકો હતો, તેણે આબુઆબુના રાજ આદશાહ-હોને છોડ્યાજ નહીં, કેમજે તે પોતે ચોર હતો અને તેણે બેયું કે “ચોરીપર સરઝોરી” કરવાના કરતાં તો ગુપચુપજ રહેવું બહુ હતું.

કમર અને નજીર અમીરગઢમાં આહીસ્તા આહીસ્તા પાપેરી દર પાપેરી ચઢતા ગયા અને આપણે જે વખતે તેમને હમણાં જોઈએ છીએ તે વખતે તેઓ બાઈએ અમીરગઢના સરદારના બે હાથ મીસાલજ હતા. કમર અમીરગઢનો સીપેહસાલાર હતો અને તેનો ભાઈ નજીર તેના હાથ નીચેનો અફસર હતો. અમીરગઢનું લશકર આખખુંજ ગોયા કમર-નજીરના તાયામાં હતું જે કે તે ફક્ત આબુઆબુના આદશાહોના લશકરો સાથે સરખાવતા નહાની હતી.

એક ચાંદણી રાત્રે અમીરગઢ અને ભોપાલની સરહદની વચ્ચેના જંગલમાં એક અધોર મગર દેખાવલો શખ્સ ભુલો પડ્યો. તે

પોતાના ક્રેટલાક સાથીઓ સાથે ત્યાં ફરવા નીકળ્યો હતો, મગર પોતાના સાથીઓને એક મોટા દરખતની નીચે બેસવા કહીને પોતે અકેલો ઘોડેસ્વાર થઈને આળુઆળુમાં ટહેલતો ઘણો દુર નીકળી આવ્યો હતો. ટહેલતા ટહેલતા તે રસ્તો ચુક્યો હતો અને તે થોડીક મુજવણમાં પડ્યો હતો. પાણીનો એક ઝરો તે તરફ વહેતો જોઈને તે ઘોડા ઉપરથી ઉતર્યો, તેણે એક દરખત સાથ પોતાનો ઘોડો બાંધ્યો, અને તે ઝરામાંનું પાણી પી લઈ તરસ છીપાવી તે ત્યાંજ સોંચ કરતો બેઠો.

તેટલાં એકાએક ભુત પીશાય ઉઘટયા હોય તેમ અને ઝમીનમાંથી નીકળી આવ્યા હોય તે મીસાલ છ શખ્સો ત્યાં દોડી આવ્યા અને તેઓ પેલા ભુલા પડેલા મુસાફીરને વલગી પડ્યા. તેના બંને હાથો તેઓએ બાંધી લીધા.

“મહારી પાસથી તલમે શુ માંગો છો?” તે ગભરાયલા મુસાફીરે ડોળા ફાડીને ગુરસો બતાવી પુછ્યું.

“ઘણી અચ્છી વાત કહી.” તે પાંચમાના એકે ઝટકથી દીધું “અવવલ તો અમને તલમારા ખીસામાંનો ભાર જોછો કરવાનો છે, દુધયગ એ કે તલમારા આંગણાંઓપરની વીટીઓ અમને જોઈએ છે, અને સેયોમ એ કે અમને તલમારા છુટકારા માટે એક મોટી રકમ નહીં મહે ત્યાં સુધી તલમને અમારા કૈદી તરીકે રાખવાના છે.”

“મહારી વીટીઓ અને મહા ખીસું તલમારે લવાયે કરવા હું તૈયાર છું” તે મુસાફીરે કહ્યું “મગર, મહારા છુટાપણાં પર ત્રાપ નહીં મારો, તલમને જે રકમ જોઈતી હોય તે મહને કહો અને હું કસમ ખાધને કહું છું કે તલમે કહેશે ત્યારે અને કહેશે ત્યાં તે રકમ તલમને પહોંચતી કરવામાં આવશે.”

“એવો ઉધાર સુધારનો ધંધો કરવા મ્હને મ્હારા આવાજે શીખવ્યું નથી” તે પાંચમાંના પેણેજ જે તેઓનો વડો હોય તેમ લાગતો હતો તે હસીને બોલ્યો. “તમે અમારા કમળમાં હશે તો પૈસા અમને મલશે, અમારા હાથમાંથી તલમે છુટયા કે પછી પૈસા શાના અને વાત શી?”

“એકવાર ફરીથી મહારાં સાંભળો” તે બોલ્યો. “હું કોમ જેવો તેવો માણસ નથી, અને હું જે બોલશ તેથી કદીથી ફરીશ નહીં, તલમે મ્હને છોડો, જવા દો, અને તલમે મ્હો તે કસમ ખાધને કહું છ કે તમે માંગશો તે રકમ તમને મલશેજ.”

“સધળુ કોઈટ” તુરતજ તે જુઠાંએ કહી દીધું “તલમને અમારી સાથે અમે જ્યાં લઈ જઈએ ત્યાં આવવું તો પડશેજ.”

“મહારો ઘોડો ત્યાં ઉભેલો છે. અને—” મુસાશીર બોલવા ગયો.

અને તે કાંઈ વધારે બોલે તે અગાઉ પેલા ડાકુએ હસીને કહી દીધું “અને અમે તમને તલમારા તે ઘોડા પરજ નાંખીને અમારે મકાને લઈ જઈશું. તલમે ઘણા તાઝા છે. અને જ્યાં સુધી તલમારા લાગતા વળગતાઓ તરફથી અમારા સરદારને તલમારા જુઠાં-રાના દંડની રકમ નહીં મળશે ત્યાંસુધી તલમે અમારાજ કમળમાં રહેશે.” અને તે પોતાના સાથીઓ તરફ ફરીને બોલ્યો “ખીરદરો, ઘસડી ચાલો એવલને.”

તેટલાં ઘોડાના પગલાં વાગતા હોય તેવો આવીજ આવ્યો અને પેલા અંદીવાન થયેલા મુસાશીરે તે સાંભળીને ખુશ થઈ ખુબ પાડી “મદદ...મદદ.”

જો કે તેના મોંઢાપર તુરતજ હાથ દાખી દેવામાં આવ્યો છતાં તે ઘોડેસ્વારો જે બે હતા તેઓ તે તરફથીજ જતા હોવાથી ત્યાં આવી લાગ્યા, અને ચાલાક હોવાથી ત્યાંની ગડબડથી મામલો સમજી ગયા.

“ભાઈ, શમશીર મ્યાનથી નીકાલ, કેમ જે ધારવા મુજબ કાંઈ મુસાશીર ઉપર હુમલો કરવામાં આવ્યો છે” જેમાંથી એકે કહ્યું.

અને તે જે ઘોડેસ્વારો ઝટ ઘોડેથી ઉતરી પડ્યા અને તેઓએ શમશીર મ્યાનમાંથી બહાર ખેંચી કાઢી.

“મારો ખીરાદરો, મારો.” તે પાંચ ડાકુઓમાંના આગેવાને કહ્યું, “એ લોક ફક્ત એ છે અને આપણે પાંચ છીએ.”

તેજ વખતે શમશીરો ચમકી રહી અને એક ન્હાની લડાઈ થઈ. મદદે આવનારમાનો એક જે મોટી ઉમરનો હતો તેણે પટા ફેરવતા પાંચ ડાકુઓને પોતાની શમશીરની સામે સહેજ વખત રોકી રાખ્યા જે અરસામાં ખીજાએ પેલા મુસાશીરના હાથના બંધ છોડી નાખ્યા.

બંધ છુટવાથી પેલો મુસાશીર એક વાઘની માફક કુદ્યો અને તેણે એક લુટાઈને ભાંગે પછાડી નાખી તેની શમશીર જુલટવી તેને ત્યાંજ ઠાર માર્યો.—હવે તો લડવાનું ઘણું રહેલું થઈ પડ્યું, કેમજે લુટાઈઓ થયા ચાર અને તેઓ ત્રણ હતા. બોલબોલતાંમાં જે ડાકુઓ લોહીમાં રોલતા થઈ ગયા અને ખીજા જે હવે પોતાનું કાંઈજ વલવાનું નથી એવું જોઈને ન્હાસી ગયા અને ન્હાસીને ઝાડીઓમાં ગોયા ગુમ થઈ ગયા. તેઓ જંગલથી માહેર હતા અને તેમને પોતાનો રસ્તો પકડવો મુશ્કેલ નહીં હતો.

પેલા મુસાશીરે તે જે નવા આવનારાઓના હાથ સુમતાં કહ્યું “તહમોએ આજે શીરીસ્તાઓની મીસાલ આવીને મહારો જાન બચાવ્યો. તે બદ્દાતો મ્હને પકડીને પોતાના કોઈ સરદારની આગલ લઈ જવા માંગતા હતા અને હું ધાડંછ કે ત્યાં લઈ જઈને તેઓએ મ્હને ઠાર કર્યો હતો. હું આપ એકનો ઘણોજ અહેશાનમંદ છું.”

“અમે અમારી માણસાઈ ફર્જ માત્ર બજાવી છે.” તે બેમાના મોઠાએ કહ્યું “પાક ખુદા બધાંનો બચાવનાર છે.”

પ્રકરણ ૧૧ મું.

ઉપકારના બદલામાં અપકાર !

“ત્હમારું અહેશાન હું કદી નહીં ભુલીશ” પેલો મુસાશીર બોલ્યો, અને તેણે પુછ્યું “મ્હને આપ બન્ને સાહેબોના નામ પુછવાની રમ છે ?”

“બાપુશીથી” કમરે કહ્યું, અને તેણેજ વધાર્યું “અમે બન્ને ભાઈઓ છીએ, મ્હારું નામ કમર અને મ્હારા ભાઈનું નામ નઝીર છે.”

“ત્હમે કોઈ અમીરી ખાનદાનના જવાન લાગો છો.” પેલા અધોર મુસાશીરે ચત્રાવ્યું “ચાંદણી એટલી તો સુંદર છે કે ત્હમારા તુરમંદ ચહેરાપર તે ગોયા વધારે તુર ફેંકે છે.”

“અમો ત્હમારી ખુશ ગુફતાર માંડે અહેશાનમંદ છીએ” કમરે કહ્યું “ત્હમે કહ્યું તેમજ અમો અમીરી ખાનદાનના બદલે શાહી ખાનદાનના છીએ, અમારા પીદર વીસ વર્ષની વાતપર બાદશાહ હતા જ્યારે એક લુટાર દુશમનના હાથે તેમના રાજતાજ જવાથી તેવણ ફકીર થઈ રહ્યા જે પછી હાલ પાક ખુદાના હુકમથી કાંઈ કાંઈ સુધરેલી હાલતમાં છે.”

પણ, પેલો મુસાશીર તો તે વાત સાંભળીને સોંચમાં ગીરફતાર થઈ ગયો ! વીસ વરસની વાત ! રાજતાજ લુટાર દુશમનના હાથમાં ! એ શું હશે ? તે સોંચમાં તો પડ્યો, લેકીન તેણે તુરતજ પુછ્યું “અને તે ત્હમારા બાદશાહી પીદરનું નામ ?”

“નાસીર.” નઝીરે તુરતજ કહી દીધું “આપ એટલા બધા એ

નામથી વીચારમાં કેમ પડી ગયા? શું આપ અમારા પીદરને ઓળખો છો? ત્હમારા દેખાવમાં ફેરફાર કેમ થઈ ગયો?”

“ન-નહીં, કુચ્છ નહીં” પેલાએ કહી દીધું “ત્હમારા પીદર વીશે મેં સાંભળ્યું છે ખરું, ત્હમારા પીદરનું રાજ્જોતાજ કાણે લીધું તે તો આપ જાણતાજ હશે, કેમ?”

“કેમ નહીં!” નઝીરજ બોલી પડ્યો “અફઝલ નામના એક બદમાશ ચંડાલ લુટારાએ અમારા પીદરને લુટ્યા.”

પણ, તે સાંભલીને પેલા મુસાફરી વાત ફેરવી નાંખતા કહ્યું “હાલ ત્હમો અહીંથી ક્યાં જતા હતા?”

“અમે અમીરગઢના કીલ્લાથી નીકળેલા આ તરફથી થઈને બોપાલની સરહદ તરફ જતા હતા. અમે અમારા બાપીકા વતનની સરહદમાં એજ રવેશે વારંવાર છુપી રીતે જઈએ છીએ.”

“ઓહોઓ! ત્યારે તો હું બોપાલજ નવા માંગુ છું, જંગલમાં રસ્તો ભુલ્યો છું, અને આશા રાખું છું કે ત્હમે મ્હને રસ્તો બતાવવા સાથેજ ચાલશે, કેમ?”

“ખુશીથી” કમર બોલ્યો, પણ તેટલાં નઝીરે શક બતાવ્યો “ત્હમે કાણુ છો તેથી અમે નાવાકેફ છીએ, જો ત્હમો બોપાલના બાદશાહના કામપર જતા—”

પણ પેલા ભુલા પડેલા મુસાફરી તુરતજ વચ્ચે બોલી દીધું “તે બદમાશ બાદશાહ સાથે મ્હને કાંઈજ કામ નથી, હું તો સીફ મહારા પોતાના વેપારના કામસર તે તરફ જઈ છું.”

“તો બલે, ચાલો.” અને ત્રણે જણાં ઘોડેસ્વાર થઈ નીકળ્યા.

ચાલતાં ચાલતાં વાત થોડીક ચાલી, મગર બંને તરફ સાવ-

ચેતીથી વાત થતી હોય તેમ હતું: કમર અને નઝીર સાવચેતી રાખતા કે તેઓ અમીરગઢના ફૈજ અફસરો છે એમ નહીં જણાય, અને પેલો મુસાફીર કોઇ ખીજીજ મતલબમાં હતો.

આખીર તેઓ ત્યાં આવ્યા જ્યાં કેટલાક ઘોડેસ્વારો ઉભેલા હતા અને તેઓએ દુરથી પેલા મુસાફીરને જોઇને યુમ પાડી “નામવર બાદશાહ અફઝલ આવ્યા.”

એક સર્પે ડાંખ માર્યો હોય તેમ કમર-નઝીર તે સાંભળીને ચોકચા, અને તેઓએ પોતાના ઘોડાને પાછા ફેરવવાની એક ખીજીને નીશાની કીધી, મગર પેલો મુસાફીર વીજળી વેગે તેમની મતલબ પામી ગયો અને પોતાનાજ માણસોથી આટો બકાઇ ગયલો જોઇ જોડે મનમાં ઘણો ચીરડાયો છતાં તેણે તે બે જવાનોને પકડવા માટેની તૈયારી કીધી: તેણે પહેલાં તો કમરની શમશીરપર તુરતજ હાથ મારી તે શમશીરને મ્યાનથી નીકાલી દુર ફેંકી અને કમરને બાજુમાંથી ઝોરથી પકડ્યો.

નઝીરે તુરતજ તેના હાથપર પોતાની શમશીર મારવા ઉગામી પણ પેલાએ હાથ છટકાવ્યો અને પોતાના માણસોને તુરત નઝદીક આવી તે બે જવાનોને ઘેરી લેવા માટે પુકાર્યો. તેના માણસો દોડી આવ્યા અને તેઓએ કમર-નઝીરને ઘેરી લેવાની કોશીશ કીધી. પેલા બુલા મુસાફીરે કમરને ઝોરથી પકડ્યો હતો તેથી કમર ઘેરાઇ શક્યો પણ નઝીર નહીં ઘેરાયો. નઝીરને ફસેલો નહીં જોઇને કમરે યુમ પાડી “પાક ખુદા મદદગાર બાશદ. વહાલા બાઈ નઝીર, તું બચી જ, મહારોબી પાક પરવરદીગાર છે.”

નઝીર બાઇની મતલબ સમજી ગયો, અને તે જીવ લઇને

નહોડો. પેલા મુસાફરી તુરતજ પોતાના માણસોને નઝીરની પુઠ પકડવા કહી, લેકીન નહીં. નઝીર કમાનથી છુટેલા તીરની માફક નહારીને ઝાડીઓમાં ગોચા ગુમ થઈ ગયો !

“બાદશાહ અફઝલ, ઉપકારનો બદલો આવા અપકારમાં આપે આપ્યો !” કમર પેલાની તરફ જોઈને મોંહ કુમલાવી બોલ્યો.

“દુશમનના બચ્ચાને કોઈખી છોડે નહીં.” અફઝલે કહ્યું.
 “કમર મેં બેગમ ગુલરખને તલવારની ધારપર ચલાવવા માટે હડ-હડતા કસમ ખાધેલા છે, અને જ્યારે તે જીવતી છે તો હું ત્હારી પાસેથી તેના ઠેકાણાની ખબર મેલવીને એક પયગામચી રવાના કરીને કહેવડાવીશ કે ‘ગુલરખ, ત્હારો બેટો હવે મ્હારા કબજામાં છે,’ કેમ કમર દુશમનપર વેર લેવાને માટે તલવારની ધારપર તેને ચલાવીજ જોઈએ કેની ?”

“મેં ત્હમારો જાન બચાવ્યોછ, અને થોડાજ વખતની વાતપર ત્હમે મ્હને વચન આપ્યું છે કે ‘ત્હમારો અહેશાન હું નહીં ભુલીશ,’ તો આ તે કેવી અહેશાન નહીં ભુલવાની રીત ?” કમરે કહ્યું.

“આપણી વાતચીત ચાલતી હતી તે વખતે મેં જો મ્હને પોતાને બદમાશ નહીં કહ્યો હતો અને અફઝલની તરફદારી કરતો તો હું ધારૂં કે એક ભુલા પડેલા મુસાફરી તરીકે મ્હને ત્હમે જેમ બચાવ્યો તેમજ ત્હમે મ્હને અફઝલ સમજતાંને વારજ મારી નાખ્યો હતો.” અફઝલે કહ્યું. “હું અમીરગઢપર હુમલો લઈ જવાનો ઇરાદો કરૂં અને જો કે વીસ વરસો સુધી હું શાંત રહ્યો હતો તો પછી હવે મ્હને ફરીથી એક લડાઈ લડવાનો શૌક થઈ આવ્યો છે, અને મ્હારા માણસો સાથે આજ સ્થાનનો છુપા વેશમાં હું આ

તરફ પહેલવહેલીજ વાર નીકળ્યો. મહારા માણસો જે આ રસ્તાથી માહેર છે તેઓથી હું જુદો થઈ બુલો પડ્યો અને પછીના બનાવથી તો તું વાકેફ છે. મગર, હું તુને એમ પુછું કમર કે આ જે નહારી ગયો તે ત્હારો ભાઈજ થાય, કે?”

“હું ત્હમારા જેવા એક દગલખાઝની સાથે હવે વાત કરવાને વાસ્તેથી શરમાઉંછ.” કમરે ગુસ્સાથી કહ્યું.

“તો હીક” હસીને અફઝલ બોલ્યો “શું કંઈ કે તેં મહારો જ્ઞાન બચાવ્યોછ અને ત્હારી તરફ મહારું જીગર દયાથી ઉભાયછ, નહીં તો ત્હારો મરડાટ તોડવા અને ત્હારી પેલી માદર જે કહેવાયછ તેને બરોબર સ્વાદ ચખાડવા ત્હારું હું ખુન કરતે અને ત્હાર સર બેગમ ગુલરખ પર બેટ મોકલતે. મગર, લાચાર છું. કમર તું મહારો કયદી છે, પણ મહારો જ્ઞાન બચાવવાના બદલામાં નઝર કયદી રહેશે અને તું મહારી સાથ વાત કરવાથી ખુશી નથી તો હું તુંને મહારા વઝીર મુસ્તફાના મકાનમાં રાખીશ. હું ધારૂંછ કે મહારા વઝીર સાથે તો તુ વાત જરૂરજ કરશે, વઝીર મુસ્તફાને એક નઉકરની જરૂર છે અને તુંને હું ગુલામ દાખલ તેને સોંપીશ.”

“ઉપકારનો બદલો અપકારમાં.” કમર કચવાટથી બડબડ્યો.

અને તે પછી જ્યારે ભોપાલના મહેલમાં તેઓ પહોંચ્યા ત્યારે સહવારના પોતાના વઝીરને અફઝલે નઝર કયદી એક નઉકર આપ્યો જે કમર હતો.

મકરણ ૧૨ મું.

સુખી સેવક.

નઝીર ન્હાસી જઈ શક્યો તે ધણોજ સારો સંજોગ થયો, કેમજે તેણે અમીરગઢ પહોંચતાને સાથ એક પયગામચીને પોતાના માત પીતાની તરફ મોકલાવ્યો અને પોતે અમીરગઢના સરદારને બધી વાત કહી મદદ મેલવી.

ધન્સાહને ખાતીર નાસીરને તેના આકાએ પોતાનું લશકર આપ્યું જે લઈને નાસીર અમીરગઢ આવવા ઉપડ્યો જે વેલા તેની મહોરદાર ગુલરખખી તેની હમરાહ હતી. અમીરગઢ પહોંચતાજ તેમને અમીરગઢના સરદારની મદદ મલી અને વીસ વરસ સુધી સખુરી પકડીને બેસી રહેલો ધીરજવાંત નાસીર ફરીથી એકવાર એક ફુઝ લઈ મયદાને જંગમાં લડવા ઉભો.

પોતાના રાજ્યપર હુમલો આવેલો જોઈ અફઝલખી લડવા તઈ-યાર થયો, મગર આ વખતે તેના લશકરમાં તે સંપ નહીં હતો જે સંપ વીસ વરસની વાત પર હસ્તી ધરાવતો હતો. આ વખતનું તેનું લશકર કુસંપી બન્યું હતું અને જ્યારે તેઓએ ખરી બીના જાણી કે નાસીર શા માટે લડવા આવ્યો હતો અને તે કાણ હતો ત્યારે તો અફઝલનું લશકર તમામ બેદીલ થઈ ગયું. બેશક, પવીત્ર કુદરતનું તે કામ હતું અને બનનારો બનાવ બનવાનોજ હતો એટલે કુસંપ અને બેદીલીથી સર્દ દીલ બનેલું અફઝલનું લશકર કાંઈક હારયું, કાંઈક ક્યદ પકડાયું, અને કાંઈક શરણે ગયું, અને આ વખતે, અફઝલ હાર્યો અને નાસીર જીત્યો.

અફઝલ હારયો અને કયદ પકડાયો અને તેને દરબારમાં શાહ નાસીર પાસે જ્યારે ગરદન મારવાની સજા સંભલાવવાને માટે બોલાવવામાં આવ્યો ત્યારે રાણી ગુલરૂખ પણ હાજર હતી. વલી, કમર જે હવે છુટા થયો હતો તેમી પોતાના બાઈ નઝીર સાથે દરબારમાં હતો.

અફઝલને જોઈને રાણીએ પોતાનો ગુસ્સો ખાલી કરતાં કહ્યું “અફઝલ, મેં ત્હને તલવારની ધારપર ચલાવવાનો ઈરાદો કર્યો અને તેં મ્હને. તું વીસ વરસો સુધી ફાવ્યો પણ આજે તું જોઈ શકેછ કે મ્હારી તલવારની ધાર ત્હારી તલવારની ધાર કરતાં વધારે તેજ છે. લેકીન, મનમાં તું ના મલકાતો કે તેં મ્હને વીસ વરસો સુધી હંફાવી, મ્હને તેં હંફાવી તેની અગાડીથીજ મ્હારી તલવાર તો ત્હારી પર ચાલી રહી હતી. શાહ નાસીરની ભત્રીજી ઝુલીખાં જે હાલમાં ત્હારા જનાનખાનામાંથી મલી આવી છે તેના પ્યારથી તુંને દુર કરવા માટે એક ઠગારાને ખાખખીન મેં બનાવ્યો હતો, મેં મ્હારા પૈસાના ઝોરથી તેને ખાખખીન બનવા કહી મરહુમ મલીકા જેહાન ખુરશીદ અને ઝુલીખાંને ત્હારી બાખદમાં શકમંદ બનાવ્યા હતા અને તે પછી આદશાહ નાસીરના પયગામચીનેથી હાથમાં લઈને મેં તેને ખોટું શીખવ્યું કે તેણે શાહ નાસીરના કાન બંભેરવા, જે મ્હારી કારસાઝીથીજ તું બરતરફ થયો હતો.

હવે, આજે તુંને મરવું પડશે અને મ્હારા ઇનતીકામના આતશને ઠંડો કરવો પડશે. પણ, મરવા અગાઉ એક ચીઝ જાણી લે કે મ્હારી સાથ છુપી રીતે તું અદરાયો હતો અને તે વખતે

આપણો જે પ્યાર હતો તેના પ્યારનું ફલ ત્હારી સામે જીવતું છેઃ
અફઝલ, મ્હારો બેટો કમર ત્હારો પોતાનોજ બેટો છે.”

કમર તે નવી વાત સાંભલીને દધાઇ ગયો, અને તે પછી સુધ
લાવતાજ તે દોડી જઇને પોતાના પીદરને ભેટયો. અને, તે પછી,
તે પોતાની માદર ગુલરખ અને પોતાના સાવકા બાપ નાસીરના
પગો આગલ પડીને તેણે પોતાના પીદર અફઝલની ઝીંદગી માટે
કાલાવાલા કીધા:

કમરના રાખ્દો માત્ર કારગર થઈ શક્યા કેમજે નાસીરને તેનેજ
માટે અફઝલને છોડવો પડ્યો અને ગુલરખને તેજ પોતાના લખ્તે
જીગરને માટે પોતાની ધારદાર તલવારને મ્યાન કરવી પડી.

*

*

*

*

હવે, બાકી, અઝીઝ વાંચનાર, સુખી સેવટ આપણને જોવાનું છે:

શાહ નાસીર અને બાનુ ગુલરખ સંપથી સાથે
રાજ્ય ચલાવે છે. અફઝલની ધણીઆણી જીલીખાં હવે પોતાના
ધણીને વરસો પછી (તે કદી તેને દગલખાઝ હતોજ નહી તે જાણી)
ખરા દીલથી ચાહે છે અને શાહ નાસીર તરફથી મહેલી એક મીલ-
કતમાં સુખથી વસે છે. કમર અને નઝીર સુખ અને સંપમાં વસે
છે, અને તેઓ વારંવાર પોતાના મદદગાર અમીરગઢના સરદારને ત્યાં
મુલાકાતે જાય છે. કમર પોતાના પીદર પાસે જો કે નથી રહેતો, તે
મહેલમાં બાઇ નઝીર સાથે વસે છે, છતાં તે પોતાના પીદરની
મુલાકાતે દર હફતે એકવાર જાય છે.

અને, હવે, અઝીઝ વાંચનાર બીજી એક લાંબી વાર્તા સાથે
આપણી મુલાકાત થાય તેટલાં તો ખુદા હાફીઝ.

સમાપ્ત.

પાક ખુદા આપણા શાહનશાહ જયોર્જને સલામત રાખે.

